

UNIVERSITATEA NICOLAE TITULESCU DIN BUCUREȘTI

CONFERINȚA NAȚIONALĂ DE DREPT EXECUȚIONAL PENAL

Ediția I • 26 aprilie 2024

LUCRĂRILE CONFERINȚEI

Editura
Hamangiu

Copyright©2024 Editura Hamangiu SRL

Editură de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale CNATDCU

Toate drepturile rezervate Editurii Hamangiu

Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată

fără acordul scris al Editurii Hamangiu

Editura Hamangiu:

Str. Mitropolit Filaret nr. 39-39A, Sector 4, București, O.P. 5, C.P. 91

Tel./Fax: 021.336.04.43; 031.805.80.21;

Vânzări: 021.336.01.25; 031.425.42.24

E-mail: redactia@hamangiu.ro

ISBN 978-606-27-2590-7

CUPRINS

Aspecte de asigurare a unei practici unitare privind dispoziții legale în materia executării pedepselor <i>Rodica Aida POPA</i>	1
Respectarea regulilor umanitare și a garanțiilor procesuale pentru persoanele private de libertate în cursul procesului penal în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului <i>Cătălin Nicolae MAGDALENA</i>	16
Evoluția instituției liberării condiționate <i>Edgar DUMBRAVĂ</i>	39
Măsurile de supraveghere tehnică și control electronic al persoanelor condamnate. Proceduri privind asigurarea legalității în acest domeniu <i>Angela ATHANASIU</i>	55
Executarea pedepselor privative de lungă durată <i>Radu Florin GEAMĂNU</i>	64
O posibilă cale privind transferul politicilor penale în Europa <i>Iuliana-Elena CĂRBUNARU</i>	82
Considerații relevante privind sistemul de intervenție medicală în sistemul carceral din România <i>Laurenția ȘTEFAN</i>	94
Activitățile administrativ-judiciare din penitenciare <i>Simona Cireșica OPRIȘAN (NEDELCU)</i>	101
Asistența religioasă în rândul persoanelor private de libertate <i>Andrei-Cristian ȘTEFAN</i>	131
Respectarea drepturilor deținuților din perspectiva încheierilor judecătorești de supraveghere a privării de libertate <i>Silviu GHERGHELEȘ</i>	145

**Respectarea dreptului la viață și la protecție împotriva torturii,
pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante
în sistemul penitenciar între ideal și realitate**

Ioana PICU _____ 168

Aspecte de asigurare a unei practici unitare privind dispoziții legale în materia executării pedepselor

Rodica Aida POPA^[1]

Abstract

The High Court of Cassation and Justice, since its establishment in 1862, has undertaken a constitutional and legal mission of profound historical significance-the insurance of a unified practice. With the advent of the current Criminal Code and Code of Criminal Procedure, the High Court of Cassation and Justice has effectively fulfilled its constitutional obligation through two robust judicial instruments: the appeal in the interest of the law (art. 471-474¹) and the referral to the High Court of Cassation and Justice for the issuance of a preliminary ruling to resolve legal issues (Art. 475-477¹). This mechanism proves its efficiency by pronouncing decisions, including in the matter of executing punishments, providing uniform application when admission solutions have been pronounced, and courts giving relevance to the decisions of unification in the cases brought to trial. In the present study, we aim to highlight the method and consequences of unifying judicial practice in executing sentences through several High Court of Cassation and Justice decisions.

Keywords: *unification mechanism, the competent court handling requests during the execution of the sentence, work performed in other states taken into account for parole, probation service as a party in the process.*

I. Considerații generale

În procesul de interpretare și aplicare a unor dispoziții în materia executării pedepselor, instanțele judecătorești au avut opinii divergente, ceea ce a generat o practică neunitară, fiind afectată securitatea hotărârilor judecătorești.

În studiul nostru vom analiza câteva decizii de unificare ale instanței supreme, care au condus, în prezent, la o aplicare unitară a acelor dispoziții, cu privire la instanța competentă să soluționeze cererile formulate de persoanele

^[1] Judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția Penală și lect. univ. dr. la Facultatea de Drept din cadrul Universității „Nicolae Titulescu” București, email: aidap@scj.ro.

condamnate în cursul executării pedepsei, în ceea ce privește transferarea persoanei condamnate de autoritățile judiciare străine cu privire la durata de pedeapsă considerată ca executată de statul de condamnare pe baza muncii prestate și a bunei conduite, acordată ca beneficiu în favoarea persoanei condamnate de autoritatea judiciară străină, care nu trebuie scăzută din pedeapsa ce se execută în România, însă poate fi avută în vedere la acordarea liberării condiționate, precum și în cadrul procedurii de revocare a suspendării executării pedepsei sub supraveghere, prevăzută de art. 583 din Codul de procedură penală, la calitatea serviciului de probațiune ca subiect procesual la care hotărârea atacată se referă în accepțiunea art. 425¹ alin. (2) teza I din Codul de procedură penală raportat la art. 34 teza finală din același cod.

II. Conținut

II.1. Modul de interpretare și aplicare unitară a unor prevederi în materia executării pedepselor.

II.1.1. Prin decizia nr. 15 din 17 septembrie 2018 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii^[2] a decis admiterea recursului în interesul legii declarat de procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și în consecință a stabilit că: "Instanța competentă să soluționeze cererile formulate de persoanele condamnate în cursul executării pedepsei este instanța în a cărei circumscripție se află locul de deținere la data formulării cererii, indiferent dacă locul de deținere este reprezentat de penitenciarul stabilit inițial sau de penitenciarul stabilit prin transferarea definitivă ori temporară a persoanei condamnate."

Dispozițiile legale care au fost interpretate de instanța supremă cu incidență în soluționarea recursului în interesul legii au fost cele prevăzute la art. 11 alin. (5), art. 45 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal^[3],

^[2] Decizia nr. 15/2018 din 17 septembrie 2018 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 885 din 22 octombrie 2018.

^[3] Art. 11 alin. (5) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 514 din 14 august 2013 „(5) Penitenciarul în care persoana condamnată execută pedeapsa privativă de libertate se stabilește de Administrația Națională a Penitenciarelor. La stabilirea penitenciarului se are în vedere ca acesta să fie situat cât mai aproape de localitatea de domiciliu a persoanei condamnate, ținându-se seama și de regimul de executare, măsurile de

art. 227 alin. (2) din Hotărârea Guvernului nr. 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr.254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal^[4], art. 584 alin. (1), art. 585 alin. (1) și (2), art. 587 alin. (1), art. 593 alin. (1), art. 595 alin. (2), art. 597, art. 598 alin. (2) din Codul de procedură penală.^[5]

siguranță ce trebuie luate, nevoile de reintegrare socială identificate, sex și vârstă.”; Art. 45 din același act normativ privind Transferarea persoanelor condamnate „(1) Transferarea persoanelor condamnate în alt penitenciar, ca urmare a stabilirii provizorii a regimului de executare, se dispune de către directorul penitenciarului, conform profilării penitenciarelor stabilite prin decizie a directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor. (2) Transferarea persoanelor condamnate în alt penitenciar, ca urmare a stabilirii sau schimbării regimului de executare a pedepselor privative de libertate sau pentru alte motive întemeiate, se dispune, la propunerea comisiei prevăzute la art. 32 sau la cererea persoanei condamnate, cu avizul comisei prevăzute la art. 32, de către directorul general al Administrației Naționale a Penitenciarelor. (4) Directorul general al Administrației Naționale a Penitenciarelor dispune transferarea temporară în situația prevăzută la alin. (3), ținând cont de următoarele criterii: a) cauzele penale în care, pentru persoanele condamnate, au fost emise mandate de arestare preventivă; b) cauzele penale au prioritate față de cauzele civile; c) instanțele judecătorești au prioritate față de celelalte organe judiciare; d) gradul de jurisdicție a organului judiciar care instrumentează cauza; e) netransferarea ar afecta grav urmărirea penală sau judecata.(5) Cu ocazia primirii citației de către persoana condamnată în cadrul unei proceduri judiciare declanșate de aceasta, în măsura în care condamnatul contestă inițierea acestui demers judiciar, cererea condamnatului de nerecunoaștere sau de retragere a cererii urmează a fi transmisă de îndată, prin grija administrației penitenciarului, instanței sau parchetului investit. (6) Transferarea deținuților în centrele de reținere și arestare preventivă ce funcționează în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, necesară activității organelor judiciare, se face cu aprobarea directorului penitenciarului și informarea judecătorului de supraveghere a privării de libertate. Perioada și motivele de transfer fac parte din adresa scrisă și semnată, după caz, de șefii Inspectoratului General al Poliției Române, inspectoratelor județene de poliție, directorul general al Direcției Generale de Poliție a Municipiului București sau al Direcției Generale Anticorupție, avizată de procuror. La expirarea perioadei, deținutul este depus la penitenciarul de unde a fost transferat. (7) Dispozițiile art. 43 alin. (4) și (5) se aplică în mod corespunzător. (8) Este interzisă transferarea în penitenciare, pentru o perioadă mai mare de 10 zile, a persoanelor care execută măsura educativă a internării într-un centru educativ sau într-un centru de detenție. Dispozițiile art. 36 alin. (5) se aplică în mod corespunzător.(9)Este interzisă transferarea sau mutarea pentru motive personale, la cererea persoanei condamnate care execută o pedeapsă privativă de libertate, din condiții corespunzătoare, în condiții necorespunzătoare de detenție, în scopul de a beneficia de măsura compensatorie prevăzută de art. 55¹ alin. (1) și (2).”

^[4] Art. 227 alin. (2) din Hotărârea Guvernului nr. 157/2016 „Dosarul individual însoțește deținutul până la punerea sa în libertate.”

^[5] Art. 584 alin. (1) din Codul de procedură penală Înlocuirea pedepsei detențiunii pe viață „(1) Înlocuirea pedepsei detențiunii pe viață cu pedeapsa închisorii se dispune, la cererea procurorului ori a persoanei condamnate, de către instanța de executare, iar dacă persoana condamnată se află în stare de deținere, de către instanța corespunzătoare în a cărei circumscripție se află locul de deținere.”; art. 585 alin. (1) și (2) din Codul de procedură penală Alte modificări de pedepse

Prin decizia menționată, instanța supremă a evidențiat criteriul care determină judecătoria în a cărei circumscripție se află locul de deținere și anume cererea sau propunerea făcută în condițiile legii.

Acest unic criteriu al instanței competente în situația cererilor formulate pe timpul executării pedepsei de către condamnat, instanța locului de deținere, iar prin loc de deținere se înțelege acela unde se află condamnatul la data când s-a formulat cererea, a fost în mod constant evidențiat, atât în doctrina și jurisprudența anterioară modificărilor Codului de procedură penală, cât și în doctrina ulterioară intrării în vigoare a Codului de procedură penală actual.

„(1) Pedepsa pronunțată poate fi modificată, dacă la punerea în executare a hotărârii sau în cursul executării pedepsei se constată, pe baza unei alte hotărâri definitive, existența vreuneia dintre următoarele situații: a) concursul de infracțiuni; b) recidiva; c) pluralitatea intermediară; d) acte care intră în conținutul aceleiași infracțiuni. (2) Instanța competentă să dispună asupra modificării pedepsei este instanța de executare a ultimei hotărâri sau, în cazul în care persoana condamnată se află în stare de deținere, instanța corespunzătoare în a cărei circumscripție se află locul de deținere.” Art. 587 alin. (1) din Codul de procedură penală Liberarea condiționată „(1) Liberarea condiționată se dispune, la cererea sau la propunerea făcută potrivit dispozițiilor legii privind executarea pedepselor, de către judecătoria în a cărei circumscripție se află locul de deținere.”; Art. 593 alin. (1) din Codul de procedură penală Instanța competentă „(1) Instanța competentă să dispună asupra întreruperii executării pedepsei este instanța în a cărei circumscripție se află locul de deținere, corespunzătoare în grad instanței de executare.” Art. 595 alin. (2) din Codul de procedură penală Intervenirea unei legi penale noi „(2) Aplicarea dispozițiilor alin. (1) se face din oficiu sau la cererea procurorului ori a persoanei condamnate de către instanța de executare, iar dacă persoana condamnată se află în executarea pedepsei sau a unei măsuri educative, de către instanța corespunzătoare în grad în a cărei circumscripție se află locul de deținere sau, după caz, centrul educativ ori centrul de detenție.” Art. 597 din Codul de procedură penală Procedura la instanța de executare „(1) Când rezolvarea situațiilor reglementate în prezentul titlu este dată în competența instanței de executare, președintele completului de judecată dispune citirea părților interesate și, în cazurile prevăzute la art. 90, ia măsuri pentru desemnarea unui avocat din oficiu. La judecarea cazurilor de întrerupere a executării pedepsei închisorii sau a detențiunii pe viață se citează și administrația penitenciarului în care execută pedeapsa condamnatul. (2) Condamnatul aflat în stare de deținere sau internat într-un centru educativ este adus la judecată. (2¹) Condamnatul aflat în stare de detenție sau internat într-un centru educativ poate participa la judecată în vederea rezolvării situațiilor reglementate în prezentul titlu și prin intermediul videoconferinței, la locul de deținere, cu acordul său și în prezența apărătorului ales sau numit din oficiu și, după caz, a interpretului. (...) (6) Dispozițiile alin. (1)-(5) se aplică și în cazul în care rezolvarea uneia dintre situațiile reglementate în prezentul titlu este dată în competența instanței în a cărei circumscripție se află locul de deținere. În acest caz, soluția se comunică instanței de executare.” Art. 598 alin. (2) din Codul de procedură penală Contestația la executare „(2) În cazurile prevăzute la alin. (1) lit. a), b) și d), contestația se face, după caz, la instanța prevăzută la art. 597 alin. (1) sau 86), iar în cazul prevăzut la alin. (1) lit. c) la instanța care a pronunțat hotărârea ce se execută. În cazul în care nelămurirea privește o dispoziție dintr-o hotărâre pronunțată în apel sau în recurs în casație, competența revine, după caz, instanței de apel sau Înaltei Curți de Casație și Justiție.”

În mod judicios, Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii din cadrul Înaltei Curți de Casație și Justiție a evidențiat că „din perspectiva dispozițiilor Legii nr. 254/2013 și din perspectiva dispozițiilor Codului de procedură penală, nu se poate conferi o prevalență, în determinarea instanței competente, locului de deținere reprezentat de penitenciarul stabilit inițial, în raport cu locul de deținere reprezentat de penitenciarul stabilit prin transferarea definitivă sau temporară a persoanei condamnate, în detrimentul criteriului locului de deținere în care execută în mod efectiv pedeapsa persoana condamnată la data formulării cererii, chiar dacă acest loc de deținere este reprezentat de penitenciarul stabilit prin transferarea temporară a persoanei condamnate. Actele necesare soluționării cauzei se află în dosarul de penitenciar al petiționarului condamnat, iar acest dosar însoțește întotdeauna deținutul, conform art. 227 alin. (2) din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului, aprobat prin Hotărârea Guvernului României nr. 157/2018, cu modificările și completările ulterioare.”

Totodată, în decizia menționată, s-a statuat asupra criteriului locului de deținere în care execută pedeapsa persoana condamnată la data formulării cererii, ca loc de deținere pe baza căruia se determină instanța competentă, nu poate fi modificat chiar și atunci când are loc o transferare a persoanei condamnate, situație ulterioară formulării cererii, această modalitate a transferului neavând aptitudinea de modificare a instanței competente și nu se poate declina competența.

În mod cert s-a stabilit în argumentele deciziei mai sus menționate că dificultățile de ordin practic generate de formularea unor cereri la data la care persoana condamnată este transferată temporar într-un penitenciar nu se pot soluționa pe calea interpretării dispozițiilor Legii nr. 254/2013, deoarece s-ar pune în discuție criteriul locului de deținere în care persoana condamnată execută pedeapsa la data formulării cererii ca unic criteriu rezultat din dispozițiile Codului de procedură penală.

Altfel, spus pe calea acestei decizii de unificare s-a statuat că instanța competentă să soluționeze cererile formulate de persoanele condamnate în cursul executării pedepsei este instanța în a cărei circumscripție se află locul de deținere la data formulării cererii, indiferent dacă locul de deținere este reprezentat de penitenciarul stabilit inițial sau de penitenciarul stabilit prin transferarea definitivă ori temporară a persoanei condamnate.

Consecința acestei decizii a condus la reducerea semnificativă a declinărilor de competență la instanțele în a căror rază se afla un penitenciar la care fusese transferat condamnatul, ceea ce asigură o corectă aplicare a interpretării și aplicării criteriului instanța competentă în a cărei circumscripție se află locul de deținere la data formulării cererii.

Deși această decizie a instanței supreme ar fi trebuit să conducă definitiv la conștientizarea regulii care trebuie respectată, în practică mai sunt pronunțate, însă un număr redus de soluții de declinare, care au fost corectate inclusiv de Înalta Curte de Casație și Justiție, pe calea regulatorului de competență, stabilind instanța competentă, în condițiile deciziei nr. 15 din 17 septembrie 2018, asigurând în această modalitate interpretarea și aplicarea conformă și unitară a dispozițiilor legale în materia executării incidente în cauza respectivă.

Altfel spus, s-a realizat în aplicarea dispozițiilor legale mai sus menționate o interpretare unitară asupra instanței competente să soluționeze cererile formulate de persoanele condamnate în cursul executării pedepsei, ceea ce asigură și respectarea unei condiții de legalitate în judecarea cererilor respectiv, întrucât soluționarea cu încălcarea normelor de competență ale instanței, este sancționată cu nulitatea absolută.

II.1.2. O altă situație în materia executării pedepselor, căreia i s-a dat o rezolvare de data aceasta pe calea unei hotărâri prealabile a fost aceea prin decizia nr. 15 din 22 mai 2015 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală^[6] care a stabilit că: „După transferarea persoanei condamnate de autoritățile judiciare străine, în vederea continuării executării pedepsei în România, durata de pedeapsă considerată ca executată de statul de condamnare pe baza muncii prestare și a bunei conduite, acordată ca beneficiu în favoarea persoanei condamnate, de autoritatea judiciară străină, nu trebuie scăzută din pedeapsa ce se execută în România”.

Instanța supremă a făcut o analiză a dispozițiilor art.17 din Decizia-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008^[7], a art. 144 alin. (1) din Legea

^[6] Decizia nr. 15/2015 din 22 mai 2015 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 455 din 24 iunie 2015

^[7] Art. 17 din Decizia-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 privind aplicarea principiului recunoașterii reciproce în cazul hotărârilor judecătorești în materie penală prevede „(1) Executarea unei pedepse este reglementată de legea statului de executare. Autoritățile statului de executare sunt singurele competente, sub rezerva alineatelor (2) și (3), să decidă cu privire la procedurile de executare și să stabilească toate măsurile aferente, inclusiv temeiurile pentru eliberarea înainte de termen sau condiționată. (2) Autoritatea competentă a statului de

nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată, cu modificările și completările ulterioare^[8], prin raportare la dispozițiile art. 73 din Codul penal^[9], privind computarea pedepselor și măsurilor preventive executate în afara țării, respectiv art. 96 alin. (1) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu completările ulterioare.

Din dispozițiile mai sus menționate s-a evidențiat faptul, că legea face trimitere la „perioada privativă de libertate” în conținutul art. 17 alin. (2) din Decizia-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 la „durata perioadei privative de libertate executate în statul emitent se deduce din durata totală a pedepsei sau măsurii privative de libertate care trebuie executată în România”, potrivit art. 144 alin. (1) din Legea nr. 302/2004, la „durata măsurilor preventive privative de libertate executată în afara teritoriului țării se scade din durata pedepsei aplicate pentru aceeași infracțiune în România”, în condițiile art. 73 alin. (1) din Codul penal și nu la deducerea, din durata pedepsei, a perioadei executate altfel în statul de condamnare decât prin privare de libertate.

În considerentele deciziei instanței supreme s-a statuat că „...Perioada avută în vedere la stabilirea termenului pentru eliberare anticipată din executarea pedepsei, ca urmare a muncii prestate și a bunei conduite în timpul detenției din străinătate, nu este de natură să conducă la deducerea pedepsei aplicate de către autoritățile judiciare străine, nefiind o cauză de micșorare a pedepsei sau de înlăturare (eventual parțială) a consecințelor condamnării, ci se referă la un

executare deduce întreaga perioadă privativă de libertate deja executată în legătură cu pedeapsa în privința căreia s-a pronunțat hotărârea judecătorească din durata totală a pedepsei privative de libertate care trebuie executată. (...) (4) Statele membre pot prevedea ca orice hotărâre cu pricire la eliberarea înainte de termen sau condiționată să poată lua în considerare acele dispoziții din dreptul național indicate de statul emitent, în temeiul cărora persoana în cauză are dreptul la eliberare înainte de termen sau condiționată într-un anumit moment.”

^[8] Art. 144 alin. (1) din Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată, cu modificările și completările ulterioare: „Atunci când România este stat de executare, executarea unei pedepse sau măsuri privative de libertate aplicate printr-o hotărâre judecătorească, recunoscută de instanța română, este guvernată de legea română. Durata perioadei privative de libertate executate în statul emitent se deduce din durata totală a pedepsei sau măsurii privative de libertate care trebuie executată în România. (2) Atunci când România este stat emitent, executarea unei pedepse sau măsuri privative de libertate, aplicată printr-o hotărâre judecătorească recunoscută de autoritatea competentă a statului de executare, este guvernată de legea statului de executare.”

^[9] Art.73 alin. (1) din Codul penal - Computarea pedepselor și măsurilor privative executate în afara țării „(1) În cazul infracțiunilor săvârșite în condițiile art. 8, 9, 10 sau 11, partea din pedeapsă, precum și durata măsurilor preventive privative de libertate executate în afara teritoriului țării se scad din durata pedepsei aplicate pentru aceeași infracțiune în România.”

mod de individualizare a executării pedepsei. Așadar, este permis, atât prin prisma deciziei-cadru menționate, cât și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, ca statele membre să recurgă și la alte dispoziții cuprinse în dreptul național care dau posibilitatea persoanei condamnate să fie eliberată condiționat sau înainte de termen. Astfel, în legislația națională, aceste dispoziții pot fi circumscrise, pe de o parte, prevederilor art. 100 alin. (3) și (4) din Codul penal^[10], iar, pe de altă parte, celor ale art. 96 alin. (1) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu completările ulterioare.”^[11]

Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală din cadrul Înaltei Curți de Casație și Justiție a ajuns la concluzia pe calea examinării dispozițiilor art. 96 alin. (1) din Legea nr. 254/2013 care vizează printre alte categorii de activități care conduc la reintegrarea persoanei condamnate în societate, și la munca prestată, în sensul că eliberarea anticipată (concept reglementat în legislația italiană) poate fi echivalată cu sistemul conceput în legislația română pentru stabilirea părții din pedeapsa închisorii care poate fi considerată ca executată pe baza muncii prestate, în vederea acordării liberării condiționate.

Totodată, s-a reținut că sistemul eliberării anticipate nu este, astfel, incompatibil cu dreptul național circumscris art. 100 alin. (3) și (4) din Codul penal,

^[10] Art. 100 alin. (3) și (4) din Codul penal: „(3) În calculul fracțiunilor de pedeapsă prevăzute în alin. (1) se ține seama din partea din durata pedepsei ce poate fi considerată, potrivit legii, ca executată pe baza muncii prestate. În acest caz, liberarea condiționată nu poate fi dispusă înainte de executarea efectivă a cel puțin jumătate din durata pedepsei închisorii, când aceasta nu depășește 10 ani, și a cel puțin două treimi, când pedeapsa este mai mare de 10 ani. (4) În calculul fracțiunilor de pedeapsă prevăzute în alin. (2) se ține seama de partea din durata pedepsei ce poate fi considerată, potrivit legii, ca executată pe baza muncii prestate. În acest caz, liberarea condiționată nu poate fi dispusă înainte de executarea efectivă a cel puțin o treime din durata pedepsei închisorii, când aceasta nu depășește 10 ani, și a cel puțin jumătate, când pedeapsa este mai mare de 10 ani.”

^[11] Art. 96 alin. (1) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului, cu completările ulterioare: „Pedeapsa care este considerată ca executată pe baza muncii prestate sau a instruirii școlare și formării profesionale, în vederea acordării liberării condiționate, se calculează după cum urmează: a) în cazul în care se prestează o muncă remunerată, se consideră 5 zile executate pentru 4 zile de muncă; b) în cazul în care se prestează o muncă neremunerată, se consideră 4 zile executate pentru 3 zile de muncă; c) în cazul în care munca este prestată pe timpul nopții, se consideră 3 zile executate pentru două nopți de muncă; d) în cazul participării la cursurile de școlarizare pentru formele de învățământ general obligatoriu se consideră 30 de zile executate pentru absolvirea unui an școlar; e) în cazul participării la cursurile de calificare ori recalificare profesională, se consideră 20 de zile executate pentru absolvirea unui curs de calificare ori recalificare profesională; f) în cazul elaborării de lucrări științifice publicate sau invenții și inovații brevetate, se consideră 30 de zile executate pentru fiecare lucrare științifică sau invenție și inovație brevetată.”

respectiv Legii nr. 254/2013 prin care se stabilește partea din durata pedepsei închisorii care poate fi considerată ca executată pe baza muncii prestate, în vederea acordării liberării condiționate.

Instanța supremă a concluzionat că „ în aplicarea art. 17 din Decizia-cadrul 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 privind aplicarea principiului recunoașterii reciproce în cazul hotărârilor judecătorești în materie penală și art. 144 alin. (1) din Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată, cu modificările și completările ulterioare, după transferarea persoanei condamnate de autoritățile judiciare străine, în vederea continuării executării pedepsei în România, durata de pedeapsă considerată ca executată de statul de condamnare pe baza muncii prestate și a bunei conduite, acordată ca beneficiu în favoarea persoanei condamnate, de autoritatea judiciară străină, nu trebuie scăzută din pedeapsa ce se execută în România, putând fi valorificată prin prisma altor instituții de drept, cum este cea referitoare la liberarea condiționată.”

II.1.3. O altă situație de unificare cu privire la materia executării este dată tot pe calea unei hotărâri prealabile de dezlegare a unei chestiuni de drept prin decizia nr. 16 din 24 septembrie 2019 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept^[12] care a stabilit că „în cadrul procedurii de revocare a suspendării executării pedepsei sub supraveghere, prevăzută de art. 583 din Codul de procedură penală, serviciul de probațiune este un subiect procesual la care hotărârea atacată se referă, în accepțiunea art. 425¹ alin. (2) teza I din Codul de procedură penală raportat la art. 34 teza finală din același cod”.

Interesant de subliniat în această decizie dincolo de chestiunea asupra căreia o să o prezentăm, este analiza pe care instanța supremă o face asupra tuturor condițiilor de admisibilitate a acestei sesizări, însă, în mod particular asupra acesteia dacă chestiunea de drept a cărei dezlegare este necesar a fi făcută, trebuie lămurită, întrucât de această lămurire depinde soluționarea pe fond a cauzei.

Astfel, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept din cadrul Înaltei Curți de Casație și Justiție reține „...chestiunea de drept supusă dezlegării, și anume „dacă serviciul de probațiune face parte din categoria subiecților procesuali la care hotărârea atacată se referă, în sensul art. 425¹ alin. (2) din

^[12] Decizia nr. 16 din 24 septembrie 2019 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept publicată în Monitorul Oficial, al României, Partea I nr. 879 din 1 noiembrie 2019.

Codul de procedură penală raportat la art. 34 din Codul de procedură penală, cu aplicarea art. 29 din Codul de procedură penală, care definesc noțiunea de subiect procesual și, respectiv, de participant la procesul penal”, se circumscrie unei chestiuni de drept a cărei dezlegare este necesar a fi făcută, întrucât de lămurirea acesteia depinde soluționarea pe fond a cauzei.

Așa cum rezultă din încheierea curții de apel de sesizare, obiectul cauzei în care s-a dispus sesizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție, în condițiile art. 476 cu referire la art. 475 din Codul de procedură penală, îl constituie contestația declarată de serviciul de probațiune împotriva hotărârii prin care a fost respinsă sesizarea formulată de serviciul de probațiune cu privire la condamnată referitoare la revocarea suspendării executării pedepsei, acesta fiind circumscris fazei de executare a procesului penal.

Așadar, fondul cauzei privește raporturile juridice de drept execuțional, specifice fazei de executare a procesului penal în care subiecții acestuia sunt statul, reprezentat prin organul specializat în administrarea justiției, respectiv serviciul de probațiune, prin consilierul de probațiune, și condamnată față de care s-a dispus o pedeapsă de 1 an de închisoare cu suspendarea executării pedepsei sub supraveghere în condițiile art. 91 din Codul penal, pe un termen de supraveghere de 2 ani stabilit conform art. 92 alin. (2) din Codul penal a fiind obligată la măsurile de supraveghere prevăzute de art. 93 alin. (1) din Codul penal, iar în baza art. 93 alin. (2) din Codul penal a fost obligată ca pe durata termenului de supraveghere să execute obligația de a frecventa un program de reintegrare socială derulat de serviciul de probațiune sau organizat în colaborare cu instituții din comunitate, precum și la prestarea unei munci neremunerate în folosul comunității, în instituțiile indicate, în condițiile art. 93 alin. (3) din Codul penal raportat la art. 404 alin. (2) din Codul de procedură penală, fiindu-i atrasă atenția asupra dispozițiilor art. 96 din Codul penal, iar în urma raportului de evaluare întocmit de către serviciul de probațiune și a relațiilor solicitate au fost evidențiate aspecte privind situația acesteia, pe baza cărora a fost dispusă soluția primei instanțe.

În doctrină^[13] s-a arătat că raportul juridic de drept execuțional începe odată cu stabilirea sancțiunii pentru persoana condamnată și se derulează pe parcursul executării conținutului sancțiunii penale, până la epuizarea acesteia ori până când aceasta se consideră executată în condițiile stabilite de lege.

[13] I. Chiș, Al.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, Ed. Universul Juridic, București, p. 135.

Momentul nașterii raportului de drept execuțional penal în situația sancțiunilor fără privare de libertate începe cu rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare, dar durata acestuia depinde de modul în care persoana condamnată înțelege să execute voluntar măsurile și obligațiile stabilite pe termenul de supraveghere. În situația în care pe parcursul executării pedepsei se produc situații care îl pun pe condamnat în situația de nu putea executa hotărârea instanței de judecată, judecătorul delegat sau consilierul de probațiune va interveni sesizând instanța și pronunțând, după caz, schimbarea conținutului măsurilor și obligațiilor, stabilirea executării pedepsei prin muncă în folosul comunității, revocarea sau anularea măsurii, astfel încât raportul juridic de drept execuțional penal se va schimba în conținut și durată.^[14]

Există particularități ale raportului de drept execuțional, față de raportul juridic de drept penal și raportul juridic procesual penal.

Astfel, în doctrină^[15] s-a arătat că în timp ce raportul juridic penal ia naștere în momentul intrării în vigoare a legii penale, toți destinatarii acesteia fiind obligați să respecte normele de drept penal, statul fiind instrumentul prin care se veghează la realizarea întocmai a conținutului normei penale, fiind un subiect precis determinat prin organele sale înființate în acest scop, pe când ceilalți subiecți sunt determinabili doar în măsura în care devin destinatari concreți ai normelor de drept penal prin comiterea unei fapte penale, raportul de drept execuțional penal ia naștere în momentul în care hotărârea judecătorească devine definitivă și persoana condamnată este responsabilă de executarea conținutului pedepsei, statul prin organele sale fiind obligat să asigure toate condițiile legale și umanitare pentru executarea conținutului sancțiunii penale.

Obiectul ambelor raporturi juridice îl constituie sancțiunea penală tipică, sancțiune care nu este negociabilă, discutabilă, facultativă ori care poate fi eludată prin diverse alte comportamente. Statul, prin organele sale, trebuie să vegheze ca persoanele ce execută sancțiuni penale să nu se poată sustrage de la executare, să parcurgă regimurile progresive de resocializare, să își îndeplinească obligațiile civile, să își corijeze conduita pentru a deveni cetățeni ce respectă legile.

Raportul juridic procesual penal se diferențiază de raportul de drept execuțional penal pentru că acesta se realizează între stat, prin alte organe speciali-

^[14] *Ibidem*, p. 137.

^[15] *Ibidem*, p. 142.

zate, și participanți la procesul penal (organele statului fiind instanța de judecată, procurorul, organele de cercetare penală, iar părțile fiind inculpatul, partea vătămată, partea civilă, partea responsabilă civilmente), dar chiar și subiecți procesuali, care pot înlocui părțile în procesul penal. Raportul juridic de drept execuțional se realizează între organele statului, reprezentate prin instanțe de judecată, judecătorul pentru executarea pedepselor, directorul penitenciarului, consilierul de probațiune, precum și numai persoana sancționată penal.

Conținutul raportului de drept procesual penal constă în totalitatea drepturilor și obligațiilor participanților la procesul penal, având ca obiect stabilirea existenței sau inexistenței raportului de conflict în dreptul substanțial, raport ce urmează a fi soluționat prin hotărârea instanței de judecată. Conținutul raportului de drept execuțional penal se referă la totalitatea drepturilor, interdicțiilor, obligațiilor și facilităților impuse, aplicate sau acordate prin lege organelor de stat, dar și persoanei sancționate penal, pentru a îndeplini obiectul raportului constituit prin conținutul sancțiunii - măsură educativă ori pedeapsă – privativă de libertate sau nu, cu o natură și durată stabilite în conformitate cu prevederile Codului penal sau ale legilor penale speciale.

Or, chestiunea de drept supusă dezlegării, în contextul obiectului cauzei mai sus arătate, are o directă legătură asupra modului de rezolvare a conținutului raportului execuțional penal, specific fazei executării procesului penal și se circumscrie condiției impuse de art. 475 alin. (1) din Codul de procedură penală referitoare la „chestiune de drept, de a cărei lămurire depinde soluționarea pe fond a cauzei respective.”

Legiuitorul, așa cum a reglementat condiția prevăzută în norma mai sus arătată, nu a făcut nicio distincție asupra fondului cauzei, ceea ce conduce la concluzia că și modul de rezolvare a conținutului raportului de drept execuțional se include fondului cauzei, potrivit principiului *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus* („unde legea nu distinge, nici noi nu trebuie să distingem”), iar chestiunea de drept supusă dezlegării „dacă serviciul de probațiune face parte din categoria subiecților procesuali la care hotărârea atacată se referă, în sensul art. 425¹ alin. (2) din Codul de procedură penală raportat la art. 34 din Codul de procedură penală, cu aplicarea art. 29 din Codul de procedură penală” are o legătură directă asupra modului de rezolvare a raportului de drept execuțional penal, așa încât de lămurirea acesteia depinde soluționarea pe fond a cauzei respective.

Jurisprudența Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală din cadrul Înaltei Curți de Casație și Justiție a definit în mai multe

decizii, pe cale de interpretare, sintagma „chestiuni de drept”, numai sub aspectul raportului juridic, fie de drept material, fie de drept procesual (Decizia nr. 11/2014 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 503 din 7 iulie 2014, Decizia nr. 24/2014 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materia penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 823 din 11 noiembrie 2014, Decizia nr. 5/2016 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 183 din 11 martie 2016, Decizia nr. 16/2015 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 490 din 3 iulie 2015, Decizia nr. 22/2016 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1.057 din 28 decembrie 2016, Decizia nr. 17/2017 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 495 din 29 iunie 2017, decizii de respingere ca inadmisibile a sesizărilor, pe dispoziții legale diferite, cu argumente diferite), însă nu s-a pronunțat până la acest moment și asupra modului de rezolvare a unui raport de drept execuțional, din perspectiva chestiunii de drept supuse dezlegării.”

Așadar, în această decizie de unificare, instanța supremă a abordat într-o manieră științifică, condiția de admisibilitate a „chestiunii de drept a cărei dezlegare este necesar a fi făcută, întrucât de lămurirea acesteia depinde soluționarea pe fond a cauzei, prin raportare la obiectul concret al chestiunii de drept ce urma a fi dezlegată, cu distincțiile de ordin doctrinar, între raportul de drept execuțional și raportul juridic procesual penal, ceea ce a condus la o analiză riguroasă cu privire admisibilitatea sesizării menționate.

Argumentele expuse de Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept din cadrul Înaltei Curți de Casație și Justiție cu privire la chestiunea analizată au fost fundamentate pe un amplu proces de analiză a dispozițiilor legale incidente ale Codului penal, Codului de procedură penală și ale Legii nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune^[16].

Astfel, au fost evidențiate mai multe prevederi ale Codului penal în care sunt reglementate obligații exprese ale serviciului de probațiune, cum ar fi amânarea aplicării pedepsei (art.86 din Codul penal), suspendarea executării pedepsei sub

^[16] Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 512 din 14 august 2013, cu modificările și completările ulterioare.

supraveghere (art. 94 din Codul penal), liberarea condiționată (art. 102 din Codul penal), măsurile educative aplicabile minorilor (art. 122 din Codul penal).

Totodată, au fost evidențiate atribuții ale consilierului de probațiune, precum și obligațiile serviciului de probațiune din mai multe instituții juridice în Codul de procedură penală, respectiv la revocarea sau anularea amânării aplicării pedepsei (art. 582 din Codul de procedură penală), revocarea sau anularea suspendării executării pedepsei sub supraveghere (art. 583 din Codul de procedură penală), anularea și revocarea liberării condiționate (art. 588 din Codul de procedură penală).

Ulterior, în contextul concret al sesizării, instanța supremă s-a aplecat asupra interpretării dispozițiilor art. 94 alin. (4) din Codul penal, art. 583 alin. (1) și (2) din Codul de procedură penală, art. 2 alin. (1), art. 57, art. 67 din Legea nr. 252/2013 din 19 iulie privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, precum și art. 34, art. 597 alin. (5), art. 425¹ alin. (2) din Codul de procedură penală.

Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept din cadrul Înaltei Curți de Casație și Justiție, a statuat că „... serviciul de probațiune este un organ prevăzut de lege ce are drepturi, obligații și atribuții în procedura de revocare sau anularea suspendării executării pedepsei sub supraveghere, care a și sesizat instanța competentă pentru a dispune, reprezentând un subiect procesual în accepțiunea dispozițiilor art. 34 teza finală din Codul de procedură penală ce dobândește și calitate procesuală activă de a formula contestație împotriva sentinței pronunțate în procedura reglementată de art. 583 din Codul de procedură penală. Serviciul de probațiune are „puterea de a acționa în justiție” în procedura de revocare sau anulare a suspendării executării pedepsei sub supraveghere, cu atât mai mult are legitimitatea procesuală de a exercita calea de atac prevăzută de lege (*legitimitas ad causam*). Calitatea serviciului de „subiect procesual la care hotărârea atacată se referă”, în ipoteza în care ca subiect procesual a sesizat instanța în procedura revocării suspendării executării pedepsei sub supraveghere, decurge din faptul că, în ipoteza menționată, instanța se pronunță, prin hotărârea atacată, asupra sesizării serviciului de probațiune. Hotărârea prin care instanța admite sau respinge sesizarea serviciului de probațiune privind revocarea suspendării executării pedepsei sub supraveghere constituie o hotărâre care „se referă” atât prin dispozitiv, cât și prin considerente la acest subiect procesual. În consecință, în ipoteza în care a sesizat instanța în vederea revocării suspendării executării pedepsei sub supraveghere, serviciul de probațiune este titular al căii de atac a contestației împotriva hotărârii prin care instanța se pronunță asupra revocării suspendării și este inclus în sfera „subiecților procesuali la care hotărârea atacată se referă.”

III. Concluzii

Studiul realizat a relevat semnificația importantă a procesului de asigurare a unei practici inclusiv în materia executării pedepselor, chestiunile de interpretare și aplicare a dispozițiilor legale supuse analizei a reprezentat un examen complex de folosire a metodelor de interpretare a normelor invocate, precum și a doctrinei, ceea ce reprezintă o abordare multidisciplinară.

Chestiunile de drept unificate dau o mai mare predictibilitate și previzibilitate procesului de aplicare a acelor dispoziții, reducând arbitrariul și dovedind necesitatea și actualitatea acestui mecanism de asigurare a unei practici unitare, prin intermediul recursului în interesul legii, dar și a sesizării Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept.

Referințe bibliografice

I. Chiș, Al.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, ISBN 978-606-673-619-0.

Decizia nr. 15/2018 din 17 septembrie 2018 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 885 din 22 octombrie 2018.

Decizia nr. 15/2015 din 22 mai 2015 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 455 din 24 iunie 2015.

Decizia nr. 16 din 24 septembrie 2019 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 879 din 1 noiembrie 2019.

Respectarea regulilor umanitare și a garanțiilor procesuale pentru persoanele private de libertate în cursul procesului penal în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

Cătălin Nicolae MAGDALENA^[1]

Abstract

Individual freedom, along with safety and the right to life of the person, are fundamental values, to which the State Constitution enshrines a character of inviolability. This recognition of the significance of the protected value led to the establishment of general guidelines to protect it and the conditions under which the principle of the inviolability of individual freedom can be derogated from, as is the case with preventive measures depriving of freedom, which can be ordered during the criminal process. The constitutional principle enunciated in art. 23 para. (1) of the Romanian Constitution is enshrined in law and in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (art. 5), being of record, the constant concern of the European Court of Human Rights, to ensure a homogeneous level of interpretation of the legal norms, regarding any restriction of the individual's freedom.

Keywords: *individual freedom, the right to life, persons deprived of liberty, the defense of human rights.*

Dreptul la libertate – așa cum acesta este proclamat în art. 5 din Convenție vizează, de bună seamă, libertatea fizică a persoanei, iar scopul declarat al protecției este de a garanta că niciun individ nu poate fi privat de acest drept într-un mod arbitrar.

Astfel, Convenția^[2] consacră, în cuprinsul art. 5, principii care sunt respectate la nivel continental, afirmând cu tărie că nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri, și potrivit căilor legale:

^[1] Lect. Univ. Dr. - Facultatea de Drept, Universitatea "Nicolae Titulescu" din București, email: catamagdalen@yahoo.com.

^[2] Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950.

a) dacă este deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent;

b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau al unei dețineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunțată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege;

c) dacă a fost arestat sau reținut în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârșească o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia;

d) dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în scopul aducerii sale în fața autorității competente;

e) dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;

f) dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare.

Trebuie totodată menționat faptul că, **noțiunea** de „*privare de libertate*” are, în jurisprudența Curții, o întindere mai largă decât în dreptul național. Ea poate fi incidentă într-o multitudine de situații, cum sunt: conducerea unei persoane sub escorta poliției, interogatoriile efectuate în secțiile de poliție, oprirea și percheziționarea persoanelor de către polițiști, percheziția domiciliară, reținerea migranților în centre de azil sau de primire etc.

Pentru a constata dacă o persoană este „lipsită de libertate” în sensul art. 5, Curtea pornește de la situația concretă și ia în considerare un ansamblu de criterii cum ar fi tipul, durata, efectele și modalitățile de executare ale măsurii în cauză [*Guzzardi împotriva Italiei*, 6 noiembrie 1980, pct. 92, seria A. nr. 39 și *Mogoș împotriva României* (decizie), nr. 20420/02, 6 mai 2004].

Nu au fost considerați „**lipsiți de libertate**”, potrivit acestor criterii de apreciere, copiii de naționalitate turcă care, fără să fie arestați, au stat două ore la comisariatul de poliție din Berlin pentru interogatoriu^[3], și nici reclamantul adus

^[3] Case *X v. the Federal Republic of Germany*, 19 March 1981 (Application no. 8.819/79), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

la sediul poliției din considerente umanitare, dar căruia nu i-a fost îngădită libertate în nici un mod, fiind liber să se plimbe prin sediu și să plece oricând^[4]. În schimb, atunci când este vorba într-adevăr de o lipsire de libertate, art. 5 par. 1 se aplică chiar și în situația în care restrângerea libertății fizice este de scurtă durată^[5].

Curtea a stabilit că, nu constituie un factor decisiv, atunci când trebuie să se decidă cu privire la existența unei privări de libertate, faptul că o persoană nu este imobilizată de către forțele de ordine, prin folosirea cătușelor și nu a fost încarcerată într-o celulă^[6].

Astfel, Curtea a constatat că a existat o încălcare a art. 5 par. 1 din Convenție, fiind încadrată în noțiunea de privare de libertate conducerea reclamantului Yevgeniy Ivanovich Rozhkov sub *escortă la secția de poliție*, fără ca acesta să fi fost citat anterior sau să existe un alt act procedural în temeiul căruia acuzatul să aibă obligația de a se prezenta^[7].

Într-o altă cauză, Curtea a concluzionat că intră în sfera de aplicare a art. 5 par. 1 din Convenție, efectuarea unei *percheziții domiciliare*, urmată de conducerea persoanei suspectate de săvârșirea unor infracțiuni la sediul unității de poliție unde a rămas mai multe ore^[8].

În privința *interogatoriilor la secția de poliție*, o eventuală imposibilitate obiectivă a avocatului de a părăsi biroul organului de cercetare penală unde acorda asistență juridică unui presupus autor de infracțiuni și unde se desfășurau acte de urmărire penală, motivată de atitudinea polițistului care ar fi încuiat ușa de acces, ar fi folosit cuvinte jignitoare și i-ar fi împiedicat plecarea, intră în sfera de aplicare a art. 5 par. 1 din Convenție. Având în vedere împrejurările specifice ale speței, Curtea a concluzionat că reclamantul nu a fost lipsit

^[4] Case *Leon Guenat v. Switzerland*, 10 April 1995 (Application no. 24.722/94), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[5] Case of *Foka v. Turkey*, 24 June 2008 (Application no. 28940/95), par. 75 („*Even if it is not excluded that Article 5 par. 1 may apply to deprivations of liberty of a very short length*”), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[6] Case of *M.A. v. Cyprus* (Application no. 41872/10), 23 July 2013, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-122889>, accesat la data de 09.01.2020, ora 13.26.

^[7] Case of *Rozhkov v. Russia* (no. 2), 31 January 2017 (Application no. 38898/04), disponibil în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[8] Cauza *Stănculeanu împotriva României* din 9 ianuarie 2018 (Cererea nr. 26990/15), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

de libertate în sensul art. 5, cu atât mai mult cu cât „privarea de libertate”, contestată de altfel de guvern, nu a depășit 10 minute^[9].

În ultimii ani, dispozițiile naționale edictate în materia măsurilor preventive privative de libertate au urmărit să (re)aducă pe un făgaș al normalității dispozițiile cuprinse în Codul de procedură penală și în legile de executare și să arate că România își respectă obligațiile internaționale asumate în domeniul politicii penale.

Revizuirea normelor de drept substanțial și procesual au vizat asigurarea unei protecții unitare a drepturilor și libertăților garantate de Constituție și de instrumentele juridice internaționale, eficientizarea procesului penal și, în același timp, a desfășurării echitabile a procedurilor judiciare pentru persoanele private de libertate, cu respectarea principiului umanismului.

Totuși, nicio o măsură preventivă nu poate respecta cerința de legalitate prin **simplică respectare a dreptului intern**, ci doar în măsura în care norma internă aplicabilă este în concordanță cu principiile rezultate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Cerința legalității prevăzută la art. 5 parag. 1 din Convenție – „detenție legală” dispusă „potrivit căilor legale” – nu este satisfăcută doar prin respectarea legislației interne relevante; dreptul intern trebuie să fie el însuși în conformitate cu Convenția, inclusiv cu principiile generale exprimate sau implicate în aceasta, în special cu principiul statului de drept și cele conexe acestuia, cum ar fi principiul securității juridice, principiul proporționalității și principiul protecției împotriva arbitrarului, ultimul fiind și scopul art. 5.

Termenul „potrivit căilor legale” din această definiție impune existența în dreptul intern a unor protecții juridice concrete și adecvate.

Așadar, conformitatea cu principiile Convenției, în baza căroră Curtea Europeană a Drepturilor Omului face, potrivit jurisprudenței sale, o analiză a principalelor repere în materia măsurilor preventive privative de libertate, presupune: (i) legalitatea detenției; (ii) conformitatea privării de libertate cu legislația națională; (iii) conformitatea cu principiile europene; (iv) protecția împotriva arbitrarului și (v) motivarea hotărârilor prin care se dispune asupra prevenției.

^[8] Cauza *Cazan împotriva României* din 5 aprilie 2016 (Cererea nr. 30050/12), parag. 68, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Convenția a statuat o serie de garanții pentru persoanele private de libertate, dezvoltate ulterior în jurisprudența Curții

1) Informarea despre motivele privării de libertate (art. 5 parag. 2)

„2. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa”.

Disponerea privării de libertate, indiferent dacă vorbim despre măsuri preventive sau o altă formă a restrângerii libertății individuale, **declanșează un mecanism de protecție a acuzatului**, apt să garanteze oferirea de informații cu privire la măsura dispusă.

Paragraful 2 al art. 5 din Convenție, transpus în legislația națională inclusiv cu titlu de principiu (art. 9 C. proc. civ.), conține **garanția împotriva tratamentului arbitrar** conform căreia, orice persoană arestată ar trebui să știe de ce este privată de libertate. Această dispoziție face parte integrantă din schema de protecție oferită de art. 5: în temeiul alin. (2), oricărei persoane arestate trebuie să i se spună, în limba pe care o înțelege, într-un limbaj simplu, non-tehnic, motivele legale și de fapt esențiale pentru reținerea sa, astfel încât să poată, dacă consideră oportun, să se adreseze unei instanțe pentru a contesta legalitatea acesteia^[10].

Atunci când acuzatul nu poate fi informat, motivele relevante trebuie comunicate persoanelor care îi reprezintă interesele, de exemplu, un avocat sau un tutore^[11].

La rândul său, imediat după luarea măsurii, persoana privată de libertate are dreptul de a încunoștința personal sau de a solicita organului judiciar care a dispus măsura să încunoștințeze un membru al familiei sale ori o altă persoană desemnată de aceasta despre luarea măsurii reținerii și despre locul unde este reținută. În mod similar, în situația în care persoana reținută nu este cetățean român, aceasta are și dreptul de a încunoștința sau de a solicita încunoștințarea misiunii diplomatice ori oficiului consular al statului al cărui cetățean este sau, după caz, a unei organizații internaționale umanitare, dacă nu dorește să beneficieze de asistența autorităților din țara sa de origine, ori a reprezentanței

^[10] Case of *Shamayev and others v. Georgia and Russia* (Application no. 36378/02), 12 April 2005, parag. 413, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[11] Case of *Z.H. v. Hungary* (Application no. 28973/11), 8 nov 2012, parag. 42-43, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

organizației internaționale competente, dacă este refugiat sau, din orice alt motiv, se află sub protecția unei astfel de organizații. Aceste dispoziții sunt aplicabile ori de câte ori este schimbat locul în care se execută măsura reținerii.

2) Dreptul de a adus în fața unui judecător (art. 5 parag. 3)

„3. Orice persoană arestată sau deținută, în condițiile prevăzute de § 1 (c) din prezentul articol, trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare (...)”.

Noțiunea de magistrat a fost analizată în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, stabilindu-se că „magistrat” (în franceză) sau „ofițer” (în engleză) au în mod vădit un sens mai larg decât acela de „judecător”. El trebuie însă să fie independent în raport de executiv și de părți și trebuie să îndeplinească anumite condiții, ce reprezintă garanțiile acuzatului împotriva arbitrarului și a privării nejustificate de libertate^[12].

Obligația judecătorului de a-l *audia personal* pe inculpat reprezintă o cerință legală, reflectată nu numai în dispozițiile naționale [art. 225 alin. (7) C. proc. pen.], ci și în jurisprudența Curții Europene. În **cauza Nikolova împotriva Bulgariei**^[13], Curtea a reamintit că rolul judecătorului este de a revizui circumstanțele care militează pentru și împotriva detenției și de a decide, prin raportare la criterii legale, dacă există motive care să justifice detenția și să dispună eliberarea în cazul în care nu există astfel de motive. Înainte de aceasta, judecătorul trebuie să-l asculte pe inculpatul prezent în fața sa și să decidă dacă detenția este sau nu justificată.

Așadar, în virtutea art. 5 parag. 3 din Convenție, judecătorul trebuie să audă el însuși persoana reținută înainte de a lua decizia corespunzătoare^[14].

În **cauza Pantea împotriva României**^[15], Curtea a reținut, de asemenea, că prima teză a art. 5 nu se rezumă la a prevedea accesul persoanei arestate la o autoritate judiciară, ci ea impune magistratului în fața căruia persoana arestată este condusă, obligația de a examina circumstanțele care militează pentru și

^[12] Case of *Schiesser v. Switzerland* (Application no. 7710/76), 4 December 1979, parag. 28, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[13] Case of *Nikolova v. Bulgaria* (Application no. 31195/96), 25 March 1999, parag. 49, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[14] Case of *Aquilina v. Malta* (Application no. 25642/94) 29 April 1999, parag. 50, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[15] Cauza *Pantea împotriva României* (Cererea nr. 33343/96), 3 iunie 2003, parag. 231, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

contra menținerii arestării preventive, de a se pronunța potrivit criteriilor juridice asupra existenței unor motive temeinice care să justifice menținerea arestării și, în absența lor, de a dispune punerea în libertate.

3) Dreptul la judecare într-un termen rezonabil și eliberare în cursul procedurii (art. 5 parag. 3)

„3. Orice persoană arestată sau deținută, în condițiile prevăzute de § 1 (c) din prezentul articol [...], are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții a prezentării persoanei în cauză la audiere”.

Garanțiile oferite persoanei private de libertate impun, potrivit standardului oferit de art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenție, ca instanțele naționale să motiveze decizia prin care se dispune detenția. Motivarea hotărârii este un factor relevant pentru a stabili dacă detenția unei persoane trebuie considerată arbitrară. Curtea a considerat lipsa oricăror motive expuse de autoritățile judiciare în deciziile lor de autorizare a detenției pentru o perioadă prelungită de timp ca fiind incompatibilă cu principiul protecției împotriva arbitrariului consacrat la art. 5 parag. 1.

Coroborarea dispozițiilor cuprinse în art. 5 parag. 1 lit. c) și art. 5 parag. 3 din Convenție arată că o persoană acuzată de o infracțiune trebuie întotdeauna eliberată în așteptarea procesului, cu excepția cazului în care statul poate demonstra că există motive „relevante și suficiente” pentru a justifica continuarea detenției^[16].

În legătură cu art. 5 parag. 3 al Convenției, Curtea a considerat că un aspect important al supravegherii judiciare este revizuirea periodică a măsurii preventive, procedură în care judecătorul decide dacă este justificată continuarea detenției. Acest lucru este o urmare firească a ipotezei în care circumstanțele cauzei se pot schimba și, deși ar fi putut exista motive care să justifice detenție în primele etape ale unei anchete, acestea ar putea să nu mai fie convingătoare într-o etapă ulterioară. Ca urmare, este de competența autorităților de supraveghere judiciară să procedeze la verificarea măsurii preventive la intervale scurte și regulate de timp^[17].

^[16] Case of *Smirnova v. Russia* (Applications nos. 46133/99 and 48183/99) 24 July 2003, parag. 58, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[17] Case of *Estrikh v. Latvia* (Application no. 73819/01) 18 January 2007, parag. 117, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Așa cum am arătat, judecătorul este obligat să analizeze dacă privarea de libertate este necesar a fi menținută, iar acest lucru nu poate fi făcut numai prin raportare la gravitatea infracțiunii. Dacă pentru luarea măsurii arestării preventive a unei persoane, raportat la gravitatea infracțiunilor, era suficient să existe o suspiciune rezonabilă în sensul că inculpatul a comis infracțiunea pentru care este cercetat, *după trecerea unei perioade de timp*, aceste temeuri nu mai sunt suficiente pentru justificarea menținerii măsurii privative de libertate^[18], fiind necesar să fie evidențiate temeuri noi, astfel că redevine prioritară regula judecării persoanei în stare de libertate în condițiile art. 5 parag. 3 lit. c) din Convenție.

În mod similar, persistența motivelor plauzibile de a bănuși că persoana privată de libertate ar fi comis o infracțiune este o condiție *sine qua non* a regularității menținerii în detenție, iar autoritățile naționale trebuie să manifeste „diligentă specială” în desfășurarea procedurii în cauză^[19].

O bănuială puternică privind comiterea unor infracțiuni grave poate justifica inițial detenția^[20]. Totuși, după o anumită perioadă, ea nu mai este suficientă, fiind necesare alte motive care să justifice continuarea privării de libertate. Administrarea probelor poate fi un factor relevant, dar, după trecerea unui interval, nu mai poate justifica, singură, întreaga perioadă de detenție. În situația în care un acuzat este menținut în detenție în baza unor necesități de ordine publică, poate exista o încălcare a Convenției dacă procedura se prelungește pentru o perioadă de timp considerabilă.

Curtea recunoaște că, prin gravitatea lor particulară și prin reacția publicului la săvârșirea lor, anumite infracțiuni pot să provoace o tulburare socială de natură a justifica o detenție provizorie, cel puțin pentru un anume timp. Detenția nu rămâne, însă, legitimă decât dacă ordinea publică continuă să fie efectiv amenințată; menținerea în detenție nu poate fi dispusă numai în anticiparea unei pedepse privative de libertate. Riscul de tulburare a ordinii publice nu trebuie apreciat în mod abstract, exclusiv cu referire la natura infracțiunii și circumstanțele în care a fost comisă^[21].

^[18] Case of *Jėčius v. Lithuania* (Application no. 34578/97) 31 July 2000, parag. 94, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[19] Case of *Vrenčev v. Serbia* (Application no. 2361/05) 23 September 2008, parag. 74, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[20] Case of *Hass v. Poland* (Application no. 2782/04) 7 November 2006, parag. 33, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[21] *Affaire Bouchet c. France* (Requête n° 33591/96) 20 Mars 2001, parag. 43, disponibilă în limba franceză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Așadar, jurisprudența Curții impune organului de urmărire penală adoptarea unei conduite procesuale active și diligente, tocmai pentru ca judecătorul să poată analiza cerințele de necesitate și proporționalitate ale măsurii preventive.

În toate cazurile, autoritățile judiciare au obligația de a se asigura că măsura arestării preventive nu a depășit un termen rezonabil. În viziunea legiuitorului, durata maximă a acestui termen rezonabil este de 180 de zile în cursul urmăririi penale [art. 236 alin. (4) C. proc. pen.], iar în cursul judecății în primă instanță, nu poate fi mai mare de jumătatea maximului special prevăzut de lege pentru infracțiunea pentru care a fost inculpată persoana privată de libertate, însă nu mai mult de 5 ani [art. 239 alin. (1) C. proc. pen.]. Aceste termene curg, în cursul urmăririi penale, de la data punerii în executare a măsurii față de inculpatul arestat preventiv iar în cursul judecății în primă instanță de la data sesizării instanței de judecată, în cazul în care inculpatul se află în stare de arest preventiv ori, când măsura s-a luat în cursul procedurii de cameră preliminară sau în cursul judecății, de la data punerii în executare.

Durata prevenției acoperită de art. 5 parag. 1 lit. c) și art. 3 din Convenție se încheie la data la care se pronunță o hotărâre cu privire la fondul acuzației aduse persoanei în cauză, chiar dacă aceasta numai la prima instanță^[22].

Durata rezonabilă nu poate fi analizată pe baza unui model abstract, ci trebuie examinată în fiecare caz, luând în considerare condițiile concrete ale cauzei. O durată de 2 ani, 3 luni și 2 săptămâni a fost apreciată, în **cauza Lazăr împotriva României**^[23] ca depășind o durată rezonabilă pentru că instanțele naționale nu au furnizat motive „relevante și suficiente” pentru a justifica necesitatea menținerii reclamantului în arest preventiv.

În **cauza Jiga contra României**^[24], statul român a fost condamnat, printre altele, pentru încălcarea dreptului garantat în art. 5 parag. 3 din Convenție, în contextul unei arestări preventive cu o durată de 11 luni și 24 de zile.

Curtea a arătat că, deși anumite infracțiuni prezintă un pericol special pentru ordinea publică, acesta scade odată cu trecerea timpului, fapt care impune autorităților obligația de a oferi o motivare concretă și extrem de detaliată cu privire la persistența motivelor care justifică prelungirea detenției.

^[22] Case of *Kudła v. Poland* (Application no. 30210/96) 26 October 2000, parag. 104, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[23] Cauza *Lazăr împotriva României* din 31 mai 2012 (Requête no 23395/05), parag. 32, disponibilă în limba franceză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[24] Cauza *Jiga împotriva României* din 16 martie 2010 (Cererea nr. 14352/04), parag. 76-78, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

A mai reținut că, instanțele nu au motivat de ce această scurgere a timpului nu a redus pericolul pentru societate care ar fi impus punerea în libertate a inculpatului sau nu a redus pericolul pentru bunul mers al justiției, mai ales după audierea martorilor. Curtea a apreciat că prelungirea stării de arest nu poate fi motivată doar prin trimiterile pe care instanțele de judecată le fac la gravitatea faptei, la pedeapsa pe care legea o impune pentru aceasta sau la valoarea prejudiciului.

În același sens, Curtea a reținut încălcarea^[25] dreptului garantat de același articol și în **cauzele Tiron împotriva României**^[26] (privare de libertate 1 an, 5 luni și 3 săptămâni) și **Buzadji împotriva Moldovei**^[27] (privare de libertate 10 luni din care două luni și jumătate arest preventiv și restul arest la domiciliu).

4) Dreptul la o examinare judiciară promptă a legalității detenției (art. 5 parag. 4)

„4. Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau detenție are dreptul să introducă recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității detenției sale și să dispună eliberarea sa, dacă detenția este ilegală”.

Persoana privată de libertate are dreptul de a solicita în fața unui judecător verificarea respectării cerințelor de procedură și de fond esențiale pentru „legalitatea” privării de libertate în sensul art. 5 § 1 din Convenție^[28].

Modalitățile de implementare a unui control judiciar, potrivit art. 5 § 4, pot varia de la un domeniu la altul și depind de forma de privare de libertate.

În esență, art. 5 § 4 permite oricărui deținut să solicite unui „tribunal” competent să statueze „într-un termen scurt” asupra întrebării dacă privarea sa de libertate a devenit sau nu „ilegală” în lumina unor noi circumstanțe apărute după pronunțarea deciziei inițiale de detenție

^[25] Inclusiv în cauzele *Calmanovici împotriva României* (nr. 42250/02, parag. 40, 1 iulie 2008), *Samoilă și Cionca împotriva României* (nr. 33065/03, parag. 36, 4 martie 2008) și *Konolos împotriva României* (nr. 26600/02, parag. 24, 7 februarie 2008).

^[26] Cauza *Tiron împotriva României* din 7 aprilie 2009 (Cererea nr. 17689/03), parag. 38-44, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-123238>, accesat la data de 18.02.2021, ora 08.34.

^[27] Cauza *Buzadji împotriva Moldovei* (Cererea nr. 23755/07) 16 decembrie 2014, parag. 33-42, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[28] Cauza *Khlaifia and Others v. Italy (Application no. 16483/12)*, 15 December 2016, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Nu se exclude că un sistem de reexaminare periodică și automată a legalității detenției de către un judecător să asigure respectarea cerințelor art. 5 § 4.

Cu toate acestea, odată ce un control automat a fost instituit, deciziile care examinează legalitatea detenției trebuie să fie adoptate la „intervale rezonabile”^[29].

Articolul 5 § 4 din Convenție nu obligă instanțele sesizate cu o plângere împotriva detenției să examineze fiecare argument înaintat de persoana deținută.

Cu toate acestea, judecătorul nu poate să considere irelevante sau să ignore faptele concrete invocate de deținut, care pot pune la îndoială existența condițiilor „legalității” privării de libertate în sensul Convenției.

În cazul în care o instanță omite să indice motive adecvate sau pronunță repetat decizii stereotipice, care nu răspund argumentelor aduse de reclamant, acest fapt, prin sine, poate constitui o încălcare a art. 5 § 4, prin lipsirea garanțiilor acestuia de substanța sa^[30].

Sintetizând principiile relevante care rezultă din **jurisprudența Curții europene** cu privire la art. 5 par. 4 observăm că textul:

- (i) acordă persoanei arestate preventiv sau reținute să inițieze proceduri apte să pună în discuție respectarea condițiilor procedurale și de fond care sunt esențiale pentru „legalitatea” privării lor de libertate^[31];
- (ii) nu este necesar ca procedura vizând măsura preventivă să acorde aceleași drepturi inculpatului ca cele prevăzute la art. 6, însă trebuie să aibă un caracter judiciar și să ofere garanții adecvate tipului de privare a libertății în cauză^[32];
- (iii) procedura trebuie să fie contradictorie și trebuie să asigure întotdeauna „egalitatea armelor” între procuror și persoana privată de libertate^[33];

^[29] Case of *Abdulkhakov v. Russia* (Application no. 14743/11), 2 October 2012, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[30] Case of *G.B. and Others v. Turkey* (Application no. 4633/15), 17 October 2019, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[31] Case of *Brogan and Others v. The United Kingdom* (Application no. 11209/84; no. 11234/84; no. 11266/84; no. 11386/85) 29 November 1988, par. 65, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[32] Case of *Włoch v. Poland* (Application no. 27785/95) 19 October 2000, par. 125, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[33] Case of *Ovsjannikov v. Estonia* (Application no. 1346/12) 20 February 2014, par. 72, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

- (iv) persoană arestată preventiv să aibă posibilitatea ca, la intervale rezonabile de timp, să poată contesta legalitatea deținerii sale^[34];
- (v) audierea inculpatului privat de libertate este o necesitate când procedura intră în „domeniul de aplicare” al art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenție^[35].

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale statuează, în cuprinsul **art. 3**, că „**nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante**”.

Consacrare a principiului umanismului în dreptul execuțional penal, importanța acestui drept este subliniată la nivel național prin introducerea lui în Legea fundamentală^[36].

Într-adevăr, interdicția torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante este o valoare care ține de civilizație, strâns legată de respectarea demnității umane^[37].

Nu sunt admise derogări, în nicio situație, nici măcar în cazul unei situații de pericol public ce amenință viața națiunii sau în circumstanțele cele mai dificile, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, indiferent de comportamentul persoanei în cauză^[38].

Aceleași dispoziții au fost reiterate în acte normative procesual penale, reținându-se la nivel de principiu că „orice persoană care se află în curs de urmărire penală sau judecată trebuie tratată cu respectarea demnității umane”^[39] și „se interzice supunerea oricărei persoane aflate în executarea unei pedepse sau a

^[34] Case of *Molotchko v. Ukraine* (Application no. 12275/10) 26 April 2012, parag. 147-148, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case *Bezicheri v. Italy* (Application no. 11400/85) 25 October 1989, parag. 20-21, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[35] Cauza *Nikolova împotriva Bulgariei*, anterior citată, parag. 58.

^[36] Constituția României – art. 22 alin. (2): „nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament inuman sau degradant”.

^[37] Case of *Bouyid v. Belgium* (Application no. 23380/09), 28 September 2015, par. 81, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[38] Cauza *Mocanu și alții împotriva României* (Cerere nr. 10865/09, 45886/07 și 32431/08), 17 septembrie 2014, par. 315, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[39] Art. 11 alin. (1) C. proc. pen.

unei alte măsuri privative de libertate la tortură, tratamente inumane sau degradante ori la alte rele tratamente^[40]”.

Cu toate că nu există o definiția a termenilor utilizați de Convenție sau normele juridice naționale, termenii de tortură, tratamente inumane sau degradante trebuie interpretați în sensul lor contemporan^[41].

Jurisprudența Curții Europene face o diferențiere clară între noțiunea de tratamente inumane sau degradante și cea de tortură, aceasta din urmă putând fi reținută atunci când relele tratamente au fost de natură să provoace, intenționat, dureri sau suferințe puternice în scopul de a obține informații sau o mărturisire, de a o pedepsi sau de a o intimida^[42].

Au fost considerate ca intrând în această **categorie** (tortură):

- folosirea șocurilor electrice^[43], loviturile aplicate la nivelul tălpilor picioarelor^[44] sau violarea unei deținute de către polițiști și procurori^[45];
- privarea de somn, supunerea deținuților la „spânzurarea palestiniană” și „falaka”, udarea lor cu apă și aplicarea de bătaie timp de mai multe zile în arest pentru a-și recunoaște vinovăția^[46];
- supunerea la o serie de măsuri combinate și premeditate precum încătușarea, acoperirea capului cu un sac, dezbrăcarea forțată, administrarea forțată a unui supozitor în timp ce era ținut la pământ fără a exista vreo necesitate medicală, cu scopul de a obține informații de la reclamant sau de a-l pedepsi sau de a-l intimida^[47].

În schimb, s-a considerat că este vorba despre un tratament inuman și degradant în condițiile în care reclamantul a fost bătut în detenție cu pumnii și

^[40] Art. 5 alin. (1) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

^[41] E. Svanitze, *Combating ill-treatment and impunity: Rights of detainees and obligations of law enforcement officials – 11 key questions and answers*, 2nd ed., Council of Europe, August 2017, p. 8 disponibilă în limba engleză <https://rm.coe.int>.

^[42] Cauza *Al Nashiri împotriva Poloniei* din 24 iulie 2014 (Cererea nr. 28761/11), par. 508, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[43] *Case of Akkoç v. Turkey* (Applications nos. 22947/93 and 22948/93), 10 October 2000, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[44] *Case of Salman v. Turkey* (Application no. 21986/93), 27 June 2000, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[45] *Case of Maslova and Nalbandov v. Russia* (Application no. 839/02), 24 January 2008, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[46] *Case of Bati and Others v. Turkey* (Applications nos. 33097/96 and 57834/00), 3 June 2004, par. 110,122-124, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

^[47] *Case of El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (Application no. 39630/09), 13 December 2012, par. 205, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

picioarele, i s-a cerut să facă sex cu un ofițer de poliție, polițiștii au urinat pe el și l-au amenințat cu o lampă de suflat și o seringă^[48].

Nu numai aceste categorii de acțiuni intră sub incidența art. 3 din Convenție, ci și aspectele care țin de respectarea standardelor **Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) în materie de condiții de detenție**^[49]. CPT este un instrument preventiv nejudiciar care organizează vizite la locurile de deținere pentru a evalua situația persoanelor aflate în executarea unor măsuri preventive privative de libertate sau a pedepselor, fără a fi însă un organism de control al Consiliului Europei^[50].

În ciuda garanțiilor procesuale oferite de legislația națională, la data de 6 decembrie 2007, prin hotărârea pronunțată în cauza **Bragadireanu împotriva României**^[51], Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat pentru prima dată că a avut loc o încălcare a art. 3 din Convenție, în ceea ce privește condițiile naționale de detenție.

Curtea a apreciat că suprapopularea locului de deținere, obligația persoanei deținute de a împărți patul cu alte persoane, saltelele deteriorate ori utilitățile sanitare neadecvate sunt apte a conduce la catalogarea ca inuman și degradant a tratamentului aplicat condamnatului pe durata executării pedepsei^[52].

În următorii ani au fost pronunțate împotriva României alte aproape 100 de hotărâri de condamnare pentru încălcări ale art. 3 din Convenție reținându-se, cu titlu exemplificativ^[53]: suprapopularea, alimentație insuficientă sau inadecvată, numărul limitat de toalete, acces limitat la dușuri, lipsă de igienă, lipsa iluminatului natural, aerisire insuficientă, fumat pasiv.

[48] Case of *Selmouni v. France* (Application no. 25803/94), 28 July 1999, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

[49] *CPT standards – Living space per prisoner in prison establishments*, disponibil în limba engleză <http://hudoc.cpt.coe.int>.

[50] Membrii CPT sunt experți independenți și imparțiali, cu experiență în diferite domenii, incluzând avocați, medici și specialiști în domeniul penitenciarelor sau al poliției.

[51] Cauza *Bragadireanu împotriva României* (Cererea nr. 22.088/04), 6 decembrie 2007, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

[52] N.C. Magdalena, *Compensatory Action – A new legislative action imposed on national authorities as consequence of recent case-law of the European court of human rights*, Challenges of the Knowledge Society, Bucharest, 2018, *op. cit.*, p. 37.

[53] Cauza *Micu împotriva României* din 8 mai 2011 (Cererea nr. 29.883/06); cauza *Păvălache împotriva României* din 18 octombrie 2011 (Cererea nr. 38746/03) și cauza *Valerian Dragomir împotriva României* din 16 septembrie 2014 (Cererea nr. 51012/11), disponibile în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Numărul mare de condamnări ale României și lipsa unei reacții adecvate din partea autorităților naționale au obligat Curtea să constate că supraaglomerarea și condițiile improprii de detenție reprezintă de fapt probleme structurale ale sistemului penitenciar, situații care au generat pronunțarea hotărârii semi-pilot în cauza *Iacov Stanciu împotriva României*^[54] (24 iulie 2012) și a hotărârii pilot în cauza *Rezmiveș și alții împotriva României*^[55] (25 aprilie 2017).

Ulterior, în *cauza Dîrjan și Ștefan împotriva României* (dec.), în 2020, Curtea a considerat că o posibilitate de reducere a pedepsei cu 6 zile pentru fiecare 30 de zile petrecute în condiții necorespunzătoare de detenție, introdusă în sistemul român ca răspuns la hotărârea-pilot *Rezmiveș și alții împotriva României*, îndeplinea cerințele unui remediu compensatoriu efectiv (a se vedea de asemenea *Polgar împotriva României**, 2021, pct. 77-97, privind o cale de atac care permite acordarea unei despăgubiri pentru prejudiciul moral).

De asemenea, în jurisprudența sa, Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenție în situația în care statul contractant nu și-a îndeplinit obligația de a asigura persoanelor private de libertate, **asistența medicală** necesară^[55].

Astfel, Curtea a statuat în repetate rânduri că neacordarea unei asistențe medicale corespunzătoare poate echivala cu un tratament contrar art. 3 din Convenție. Examinând caracterul corespunzător al asistenței medicale, Curtea se ghidează după criteriul obligației de diligență, întrucât obligația statului de a vindeca o persoană privată de libertate grav bolnavă este una de mijloace, nu de rezultat.

Autoritățile trebuie să se asigure că se ține o evidență cuprinzătoare cu privire la starea de sănătate a persoanei private de libertate și la tratamentul acesteia în timpul detenției^[56], că diagnosticul și asistența medicală sunt prompte și corecte^[57] și că, în cazul în care acest lucru este necesar din cauza naturii unei afecțiuni medicale, supravegherea este periodică și sistematică și implică o strategie terapeutică cuprinzătoare menită să trateze în mod adecvat problemele

[54] Cauza *Iacov Stanciu împotriva României* din 24 iulie 2012 (Cererea nr. 35972/05), disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

[55] Cauza *Rezmiveș și alții împotriva României* din 25 aprilie 2017 (Cererile nr. 61467/12, nr. 39516/13, nr. 48231/13 și nr. 68191/13), disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

[56] Cauza *Blohin împotriva Rusiei (MC)*, 2016, pct. 136.

[57] Cauza *Khudobin împotriva Rusiei*, 2006, pct. 83.

[58] Cauza *Melnik împotriva Ucrainei*, 2006, pct. 104-106.

[59] Cauza *Amirov împotriva Rusiei*, 2014, pct. 9.

[59] *Case of X and Others v. Bulgaria* (Application no. 22457/16), 2 February 2021, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

de sănătate ale persoanei private de libertate ori să prevină agravarea acestora, mai degrabă decât să abordeze simptomele lor^[58].

Nu în ultimul rând, autoritățile trebuie să demonstreze că s-au creat condițiile necesare pentru ca tratamentul prescris să fie urmat efectiv. Administrația penitenciarului trebuie să ofere persoanei private de libertate tratamentul corespunzător bolii (bolilor) cu care a fost diagnosticată persoana.

Pentru a se conforma obligației pozitive care le revine în temeiul art. 3, autoritățile trebuie să se asigure că tratamentul medical acordat în unitățile penitenciare este corespunzător, adică la un nivel comparabil cu cel pe care autoritățile statului s-au angajat să îl asigure populației în ansamblu.

În **cauza Serifis împotriva Greciei**^[56], Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenție în situația în care, în pofida gravității bolii de care suferea reclamantul (paralizie și scleroză multiplă), autoritățile au tărăgănat, în timpul detenției sale, acordarea asistenței medicale care corespundea nevoilor sale reale, ceea ce l-a supus unor adversități sau dificultăți de o intensitate peste limita inevitabilă de suferință inerentă detenției.

În **cauza Holomiov împotriva Moldovei**^[57], Curtea a constatat că suferința reclamantului a constituit un tratament inuman și degradant în sensul art. 3 din Convenție, în condițiile în care, deși suferea de boli renale grave, care implicau riscuri grave pentru sănătatea sa, a fost deținut timp de aproape 4 ani fără asistență medicală corespunzătoare.

În **cauza V.D. împotriva României**^[58], Curtea a hotărât că a fost încălcat art. 3 din Convenție întrucât autoritățile nu au asigurat reclamantului proteza dentară necesară, în condițiile în care acesta avea probleme dentare grave (practic nu mai avea niciun dinte) și fiind în detenție, nu avea resursele necesare pentru a o plăti.

Și lipsa accesului la dispozitive medicale relevante, ca de exemplu probleme de vedere și confiscarea ochelarilor persoanelor private de libertate (*Slyusarev împotriva Rusiei*, 2010, pct. 34-44; a se vedea și *Xiros împotriva Greciei*, 2010, pct. 84-90) sau lipsa încălțămintei ortopedice (*Vladimir Vasilyev împotriva Rusiei*, 2012, pct. 67-68) ori întârzierile nejustificate în stabilirea unui diagnostic

^[56] *Affaire Serifis c. Grèce* (Requête no 27695/03), 2 novembre 2006, disponibilă în limba franceză, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

^[57] *Cauza Holomiov c. Moldovei* (Cererea nr. 30649/05), 6 noiembrie 2006, disponibilă în limba română, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

^[58] *Cauza V.D. împotriva României* (Cererea nr. 7078/02), 10 februarie 2010, parag. 94-100, disponibilă în limba română, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

sau în acordarea unui tratament medical pot duce la o încălcare a art. 3 din Convenție (*Nogin împotriva Rusiei*, 2015, pct. 97).

În unele cauze, refuzul nejustificat de a transfera o persoană privată de libertate într-un spital civil pentru tratament, în cazul în care specialiștii și echipamentele necesare pentru tratament nu existau în penitenciar, poate constitui o încălcare a art. 3 [*Mozer împotriva Republicii Moldovei și Rusiei* (MC), 2016, pct. 183].

În plus, în ***cauza Dorneanu împotriva României***^[59], în legătură cu o persoană privată de libertate care, la momentul primirii în penitenciar, suferea deja de o boală cu un prognostic fatal pe termen scurt, Curtea a arătat că, pe măsură ce progresa boala reclamantului, acestuia îi era imposibil să o suporte într-un mediu penitenciar. Astfel, Curtea a considerat că *autorităților naționale le revenea responsabilitatea de a lua măsuri speciale în această privință din motive umanitare* însă, acestea nu au acordat atenția cuvenită caracterului adecvat și necesar al menținerii măsurii privative de libertate față de reclamant, încălcându-se art. 3 din Convenție.

Principiile jurisprudenței Curții referitoare la necesitatea de a acorda tratament medical corespunzător persoanelor private de libertate care suferă de boli fizice sunt aplicabile și bolilor infecțioase dar și celor psihice, în acest ultim caz, obligațiile prevăzute la art. 3 putând merge până la a impune statului obligația de a transfera persoanele private de libertate bolnave mintal în unități speciale pentru a beneficia de tratament adecvat [*Murray împotriva Țărilor de Jos* (MC), 2016, pct. 105].

Și în ceea ce privește tratamentul medical al toxicomaniei în penitenciare, în *cauza McGlinchey și alții împotriva Regatului Unit*, 2003, pct. 52-58, Curtea a constatat că, faptul că reclamanta, dependentă de heroină cu simptome de sevraj, a pierdut mult în greutate și a devenit deshidratată era un indiciu suficient pentru autoritățile naționale că trebuie luate măsuri pentru a aborda manifestările de sevraj la heroină. Totuși, întrucât administrația penitenciarului nu și-a respectat obligația de a-i acorda asistența medicală necesară, Curtea a constatat o încălcare a art. 3 din Convenție.

Curtea a considerat, *ca parte a regulilor umanitare*, că statele au obligații (pozitive) în temeiul art. 3 din Convenție, respectiv: (i) obligația de a institui un

[59] *Case of Dorneanu v. Romania* (Application no. 55089/13), parag. 93-100, disponibilă în limba engleză, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

cadru legislativ și de reglementare a protecției; (ii) obligația de a lua măsuri operaționale pentru a proteja anumite persoane care riscă să fie supuse unor tratamente contrare acestei dispoziții; (iii) obligația de a efectua o anchetă eficientă în ceea ce privește pretențiile întemeiate privind aplicarea unor astfel de tratamente, aceasta din urmă fiind calificată drept o obligație procedurală a statului.

Prima obligație pozitivă, care decurge în temeiul art. 3 din Convenție, impune, în special, instituirea unui cadru legislativ și de reglementare care să protejeze în mod adecvat persoanele împotriva încălcărilor la adresa integrității lor fizice și psihologice, în special, în cele mai grave cazuri, prin adoptarea de dispoziții în materie penală și prin aplicarea efectivă a acestora în practică.

Cea de a doua obligație pozitivă impune, în anumite circumstanțe, unui stat să ia măsuri operaționale pentru a proteja victimele sau potențialele victime împotriva relelor tratamente [*X și alții împotriva Bulgariei* (MC), 2021, pct. 181].

Această obligație pozitivă de a proteja trebuie interpretată astfel încât să nu impună autorităților o povară excesivă, ținând seama, în special, de imprevizibilitatea comportamentului uman și a alegerilor operaționale ce trebuie făcute în funcție de priorități și resurse. Astfel, nu orice pretins risc de rele tratamente obligă autoritățile, în temeiul Convenției, să ia măsuri operaționale pentru a preveni materializarea riscului respectiv. Cu toate acestea, măsurile necesare trebuie să asigure cel puțin o protecție eficientă, în special a copiilor și a altor persoane vulnerabile, și trebuie să includă măsuri rezonabile pentru a preveni relele tratamente de care autoritățile au știut sau ar fi trebuit să știe [*O’Keeffe împotriva Irlandei* (MC), 2014, pct. 144].

Protecția enunțată în articolul 3 vizează, printre altele, persoanele private de libertate. Această protecție implică în special faptul că autoritățile vizate veghează ca acestor persoane să nu li se aducă atingere la integritate din partea altor persoane. Astfel, în **cauza Pantea contra României**^[60], statul roman a fost condamnat de Curte pentru răni grave provocate unui deținut de către un alt deținut, pe de o parte, pentru că nu au fost luate toate precauțiile pentru a evita un eveniment previzibil și, pe de altă parte, pentru că, fiind informați despre agresiune, gardienii au întârziat să intervină.

Pentru a asigura o protecție eficientă de drepturile garantate de art. 3 din Convenție, jurisprudența Curții a impus statelor contractante și o obligație

[60] Cauza *Pantea împotriva României* (Cererea nr. 33343/96), 3 iunie 2003, disponibilă în limba română, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

procedurală privind efectuarea unei anchete oficiale efective, scopul unei astfel de anchete, fiind acela de a asigura punerea în acțiune eficientă a dispozițiilor protectoare ale dreptului intern și, „atunci când comportamentul agenților sau autorităților Statului ar putea să fie puse în cauză, să vegheze asupra faptului ca aceștia să fie trași la răspundere” pentru faptele survenite sub responsabilitatea lor (cauza *Mastromatteo împotriva Italiei* (MC), nr. 37703/97, 24 octombrie 2002).

Pentru a fi însă eficientă, Curtea a stabilit în jurisprudența sa, că ancheta trebuie să îndeplinească trei condiții.

Prima condiție este ca persoanele responsabile de anchetă și cele care efectuează investigațiile să fie independente de cele implicate în evenimente, ceea ce presupune „nu doar lipsa oricărei legături ierarhice sau instituționale dar, de asemenea, și o independență practică (cauza *Barbu Anghelescu c. României*, 5 octombrie 2004; cauza *Bursuc c. României*, 12 octombrie 2004).

De exemplu, în cauza *Kuznetsov c. Ucrainei*^[61], Curtea a stabilit că, o anchetă dusă de autoritățile penitenciare cu privire la alegațiile unui deținut încalcă exigențele articolului 3 dacă ea nu a făcut să intervină nici o personalitate sau nici un organism exterior.

Cea de-a doua condiție cere ca ancheta să fie promptă, rapidă și profundă.

În această privință chiar dacă a afirmat că nu exista „posibilitatea de a reduce varietatea situațiilor care pot avea loc la o simplă listă de documente de anchetă sau de alte criterii simplificate”, Curtea nu ezită să controleze detaliat măsurile luate de anchetatori, ceea ce ar permite anticiparea operațiunilor care trebuie realizate conform circumstanțelor (cauza *Nachova și alții contra Bulgariei*, 6 iulie 2005).

Și ultima condiție – ancheta trebuie să conducă la identificarea și la pedepsirea persoanelor responsabile, fiind vorba „de o obligațiune nu de un rezultat, dar de mijloace”, ceea ce presupune că” autoritățile trebuie să ia măsurile care erau în mod rezonabil accesibile pentru a fi colectate dovezile necesare” (cauza *Nachova și alții contra Bulgariei*, 6 iulie 2005).

La aceste condiții de bază care pot fi calificate drept clasice, jurisprudența Curții mai reține încă una, care se referă la publicitatea anchetei, cel puțin la transparența sa.

^[61] Case of *Kuznetsov v. Ukraine* (Application no. 39042/97), 29 April 2003, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Pentru a relua cuvintele Curții în cauza *Nachova* citată mai sus, „publicul trebuie să aibă un drept de supraveghere suficient asupra anchetei sau asupra concluziilor, în așa fel încât să poată pune în cauză responsabilitatea atât în practică cât și în teorie, păstrarea încrederii publicului în respectarea de către autorități a supremației dreptului, și prevenirea oricărei aparențe de complicitate sau de toleranță cu privire la actele ilegale”.

Concluzii

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dezvoltat o jurisprudență amplă, care stabilește natura și întinderea drepturilor persoanelor private de libertate, în temeiul art. 3 și art. 5 din Convenție, precum și obligațiile autorităților naționale, în ceea ce privește tratamentul acestora, elaborând standarde relevante, care trebuie respectate în cazul privării de libertate în procesul penal.

Garanțiile procedurale ce însoțesc dreptul la libertate și siguranță și dreptul de a nu fi supus relelor tratamente, evidențiate de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului dar și obligațiile impuse statelor membre de a adopta măsuri pozitive destinate să asigure efectivitatea acestor drepturi, conferă un grad mai ridicat de protecție persoanelor vulnerabile, cum este și cazul celor private de libertate.

Referințe bibliografice

Case *X v. the Federal Republic of Germany*, 19 March 1981 (Application no. 8.819/79), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case *Leon Guenat v. Switzerland*, 10 April 1995 (Application no. 24.722/94), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Foka v. Turkey*, 24 June 2008 (Application no. 28940/95), parag. 75 („Even if it is not excluded that Article 5 parag. 1 may apply to deprivations of liberty of a very short length”), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *M.A. v. Cyprus* (Application no. 41872/10), 23 July 2013, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-122889>, accesat la data de 09.01.2020, ora 13.26.

Case of *Rozhkov v. Russia* (no. 2), 31 January 2017 (Application no. 38898/04), disponibil în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Stănculeanu împotriva României* din 9 ianuarie 2018 (Cererea nr. 26990/15), disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Cazan împotriva României* din 5 aprilie 2016 (Cererea nr. 30050/12), parag. 68, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Shamayev and others v. Georgia and Russia* (Application no. 36378/02), 12 April 2005, parag. 413, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Z.H. v. Hungary* (Application no. 28973/11), 8 nov 2012, parag. 42-43, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Schiesser v. Switzerland* (Application no. 7710/76), 4 December 1979, parag. 28, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Nikolova v. Bulgaria* (Application no. 31195/96), 25 March 1999, parag. 49, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Aquilina v. Malta* (Application no. 25642/94) 29 April 1999, parag. 50, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Pantea împotriva României* (Cererea nr. 33343/96), 3 iunie 2003, parag. 231, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Smirnova v. Russia* (Applications nos. 46133/99 and 48183/99) 24 July 2003, parag. 58, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Estrikh v. Latvia* (Application no. 73819/01) 18 January 2007, parag. 117, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Jėčius v. Lithuania* (Application no. 34578/97) 31 July 2000, parag. 94, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Vrenčev v. Serbia* (Application no. 2361/05) 23 September 2008, parag. 74, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Hass v. Poland* (Application no. 2782/04) 7 November 2006, parag. 33, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Affaire *Bouchet c. France* (Requête n° 33591/96) 20 Mars 2001, parag. 43, disponibilă în limba franceză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Kudła v. Poland* (Application no. 30210/96) 26 October 2000, parag. 104, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Lazăr împotriva României* din 31 mai 2012 (Requête no 23395/05), parag. 32, disponibilă în limba franceză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Jiga împotriva României* din 16 martie 2010 (Cererea nr. 14352/04), parag. 76-78, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Inclusiv în cauzele *Calmanovici împotriva României* (nr. 42250/02, parag. 40, 1 iulie 2008), *Samoilă și Cionca împotriva României* (nr. 33065/03, parag. 36, 4 martie 2008) și *Konolos împotriva României* (nr. 26600/02, parag. 24, 7 februarie 2008).

Cauza *Tiron împotriva României* din 7 aprilie 2009 (Cererea nr. 17689/03), parag. 38-44, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-123238>, accesat la data de 18.02.2021, ora 08.34.

Cauza *Buzadji împotriva Moldovei* (Cererea nr. 23755/07) 16 decembrie 2014, parag. 33-42, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Khlaifia and Others v. Italy* (Application no. 16483/12), 15 December 2016, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Abdulkhakov v. Russia* (Application no. [14743/11](#)), 2 October 2012, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *G.B. and Others v. Turkey* (Application no. [4633/15](#)), 17 October 2019, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Brogan and Others v. The United Kingdom* (Application no. 11209/84; no. 11234/84; no. 11266/84; no. 11386/85) 29 November 1988, parag. 65, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Włoch v. Poland* (Application no. 27785/95) 19 October 2000, parag. 125, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Ovsjannikov v. Estonia* (Application no. 1346/12) 20 February 2014, parag. 72, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Molotchko v. Ukraine* (Application no. 12275/10) 26 April 2012, parag. 147-148, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case *Bezicheri v. Italy* (Application no. 11400/85) 25 October 1989, parag. 20-21, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Nikolova împotriva Bulgariei*, anterior citată, parag. 58.

Case of *Bouyid v. Belgium* (Application no. [23380/09](#)), 28 September 2015, par. 81, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Mocanu și alții împotriva României* (Cererile nr. [10865/09](#), [45886/07](#) și [32431/08](#)), 17 septembrie 2014, par. 315, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

E. Svanitze, *Combating ill-treatment and impunity: Rights of detainees and obligations of law enforcement officials – 11 key questions and answers*, 2nd ed., Council of Europe, August 2017, p.8 disponibilă în limba engleză <https://rm.coe.int>.

Cauza *Al Nashiri împotriva Poloniei* din 24 iulie 2014 (Cererea nr. 28761/11), par. 508, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Akkoç v. Turkey* (Applications nos. 22947/93 and 22948/93), 10 October 2000, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Salman v. Turkey* (Application no. 21986/93), 27 June 2000, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Maslova and Nalbandov v. Russia* (Application no. 839/02), 24 January 2008, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Bati and Others v. Turkey* (Applications nos. [33097/96](#) and [57834/00](#)), 3 June 2004, par. 110,122-124, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (Application no. [39630/09](#)), 13 December 2012, par. 205, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Case of *Selmouni v. France* (Application no. 25803/94), 28 July 1999, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

CPT standars – Living space per prisoner in prison establishments, disponibil în limba engleză <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Cauza *Bragadireanu împotriva României* (Cererea nr. 22.088/04), 6 decembrie 2007, disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

N.C. Magdalena, *Compensatory Action – A new legislative action imposed on national authorities as consequence of recent case-law of the European court of human rights*, Challenges of the Knowledge Society, Bucharest, 2018

Cauza *Micu împotriva României* din 8 mai 2011 (Cererea nr. 29.883/06); cauza *Păvălache împotriva României* din 18 octombrie 2011 (Cererea nr. 38746/03) și cauza *Valerian Dragomir împotriva României* din 16 septembrie 2014 (Cererea nr. 51012/11), disponibile în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Iacov Stanciu împotriva României* din 24 iulie 2012 (Cererea nr. 35972/05), disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Rezmiveș și alții împotriva României* din 25 aprilie 2017 (Cererile nr. [61467/12](#), nr. [39516/13](#), nr. [48231/13](#) și nr. [68191/13](#)), disponibilă în limba română <http://hudoc.echr.coe.int>.

Cauza *Blohin împotriva Rusiei* (MC), 2016, pct. 136.

Cauza *Khudobin împotriva Rusiei*, 2006, pct. 83.

Cauza *Melnik împotriva Ucrainei*, 2006, pct. 104-106.

Cauza *Amirov împotriva Rusiei*, 2014, pct. 9.

Case of *X and Others v. Bulgaria* (Application no. [22457/16](#)), 2 February 2021, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.echr.coe.int>.

Affaire *Serifis c. Grèce* (Requête no [27695/03](#)), 2 novembre 2006, disponibilă în limba franceză, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Cauza *Holomiov c. Moldovei* (Cererea nr. [30649/05](#)), 6 noiembrie 2006, disponibilă în limba română, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Cauza *V.D. împotriva României* (Cererea nr. [7078/02](#)), 10 februarie 2010, parag. 94-100, disponibilă în limba română, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Case of *Dorneanu v. Romania* (Application no. [55089/13](#)), parag. 93-100, disponibilă în limba engleză, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Cauza *Pantea împotriva României* (Cererea nr. [33343/96](#)), 3 iunie 2003, disponibilă în limba română, <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Case of *Kuznetsov v. Ukraine* (Application no. 39042/97), 29 April 2003, disponibilă în limba engleză <http://hudoc.cpt.coe.int>.

Evoluția instituției liberării condiționate

Dr. Edgar DUMBRAVĂ^[1]

Abstract

The need to punish originally arose as a reparation granted to the victim, who was entitled to revenge against the culprit, who could cause him, alone or with the help of the family to which he belonged, an identical or similar harm to that which he suffered (law heel). Later, the task of establishing and applying the punishments fell to the leaders of the communities where the act occurred, with corporal and pecuniary punishments, banishment from the community (exile) or execution being practiced. Finding the possibility of shaping the personality of the person and, implicitly, of the criminal^[2], led to the conclusion that the main objective to pursue, after establishing his guilt regarding the commission of a crime, is to achieve his resocialization. Once this result is achieved, the convict being prepared to return to society, to appreciate its values and to procure a licit means of living, it appears unnecessary to extend his deprivation of liberty.

Keywords: *punishment, conviction, parole, social reintegration, respect for values*

^[1] Jud.Dr., email: edgar.dumbrava@gmail.com.

^[2] În sens contrar, în secolul al XIX-lea, exista teoria Școlii pozitiviste, elaborată de Cesare Lombroso, care remarca existența unui determinism biologic la originea crimei – A se vedea V. Cioclei, *Manual de criminologie*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 104. Această formă de gândire a fost cunoscută și sub denumirea de „Teoria criminalului născut”, intrând în contradicție cu ideea de recuperare a infractorului.

§1. Considerații cu caracter introductiv cu privire la apariția instituției liberării condiționate

Societatea umană a căutat permanent să adopte cea mai eficientă formă de organizare și cele mai adecvate mijloace de restabilire a ordinii sociale, evoluția continuă a criminalității determinând preocupări pentru identificarea unor instrumente care să diminueze fenomenul infracțional.

Privarea de libertate se dispunea, la început, în dreptul roman, cu scopul preventiv de a împiedica fuga celui judecat și sustragerea acestuia de la executarea pedepsei, executându-se fie într-o închisoare publică, fie în casa unui particular sau magistrat și numindu-se custodie liberă^[3]. Ulterior se dă eficiență acestei forme de restrângere a libertății ca pedeapsă, cel găsit vinovat de săvârșirea unei crime sau a unui delict fiind închis pentru o perioadă stabilită arbitrar de un judecător, care aprecia ce durată de timp era necesară pentru a da un exemplu condamnatului și celorlalți membri ai societății.

O lungă perioadă de timp comunitățile umane au acceptat integrarea fenomenului criminal în existența lor și au fost satisfăcute prin răsplătirea răului cu un rău de aceeași intensitate, săvârșirea faptei putând fi asumată de o altă persoană din familia vinovatului, pentru membrii societății, nefiind important cine este cel care ispășește sancțiunea, atât timp cât fapta nu a rămas nepedepsită. Ulterior, s-a remarcat faptul că utilizarea acestui raționament nu este favorabilă ordinii sociale și s-a pus accentul pe sursa criminalității – individul, răspunderea penală devenind personală. Astfel, s-a constatat că ar fi necesară îndepărtarea temporară a făptuitorului din mediul său social, care a favorizat săvârșirea faptei, și plasarea lui în detenție, sub supraveghere, în locuri anume destinate acestei activități.

Astfel, încarcerarea este privită în primă fază ca o rezolvare a problemei criminalității, prin simpla mutare a individului din mediul deschis, liber, într-un mediu restrictiv. Însă această schimbare a anturajului, fiind doar temporară, s-a dovedit insuficientă prin sine înseși pentru a stopa faptele antisociale și recidiva.

Venirea în penitenciar tulbură echilibrul personalității printr-o triplă reducere: a spațiului de viață, a timpului personal – suspendarea viitorului și relativitatea trecutului, a comportamentului social – izolare și abandon^[4]. Și eliberarea din penitenciar, deși apare ca o descărcare de presiunea acumulată în mediul

^[3] A se vedea I. Băla, *Evoluția sistemului de executare a pedepselor privative de libertate în dreptul românesc*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 17.

^[4] T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Editura Solaris Print, București, 2009, p. 386.

închis de către condamnat, produce traume, de multe ori cel eliberat nemaifiind acceptat de familie, de vechiul anturaj, neavând un loc de muncă și mijloace de existență. În consecință, politica penală, bazată pe principiul umanismului sancțiunilor de drept penal, s-a orientat dinspre caracterul strict punitiv și retributiv al pedepsei închisorii spre funcția de reeducare și reintegrare a condamnatului în societate, urmărindu-se minimizarea efectelor negative ale trecerii bruște de la starea de libertate la cea de deținere și înapoi.

Ținând cont de factori precum: presiunea pe care încarcerarea o provoacă la schimbarea stilului de viață, posibilitatea coruperii în mediul penitenciar de către ceilalți condamnați în vederea comiterii altor infracțiuni și „perfecționarea” metodelor de operare prin informații de la infractorii experimentați, nedovedirea eficienței plasării în detenție pentru reprimarea fenomenului infracțional, existența mijloacelor de intervenție psihologică asupra personalității condamnatului, suprapopularea închisorilor, în legislația mai multor țări au existat preocupări pentru identificarea unor reguli în vederea folosirii unor mijloace alternative, neprivative de libertate, de realizare a scopului pedepsei.

Încurajând revenirea treptată și reintegrarea infractorului în comunitate chiar din mijlocul acesteia, ca instituție complementară pedepselor privative de libertate, a fost propusă **liberarea condiționată**, o măsură de politică penală ce constă în punerea în libertate a condamnatului din locul de deținere, înainte de executarea în întregime a pedepsei privative de libertate la care a fost condamnat (detențiunea pe viață sau închisoarea), sub condiția ca el să nu săvârșească din nou o infracțiune până la împlinirea duratei pedepsei^[5].

§2. Reglementarea liberării condiționate în Noul Cod penal și Noul Cod de procedură penală

2.1. Contextul modificării dispozițiilor penale și sediul materiei

În urma cercetărilor, studiilor și documentărilor științifice desfășurate de autorii Noului Cod penal s-a constatat necesitatea modificării dispozițiilor referitoare la individualizarea și aplicarea pedepselor, precum și un control mai strict al modului de executare a acestora, în vederea eficientizării scopurilor pedepsei, în principal al celui preventiv.

^[5] C. Bulai, B.N. Bulai, *Manual de drept penal, Partea Generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 586.

Noul Cod penal menține rațiunile pentru care se acordă liberarea condiționată, respectiv oferirea posibilității infractorului de a se îndrepta și pe baza eforturilor depuse pentru a se conforma legii penale, sprijinirea acestuia să își poată relua viața liberă, sub rezerva restricțiilor impuse de măsurile de supraveghere și obligațiile avute în termenul de supraveghere. Nu au fost introduse motive umanitare pentru acordarea liberării condiționate, cum ar fi starea de boală a deținutului ori situația familială. Totodată, codul impune condiții mai restrictive pentru a obține liberarea, dar și un anumit control al vieții condamnatului după liberare, exercitat de instituții specializate. Apreciem că asemenea motive umanitare nici nu ar fi necesare, întrucât pentru o eventuală stare de boală a condamnatului, art. 592 din Noul Cod de procedură penală prevede instituția întreruperii executării pedepsei închisorii sau a detențiunii pe viață.

Făcându-se o prezentare pe scurt a concluziilor la care s-a ajuns în materia liberării condiționate în momentul elaborării dispozițiilor Noului Cod penal, în H.G. nr. 1183/2008, pentru aprobarea tezelor prealabile ale proiectului Codului penal^[6], s-au reținut următoarele: „în cazul liberării condiționate, modul de reglementare a condițiilor de acordare trebuie să evidențieze mai clar rolul și rațiunile acesteia. Practica judiciară din ultimul deceniu a transformat liberarea condiționată, este adevărat și din cauza majorării drastice a limitelor de pedeapsă, într-un «drept» al condamnatului de a fi liberat după executarea fracției de pedeapsă prevăzută de lege. De asemenea, s-a observat că în ceea ce privește condiția existenței dovezilor temeinice de îndreptare, aceasta a fost socotită ca fiind îndeplinită atâta timp cât condamnatul nu a fost sancționat disciplinar pentru abateri comise în perioada încarcerării.

Liberarea condiționată nu reprezintă un drept recunoscut condamnatului de a nu executa pedeapsa până la termen, ci un instrument juridic prin care instanța de judecată constată că nu mai este necesară continuarea executării pedepsei în regim de detenție până la împlinirea integrală a duratei stabilite cu ocazia condamnării întrucât condamnatul, prin conduita avută pe toată durata executării, dovedește că a făcut progrese constante în vederea reintegrării sociale, iar liberarea sa anticipată nu prezintă nici un pericol pentru colectivitate. Pornind de la aceste considerente vor fi reglementate și condițiile în raport de care este evaluată conduita condamnatului pentru acordarea liberării condiționate.

^[6] H.G. nr. 1183/2008 a fost publicată în M. Of. nr. 686 din 8 octombrie 2008.

În plus, pe durata termenului de supraveghere, condamnatul trebuie să fie obligat la respectarea anumitor măsuri de supraveghere ori la îndeplinirea anumitor activități utile procesului de reintegrare”.

Și în prezent, liberarea condiționată are o **abordare interdisciplinară**, atât din perspectiva *dreptului penal material* (care stabilește condițiile de acordare), cât și a celui *procesual penal* (care trasează procedura de urmat de către instanță), și a *dreptului execuțional penal* (care vine în completare cu aspecte ce țin de procedura internă desfășurată în penitenciar).

Actele normative care reglementează, în principal, instituția liberării condiționate sunt:

1. Codul penal adoptat prin Legea nr. 286/2009^[7];
2. Codul de procedură penală adoptat prin Legea nr. 135/2010^[8];
3. Legea nr. 254/013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal^[9] și Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013^[10].

În completarea acestor acte reținem:

1. Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea serviciului de probațiune^[11] și Regulamentul de aplicare a Legii nr. 252/2013^[12];

^[7] Codul penal adoptat prin Legea nr. 286/2009 a fost publicat în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009 și a intrat în vigoare la 1 februarie 2014, cu modificările și completările aduse prin Legea nr. 27/2013 pentru modificarea și completarea Codului penal al României și a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal (publicată în M. Of. nr. 180 din 20 martie 2012), Legea nr. 63/2012 privind modificarea și completarea Codului penal al României și a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal (publicată în M. Of. nr. 258 din 19 aprilie 2012) și Legea nr. 187/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal (publicată în M. Of. nr. 757 din 12 noiembrie 2012).

^[8] Codul de procedură penală adoptat prin Legea nr. 135/2010 a fost publicat în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010, și a intrat în vigoare la 1 februarie 2014, cu modificările și completările aduse prin O.U.G. nr. 3/2014 pentru luarea unor măsuri de implementare necesare aplicării Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru implementarea altor acte normative (publicată în M. Of. nr. 98 din 7 februarie 2014), prin Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale (publicată în M. Of. nr. 515 din 14 august 2013) și prin O.U.G. nr. 82/2014 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală (publicată în M. Of. nr. 911 din 15 decembrie 2014).

^[9] Legea nr. 254/2013 a fost publicată în M. Of. nr. 514 din 14 august 2013.

^[10] H.G. nr. 157/2016 privind aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

^[11] Legea nr. 252/2013 a fost publicată în M. Of. nr. 512 din 14 august 2013.

^[12] Regulamentul de aplicare a Legii nr. 252/2013 a fost aprobat prin H.G. nr. 1079/2013, publicată în M. Of. nr. 5 din 7 ianuarie 2014.

2. Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal^[13].

În Noul Cod penal, instituția liberării condiționate are o reglementare unitară, fiind descrisă într-o secțiune separată, care cuprinde atât dispozițiile cu privire la liberarea condiționată din executarea pedepsei detențiunii pe viață, cât și din a celei a închisorii, spre deosebire de Codul penal anterior, unde liberarea condiționată era reglementată la secțiunea care descria pedeapsa detențiunii pe viață^[14], respectiv la cea care disciplina pedeapsa închisorii^[15].

Liberarea condiționată dă titlul marginal al Secțiunii a 6-a din Capitolul V „Individualizarea pedepselor” al Titlului III „Pedepsele” din Partea Generală a Noului Cod penal, fiind disciplinată de 8 articole. Ea este reglementată ca ultimă măsură de individualizare, ce cuprinde finalizarea executării pedepsei închisorii în regim de libertate^[16].

Noua reglementare nu oferă o definiție legală a liberării condiționate, însă putem face trimitere la doctrina recentă, conform căreia „liberarea condiționată este o modalitate de individualizare a executării pedepsei detențiunii pe viață și a pedepsei închisorii fără priver de libertate, acordată prin hotărârea definitivă a instanței de judecată urmare a îndeplinirii condițiilor impuse conduitei condamnatului pe timpul executării fracției obligatorii din pedeapsă, precum și sub rezerva îndeplinirii integrale sub controlul serviciului de probațiune pe durata termenului de supraveghere a măsurilor și obligațiilor”^[17].

^[13] Legea nr. 253/2013 a fost publicată în M. Of. nr. 513 din 14 august 2013.

^[14] Secțiunea I „Detențiunea pe viață” din Capitolul III „Pedepsele principale aplicabile persoanei fizice” al Titlului III „Pedepsele” din Partea Generală a Codului penal din 1968, cu modificările și completările ulterioare

^[15] Secțiunea II „Închisoarea” din Capitolul III „Pedepsele principale aplicabile persoanei fizice” al Titlului III „Pedepsele” din Partea Generală a Codului penal din 1968, cu modificările și completările ulterioare.

^[16] A se vedea I. Chiș în *Noul Cod penal Comentat, Vol. I. Partea Generală*, ed. a II-a, I. Pascu, V. Dobrinioiu, Tr. Dima, M.A. Hotca, C. Păun, I. Chiș, M. Gorunescu, M. Dobrinioiu, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 556.

^[17] I. Chiș în, I. Pascu, V. Dobrinioiu, Tr. Dima, M.A. Hotca, C. Păun, I. Chiș, M. Gorunescu, M. Dobrinioiu, *Noul Cod penal Comentat, Vol. I. Partea Generală*, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 556.

2.2. Condiții de acordare a liberării condiționate în Noul Cod penal

2.2.1. Liberarea condiționată din executarea pedepsei închisorii

Potrivit art. 100 C.pen., liberarea condiționată în cazul închisorii poate fi dispusă dacă cel condamnat a executat cel puțin două treimi din durata pedepsei, în cazul închisorii care nu depășește 10 ani, sau cel puțin trei pătrimi din durata pedepsei, dar nu mai mult de 20 de ani, în cazul închisorii mai mari de 10 ani, se află în executarea pedepsei în regim semideschis sau deschis, a îndeplinit integral obligațiile civile stabilite prin hotărârea de condamnare (afară de cazul în care dovedește că nu a avut nicio posibilitate să le îndeplinească), iar instanța are convingerea că persoana condamnată s-a îndreptat și se poate reintegra în societate.

Se remarcă aici o primă diferență față de vechea reglementare în materie, liberarea condiționată putând fi obținută numai de către condamnații care se află în executarea pedepsei, încarcerați în regim semideschis sau deschis.

Conform art. 100 alin. (2) C.pen, în cazul condamnatului care a împlinit vârsta de 60 de ani, se poate dispune liberarea condiționată după executarea efectivă a jumătate ($1/2$) din durata pedepsei, în cazul închisorii care nu depășește 10 ani, sau a cel puțin două treimi din durata ($2/3$) pedepsei, în cazul închisorii mai mari de 10 ani, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute în alin. (1) lit. b)-d), referitoare la regimul de executare, îndeplinirea obligațiilor civile și formarea convingerii instanței.

Această categorie este favorizată față de deținuții de până la 60 de ani doar din punctul de vedere al fracțiunii de pedeapsă ce trebuie executată pentru a se putea aprecia că persoana condamnată s-a îndreptat și se poate reintegra în societate. Fracțiunile minime din pedeapsă ce trebuie executate de către acești condamnați sunt egale cu cele prevăzute de alin. (3) al art. 100 pentru condamnații obișnuiți care câștigă zile considerate ca executate pe baza muncii prestate, însă s-au modificat față de reglementarea anterioară.

În Codul penal 1968, art. 60 alin. (2) prevedea că se puteau libera condiționat condamnații trecuți de vârsta de 60 de ani pentru bărbați și de 55 de ani pentru femei, după executarea unei treimi ($1/3$) din durata pedepsei, în cazul închisorii care nu depășea 10 ani, și a unei jumătăți ($1/2$) în cazul închisorii mai mari de 10 ani. Astfel, în cazul pedepsei închisorii care nu depășește 10 ani, cota s-a majorat de la $1/3$ ($2/6$) la $1/2$ ($3/6$) din durata pedepsei, iar în cel al închisorii mai mari de 10 ani, de la $1/2$ ($3/6$) la $2/3$ ($4/6$) în prezent.

A apărut o schimbare și în sensul eliminării dispozițiilor mai favorabile femeilor, deoarece nu se mai face diferență în funcție de sex în delimitarea acestei categorii de condamnați, vârsta necesară fiind stabilită atât în cazul femeilor, cât și al bărbaților la 60 de ani. De asemenea, au fost eliminate dispozițiile referitoare la liberarea condiționată a persoanelor vârstnice din executarea pedepsei pronunțate pentru infracțiuni săvârșite din culpă, prevăzută de art. 60 alin. (3) C. pen. 1968.

Spre deosebire de vechiul Cod penal, în actualul cod se prevăd și limitele sub care partea din pedeapsă nu poate coborî în cazul în care condamnatul vârstnic prestează activități lucrative și câștigă zile considerate ca executate. Alin. (4) al art. 100 C. pen. prevede că în calculul fracțiunilor de pedeapsă prevăzute în alin. (2) se ține seama de partea din durata pedepsei ce poate fi considerată, potrivit legii, ca executată pe baza muncii prestate. În acest caz, liberarea condiționată nu poate fi dispusă înainte de executarea efectivă a cel puțin o treime ($1/3$) din durata pedepsei închisorii, când aceasta nu depășește 10 ani, și a cel puțin jumătate ($1/2$) când pedeapsa este mai mare de 10 ani.

2.2.2. Liberarea condiționată din executarea pedepsei detențiunii pe viață

În Codul penal a fost introdusă precizarea că detențiunea pe viață constă în privarea de libertate pe durată nedeterminată^[18], limita superioară, dar incertă în momentul condamnării fiind sfârșitul vieții deținutului. Totuși, în spiritul principiului umanismului dreptului penal, în cazul în care cel condamnat la pedeapsa detențiunii pe viață a împlinit vârsta de 65 de ani în timpul executării pedepsei, pedeapsa detențiunii pe viață poate fi înlocuită cu pedeapsa închisorii pe timp de 30 de ani, dacă a avut o comportare bună pe toată durata executării pedepsei, a îndeplinit integral obligațiile civile stabilite prin hotărârea de condamnare, afară de cazul când dovedește că nu a avut nicio posibilitate să le îndeplinească, și a făcut progrese constante și evidente în vederea reintegrării sociale.

În reglementarea anterioară, cuprinsă în art. 55 alin. (2) C. pen. 1968, înlocuirea pedepsei detențiunii pe viață cu pedeapsa închisorii se făcea într-un mod mai favorabil, adică avea loc pentru condamnații care împlineau vârsta de 60 de ani (față de 65 în actualul Cod), iar durata pedepsei închisorii cu care se înlocuia era de 25 de ani (față de 30 de ani). În același timp, înlocuirea avea loc de drept, prin simplul efect al împlinirii vârstei de 60 de ani, indiferent de conduita avută

^[18] A se vedea art. 56 C. pen.

de persoana condamnată în timpul încarcerării, pe când în Noul Cod penal, înlocuirea este facultativă.

Art. 99 alin. (1) C .pen. prevede că „liberarea condiționată în cazul detențiunii pe viață poate fi dispusă dacă:

- a) cel condamnat a executat efectiv 20 de ani de detențiune;
- b) cel condamnat a avut o bună conduită pe toată durata executării pedepsei;
- c) cel condamnat a îndeplinit integral obligațiile civile stabilite prin hotărârea de condamnare, afară de cazul când dovedește că nu a avut nicio posibilitate să le îndeplinească;
- d) instanța are convingerea că persoana condamnată s-a îndreptat și se poate reintegra în societate”.

Față de liberarea condiționată din executarea pedepsei închisorii, în acest caz nu se mai prevede condiția ca persoana condamnată să fie încadrată în regimul semideschis sau deschis, deși chiar și acești condamnați au posibilitatea de a ajunge de la regimul de maximă siguranță, în care sunt încadrați la începerea executării pedepsei, la regim închis după trecerea unei perioade de 6 ani și 6 luni.

Pentru condamnații la pedeapsa detențiunii pe viață se prevede condiția bunei conduite pe toată durata executării pedepsei, care nu apare la art. 100 C. pen. Conduita bună se referă la perioada până la luarea hotărârii de liberare condiționată, precum și pe perioada de supraveghere ulterioară după punerea în libertate.

Nici în actualul Cod penal, în cazul condamnaților la detențiune pe viață nu se face precizarea că la calcularea părții din pedeapsă ce trebuie executată obligatoriu s-ar ține seama de zilele considerate ca executate pe baza muncii prestate. Aici observăm o scăpare a legii în sensul că munca pentru această categorie nu este interesată în sensul liberării, ceea ce contravine principiilor executării pedepsei, în care participarea la muncă este un mod pozitiv de executare a pedepsei. Sistemul tolerează pasivitatea condamnatului și nu încurajează participarea activă în societatea muncii, în regulile după care oamenii își câștigă existența. Considerăm că zilele astfel obținute pot fi avute în vedere în cazul înlocuirii pedepsei detențiunii pe viață cu închisoarea pe timp de 30 de ani, când partea ce trebuie executată pentru a obține liberarea condiționată se va raporta la această pedeapsă și vor fi aplicabile dispozițiile referitoare la liberarea condiționată din executarea pedepsei închisorii.

§3. Concluzii

Deși instituția liberării condiționate a suferit diferite modificări de-a lungul timpului, totuși ea se bazează pe anumite coordonate stabile, progresive de la o etapă istorică la alta, rezultat al progresului științelor penale, mai ales în țările europene.

Liberarea condiționată are **caracter temporar**, nefiind o liberare definitivă din executarea pedepsei privative de libertate. Pedepsa se consideră executată la împlinirea duratei stabilite de instanță la condamnare, dar numai în cazul în care liberatul a avut o anumită comportare descrisă de lege. În cazul în care acesta încalcă obligațiile stabilite prin lege sau prin hotărârea de condamnare, liberarea este revocată, în unele cazuri facultativ, iar în altele obligatoriu, în funcție de gravitatea neconformării comportamentului condamnatului.

Liberatul își păstrează **statutul de condamnat**, atribuit prin hotărârea definitivă de condamnare pronunțată de instanța de judecată și se află în continuare în executarea pedepsei, supunându-se tuturor interdicțiilor pe care pedeapsa privativă de libertate le atrage.

Pot beneficia de liberare condiționată numai **persoanele fizice**, deoarece doar în cazul acestora pot fi pronunțate pedepse privative de libertate.

Împlinirea condițiilor cerute de textele legale nu aduce de drept liberarea, ci aceasta este doar o **vocație**, urmând să fie dispusă de un organ competent după analizarea situației concrete a fiecărui condamnat, a nevoilor sale de reeducare și readaptare la mediul social liber.

Munca depusă este un factor determinant la aprecierea comportamentului deținutului, alături de dovezile de îndreptare. În timpurile în care accesul la învățământ se făcea cu dificultate, s-a considerat că era util ca un condamnat să fie educat prin muncă. Aceasta îi obișnuia pe condamnați cu disciplina și responsabilitățile, le oferea un sprijin financiar atât pe perioada detenției, cât și după liberare, nu puține fiind cazurile în care deținuții învățau o meserie pentru prima dată în penitenciar.

Liberarea condiționată contribuie la realizarea uneia dintre funcțiile pedepsei, și anume, reintegrarea eficientă a condamnatului în societate.

Instituția liberării condiționate a reprezentat dintotdeauna clemența societății față de cei care au greșit, în speranța că se vor îndrepta, dar doar începând cu sfârșitul sec. XX până în prezent se pune accent pe resocializarea infractorului și se încearcă realizarea unor măsuri și condiții pentru cei liberați.

Este firesc ca instituția liberării condiționate să fie adaptată evoluției sociale, să primească inovații odată cu orientarea politicii penale spre progres, însă caracterele de bază și principiile care și-au dovedit deja eficiența în prevenirea infracțiunilor de către persoanele care au fost liberate condiționat să rămână stabile în timp. Astfel, unele elemente care caracterizau liberarea condiționată în Codul penal din 1968 au fost păstrate și în Noul Cod penal intrat în vigoare în anul 2014, dovedind că această instituție de drept penal are un rol important în respectarea drepturilor omului, căruia i se acordă o nouă șansă la a conviețui liber după ce și-a arătat interesul față de schimbarea în bine a modului său de viață.

Rămâne un element unitar, de primă importanță în aplicarea liberării condiționate, factorul uman. Acesta trebuie să contribuie în organizarea și supravegherea proceselor de reeducare.

Pe de altă parte, elementele dinamice ce compun ansamblul de condiții pentru acordarea liberării condiționate sunt determinate comportamentul deținuților, de ocolirea de către aceștia a dispozițiilor legale ori de speculare a lor, în scopul obținerii unei liberări timpurii, deși nu deveniseră persoane utile societății.

§4. Propuneri de lege ferenda

În vederea eficientizării instituției liberării condiționate și a corelării acesteia cu realitatea socială existentă în țara noastră, formulăm următoarele propuneri de lege ferenda cu privire la modificarea Codului penal:

1. Să se acorde liberarea condiționată excepțională:

a) dacă persoana condamnată și-a adus contribuția deosebită la salvarea unor vieți omenești, bunuri sau valori importante, instanța de judecată, la propunerea Comisiei de liberare condiționată, poate hotărî liberarea condiționată fără a ține seama de îndeplinirea în totalitate a fracției obligatorii stabilite pentru categoria din care face parte;

b) din motive umanitare de sprijinire a doi sau mai mulți copii în vârstă de până la 14 ani, cei care sunt condamnați pentru prima dată la închisoare de până la 5 ani, pot fi liberați condiționat fără a se ține seama de îndeplinirea în totalitate a fracției obligatorii. Constatarea situației ar trebui să revină serviciului de probațiune. Conduita ar trebui să fie ireproșabilă, iar propunerea să se facă guvernată de aceleași reguli.

2. Ar trebui **să nu se acorde** liberarea condiționată și, astfel, să fie liberate la termen următoarele categorii de persoane:

a) persoanele care au săvârșit infracțiuni de omor și care sunt pentru a treia oară recidiviști;

b) condamnații care au mai beneficiat de liberare condiționată și au comis o infracțiune cu violență;

c) condamnații la detențiune pe viață care au beneficiat de liberare condiționată și au comis din nou o infracțiune cu intenție.

3. Deși la momentul redactării **Proiectului Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013**, art. 209 din cuprinsul acestuia prevedea că „persoanele care au fost încarcerate în vederea executării restului de pedeapsă, în urma revocării acestuia pentru nerespectarea obligațiilor legale și a măsurilor de supraveghere, pierd beneficiul liberării condiționate raportat la același mandat de executare a pedepsei privative de libertate”, **se constată că acest text a fost modificat**, prin H.G. nr. 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. Astfel, conform actualei forme în vigoare, „persoanele care au fost încarcerate în vederea executării restului de pedeapsă, în urma revocării liberării condiționate pentru nerespectarea măsurilor de supraveghere ori neexecutarea obligațiilor, execută restul de pedeapsă conform art. 104 alin. (1) din Codul penal”.

Apreciem ca normală această modificare, întrucât altfel s-ar fi adus adăugiri la Codul penal.

4. **Renunțarea la condiția îndeplinirii fracției minime obligatorii** în vederea analizării posibilității acordării liberării condiționate. Executarea unei fracțiuni de pedeapsă este rezultatul filozofiei americane a societății industriale, care măsoară eforturile, stabilește retribuții chiar și pentru o parte din efortul depus. Această filozofie, din păcate, continuă să existe și în noua legislație execuțional penală, concepția trebuind să fie reconsiderată în societatea informațională a cunoașterii, când eforturile oamenilor nu mai depind integral de durata în care pot să-și schimbe concepțiile, având în vedere multitudinea de mijloace de educație și resocializare. Unii infractori deosebit de inventivi și cu o pregătire chiar mai mare decât media populației, cu un grad de inteligență ridicat, suportă fracțiile obligatorii din pedeapsă prin conformare la reguli și nu prin schimbarea concepțiilor. Miniștri condamnați, directori de societăți, profesori, medici, polițiști, chiar procurori și judecători, ajung în penitenciare ca urmare a săvârșirii unor

infracțiuni legate de schimbarea modului de obținere a averii. Capitalismul înțeles greșit de cei cu prejudecăți socialiste diferă mult de ceea ce trebuie să fie resocializarea. Frația este de origine mercantilă, a „justei măsuri”.

5. Apreciem că s-ar impune introducerea unei reglementări similare celei existente în dreptul spaniol, în sensul că toți condamnații, cu excepția celor care au comis infracțiuni grave, care au împlinit vârsta de **70 de ani, precum și cei care suferă de o boală gravă incurabilă, să poată fi eliberați condiționat **fără a trebui să fi executat o anumită fracțiune din pedeapsă****^[19].

Totodată, ar fi oportun ca într-o viitoare reglementare să se prevadă că persoanelor care au săvârșit infracțiuni și care, la data pronunțării sentinței penale de condamnare, au împlinit vârsta de 70 de ani li se pot aplica doar sancțiuni neprivative de libertate, ținând cont de situația specială în care se află acestea. Desigur, excepții s-ar putea introduce pentru ipoteza săvârșirii unor infracțiuni grave (ex.: omor, infracțiuni contra siguranței statului, etc.).

6. Acordarea posibilității condamnaților la pedeapsa detențiunii pe viață de a trece și în celelalte regimuri de executare mai puțin severe, după trecerea altor perioade de timp, stabilite în concret, cu îndeplinirea totodată a celorlalte condiții privind comportamentul în această perioadă. Față de liberarea condiționată din executarea pedepsei închisorii, în acest caz nu se mai prevede condiția ca persoana condamnată să fie încadrată în regimul semideschis sau deschis, deși chiar și acești condamnați au posibilitatea de a ajunge de la regimul de maximă siguranță, în care sunt încadrați la începerea executării pedepsei, la regim închis după trecerea executarea unei perioade de 6 ani și 6 luni.

Rațiunea unei astfel de propuneri este următoarea: după 6,5 ani în regim de maximă siguranță acești condamnați pot trece în regim închis, iar cel puțin în următorii 13,5 ani își vor executa pedeapsa în aceste condiții, fără a se încerca o responsabilizare mai accentuată prin mărirea posibilității de resocializare, astfel că nu se poate stabili cum reacționează la condițiile asemănătoare vieții din libertate. Dacă cei condamnați la pedeapsa închisorii maxime, după trecerea perioadei obligatorii executate în regim de maximă siguranță pot trece în regimul închis, iar după alte perioade din pedeapsă în regimurile mai lejere, considerăm benefic pentru cei condamnați la detențiune pe viață ca după 6 ani executați în regim închis să poată trece în sistemul semideschis, iar după încă 6 ani în sistem deschis, astfel că în ultimii 1,5 ani înainte de posibilitatea propunerii de liberare

[19] A se vedea art. 92 C.pen.

condiționată acești condamnați să execute pedeapsa în regim asemănător vieții sociale obișnuite.

7. Modificarea modalității de stabilire a pedepsei ce se va da spre executare în cazul în care un condamnat la pedeapsa detențiunii pe viață a comis o nouă infracțiune după liberarea condiționată.

În prezent, în cazul în care pedeapsa din executarea căreia infractorul a fost liberat este detențiunea pe viață, se va da spre executare această pedeapsă. În virtutea principiului umanismului pedepselor, apreciem că în situația în care condamnatul a săvârșit ulterior o infracțiune din culpă, de lege ferenda, ar trebui să se dea spre executare, potrivit unei eventuale modificări operate în viitor asupra Codului penal, noua pedeapsă sporită cu 10 ani închisoare. Aceeași ar trebui să fie soluția și în cazul în care condamnatul a fost liberat ca urmare a înlocuirii pedepsei detențiunii pe viață cu cea a închisorii de 30 de ani, la împlinirea vârstei de 65 de ani.

8. Precizarea expresă în Codul penal în sensul că și în cazul unei infracțiuni pentru care condamnatului i s-a aplicat pedeapsa detențiunii pe viață, operează instituția anulării liberării condiționate.

În cazul anulării liberării condiționate, Codul penal menționează că pentru infracțiunea comisă înainte de acordarea liberării condiționate trebuie să se fi aplicat pedeapsa închisorii. Față de art. 104 alin. (2) C.pen., art. 105 alin. (1) nu folosește sintagma „infracțiune [...] pentru care s-a pronunțat o condamnare la pedeapsa închisorii”, ci arată că este necesară „o infracțiune [...] pentru care i s-a aplicat pedeapsa închisorii”, însă considerăm că se are în vedere tot o condamnare la pedeapsa închisorii. Textul legal nu face referire la pedeapsa detențiunii pe viață, care este o pedeapsă distinctă de cea a închisorii.

9. Menționarea expresă în legislația românească a dreptului condamnatului de a refuza să fie liberat condiționat, asemănător prevederilor din dreptul francez, mai ales dacă el consideră că nu poate suporta măsurile de supraveghere sau nu poate îndeplini obligațiile din termenul de supraveghere.

10. Din durata pedepsei închisorii să se scadă în mod efectiv numărul de zile considerate ca executate pe baza muncii prestate, condamnatul urmând a beneficia de un rest de pedeapsă neexecutat mai mic, în cazul revocării liberării condiționate. Ca atare, persoana condamnată, căreia i s-a revocat liberarea condiționată ca urmare a nerespectării măsurilor de supraveghere sau a obligațiilor

impuse, să execute un rest de pedeapsă diminuat cu numărul de zile câștigate prin prestarea muncii în timpul detenției.

Referințe bibliografice

Constituția României revizuită în 2003, publicată în M. Of. nr. 767 din 31 octombrie 2003 – www.idrept.ro.

Codul penal din 1968, adoptat prin Legea nr. 15/1968, publicată în B. Of. nr. 79-79bis din 21 iunie 1968, cu modificările și completările ulterioare – www.idrept.ro.

Codul de procedură penală din 1968, publicat în B. Of. nr. 145-146 din 12 noiembrie 1968 – www.idrept.ro.

Codul penal 2009, adoptat prin Legea nr. 286/2009, publicat în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009, în vigoare de la 1 februarie 2014, cu modificările și completările ulterioare.

Codul de procedură penală 2010, adoptat prin Legea nr. 135/2010, publicat în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010, în vigoare de la 1 februarie 2014, cu modificările și completările ulterioare.

Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în M. Of. nr. 514 din 14 august 2013.

Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013 – H.G. nr. 157/2016 din 10 martie 2016 privind aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea serviciului de probațiune, publicată în M. Of. nr. 512 din 14 august 2013 – www.idrept.ro.

Regulamentul de aplicare a Legii nr. 252/2013, aprobat prin H.G. nr. 1079/2013, publicată în M. Of. nr. 5 din 7 ianuarie 2014 – www.idrept.ro.

Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în M. Of. nr. 513 din 14 august 2013 – www.idrept.ro.

H.G. nr. 1183/2008 a fost publicată în M. Of. nr. 686 din 8 octombrie 2008.

I. Chiș în I. Pascu, V. Dobrinioiu, Tr. Dima, M.A. Hotca, C. Păun, I. Chiș, M. Gorunescu, M. Dobrinioiu, *Noul Cod penal Comentat, Vol. I. Partea Generală*, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2014.

I. Băla, *Evoluția sistemului de executare a pedepselor privative de libertate în dreptul românesc*, Ed. Universul Juridic, București, 2011.

T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Ed. Solaris Print, București, 2009.

C. Bulai, B.N. Bulai, *Manual de drept penal, Partea Generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007.

Măsuri de supraveghere tehnică și control electronic al persoanelor condamnate. Proceduri privind asigurarea legalității în acest domeniu

Angela ATHANASIU^[1]

Abstract

In order to fulfill the purpose of formalities to be completed before a prisoner can exercise a right or a facility are subject to those measures necessary in a democratic society for national security, territorial integrity or safety public, the defense of order and the prevention of crimes, the protection of health or morals, the protection of the reputation or the rights of others, to prevent the disclosure of confidential information or to guarantee the authority and impartiality of the judiciary, according to the provisions of art. 4 para. (5) from the Regulation on the application of Law no. 254/2013.

Keywords: *convicted persons, surveillance, national security, crime prevention, public safety.*

Sistemele electronice de supraveghere la distanță prin intermediul unui dispozitiv electronic permit monitorizarea activităților deținutului în timp real și localizarea sistematică a acestuia pe teritoriul României, pentru a asigura conformitatea cu termenii și condițiile permisiunii ieșirii temporare din locul de detenție sau liberării condiționate ori executării măsurii preventive, precum și pentru a menține siguranța publică.

Aceste dispozitive electronice^[2] trebuie să fie implementate respectând drepturile și libertățile individuale ale persoanei în executarea pedepsei, în scopul menținerii siguranței publice, cu respectarea principiului proporționalității

^[1] Doctorand în cadrul Facultății de Drept, Universitatea Nicolae Titulescu din București, email: angela.athanasiu@gmail.com.

^[2] Sistemului informatic de monitorizare electronică, **denumit în continuare SIME**, potrivit art. 4 alin. (1) rap. la art. 1 alin. (1) pct. 1 din Legea nr. 146/2021, este un ansamblu integral de sisteme informatice dedicate, aplicații, echipamente și rețele de comunicații și tehnologia informației, precum și de dispozitive electronice de supraveghere, destinat monitorizării electronice în

față de gravitatea faptei săvârșite și pericolul social rezultat în concret, dar numai dacă îndeplinesc cerințele privind securitatea în utilizare și nu pun în pericol sănătatea ori integritatea fizică și morală a utilizatorului, așa încât să nu aducă atingeri excesive drepturilor persoanelor din executarea pedepselor.

Astfel, dispozițiile art. 3 din Legea nr. 146/2021 privind monitorizarea electronică în cadrul unor proceduri judiciare și execuțional penale, stabilesc că dispozitivul electronic de supraveghere se folosește astfel încât să nu îngreuneze exercitarea dreptului la viața privată, mai mult decât este inerent naturii și conținutului procesului de monitorizare electronică, ori să nu provoace intenționat daune sau suferințe fizice ori psihice persoanei supravegheate, altele decât cele inerente naturii și conținutului procesului de monitorizare electronică. Cu atât mai mult, în timpul monitorizării electronice este interzisă orice formă de discriminare pe temei de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA ori pentru alte împrejurări de același fel.

În acest sens, conform art. 2 din Legea nr. 146/2021, SIME se utilizează în scopul monitorizării electronice, cu ocazia: executării măsurii controlului judiciar sau controlului judiciar pe cauțiune; executării măsurii arestului la domiciliu, aplicării ordinului de protecție provizoriu și ordinului de protecție, potrivit Legii nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice, republicată; aplicării ordinului european de protecție, în cazul în care România este stat emitent, potrivit Legii nr. 151/2016 privind ordinul european de protecție, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative, în cadrul procedurilor prevăzute la lit. a) și b); supravegherii la distanță, potrivit Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu modificările și completările ulterioare.

Tot astfel, în acord cu dispozițiile art. 40 alin. (1) din același act normativ, monitorizarea electronică se aplică, în primă fază, în sistem pilot, în cazul aplicării ordinului de protecție provizoriu și ordinului de protecție, precum și în

cadrul unor proceduri judiciare și execuțional penale. Conform alin. (2) al art. 4 din aceeași lege, sistemele informatice dedicate prevăzute la alin. (1) sunt: sistemul informatic de creare a semnalărilor, denumit în continuare SICS și sistemul informatic de generare a alertelor, denumit în continuare SIGA. Tot astfel, SIME este dezvoltat astfel încât să asigure compatibilitatea cu SNUAU (sistemul național unic pentru apeluri de urgență – 112), conform art. 5 din Legea nr. 146/2021.

cazul aplicării ordinului european de protecție, începând cu data de 1 octombrie 2022 până cel mai târziu la data de 31 decembrie 2025.

În ceea ce privește procedura generală și liniile directoare privind asigurarea legalității controlului electronic al persoanelor aflate în executarea unei măsuri preventive sau a unei pedepse, aceasta este stabilită normativ prin Legea nr. 146/2021 privind monitorizarea electronică în cadrul unor proceduri judiciare și execuțional penale, precum și prin dispozițiile infralegale ale Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 iar procedura operațională de aplicare a sistemelor de supraveghere electronică la distanță se stabilește prin decizie a directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor.

Astfel fiind, potrivit art. 31 alin. (2) din Regulament, dispozitivele electronice de monitorizare au fost implementate în scopul: creșterii numărului de deținuți la activități lucrative, educative, de asistență psihologică și asistență socială, în condițiile posibilității diversificării acestora; creșterii numărului de persoane care pot fi recompensate cu permisiunea de ieșire din penitenciar, în vederea pregătirii reintegrării sociale a acestora; folosirii eficiente a personalului; cunoașterii locului în care se află deținutul la un moment dat; depistării cu ușurință și în timp real a situațiilor de nerespectare a traseelor de deplasare stabilite; creșterii capacității de reacție la acțiunile deținuților de sustragere de la executarea pedepselor privative de libertate.

Bunăoară, sistemele electronice de supraveghere la distanță se folosesc în cazul deținuților care, fie participă la activitățile lucrative, educative, de asistență psihologică, de asistență socială, în exteriorul locului de deținere ori se deplasează pentru acordarea asistenței medicale la spitale/cabinete medicale situate în afara locului de deținere sau sunt internați în spitale din rețeaua publică de sănătate, fie beneficiază de permisiunea de ieșire din penitenciar sau se deplasează în exteriorul locului de deținere în alte situații temeinic justificate, conform art. 32 alin. (1) din Regulament.

Tot astfel, sistemele electronice de supraveghere la distanță se pot folosi și în cazul deținuților care prezintă risc pentru siguranța penitenciarului, în situația în care sunt escortați în afara penitenciarului, conform art. 32 alin. (2) din Regulament.

Așa fiind, dacă deținutul se încadrează într-una din categoriile de mai sus, după ce își exprimă consimțământul în mod valabil pentru monitorizarea electronică, i se aplică o brățară electronică, cu aprobarea directorului penitenciarului, la propunerea comisiei de recompensare (în cazul deținuților care urmează

să beneficieze de permisiunea de ieșire din penitenciar), comisiei de selecționare la muncă (în cazul deținuților care urmează să fie folosiți la activități lucrativă în exteriorul locului de deținere), comisiei pentru stabilirea, individualizarea și schimbarea regimului de executare a pedepselor privative de libertate (în cazul în care prin Planul individualizat de evaluare și intervenție educativă și terapeutică întocmit de către sectorul educație și asistență psihosocială se prevăd programe care pot fi desfășurate în comunitate, fără supraveghere) sau a directorului adjunct pentru siguranța deținerii și regim penitenciar, în alte situații decât cele de mai sus, în acord cu dispozițiile art. 33 din Regulament.

Odată ce deținutul este considerat eligibil pentru liberarea condiționată ori executarea pedepsei sau a măsurii privative de libertate sub monitorizare electronică permanentă, acesta semnează un angajament care conține drepturile și obligațiile corelative ce trebuie respectate pe parcursul executării măsurilor de supraveghere, prestării muncii în exteriorul locului de detenție sau permisiunilor de ieșire din penitenciar.

Tot astfel, nerespectarea condițiilor și obligațiilor stabilite în angajament poate atrage retragerea de la activități în exteriorul penitenciarului sau întreprinderea permisiunii de ieșire din penitenciar, conform art. 33 alin. (5) din Regulament iar aducerea în stare de nefuncționare, distrugerea și înlăturarea, în mod ilicit, de către deținut a mijloacelor electronice, precum și prezența în alte zone decât cele stabilite, constituie abatere disciplinară foarte gravă, conform alin. (6) din același regulament, după ce în prealabil i s-au adus la cunoștință de către organul de supraveghere și/sau operatorul tehnic instrucțiunile cu privire la modul de utilizare a dispozitivelor electronice de supraveghere, precum și cu privire la obligațiile pe care le are în cazul primirii unei alerte, în acord cu dispozițiile art. 11 alin. (4) din Legea nr. 146/2021.

Ca atare, dacă deținutul refuză să i se aplice sistemul electronic de supraveghere la distanță, acesta nu mai poate participa la activități lucrativă în afara penitenciarului și nici nu i se pot acorda permisiuni de ieșire din locul de detenție.

De bună seamă, potrivit art. 8 alin. (3) din Legea nr. 146/2021, în cazul în care monitorizarea electronică nu poate fi realizată din motive ce țin de limitările tehnologice ale SIME sau de alte situații obiective, organul de supraveghere are obligația de a informa despre aceasta organul judiciar competent, pentru a dispune cu privire la menținerea, modificarea conținutului sau înlăturarea acestei măsuri.

În concret, în cadrul monitorizării electronice a persoanelor aflate în executarea pedepselor sau măsurilor preventive ori pe durata liberării condiționate, se pot utiliza dispozitive electronice de supraveghere mobile sau fixe.

În ceea ce privește montarea dispozitivelor electronice de supraveghere la persoana supravegheată, dispozițiile art. 11 alin. (1) și (2) din legea nr. 146/2021 prevăd că dispozitivul electronic de supraveghere mobil se montează pe glezna persoanei supravegheate și doar prin excepție acesta se montează pe brațul persoanei în cazul în care montarea pe gleznă nu este fizic posibilă sau este contraindicată medical iar dispozitivele electronice de supraveghere fixe se montează în imobilul în care se execută măsura arestului la domiciliu sau în imobilul de care persoana supravegheată nu are voie să se apropie dar, din rațiuni tehnice sau de securitate, dispozitivul electronic de supraveghere fix poate fi montat și în proximitatea imobilului.

În acest sens, conform alin. (3) al aceluiași articol, în scopul verificării cu operativitate de către organele competente a alertelor SIME, persoana supravegheată este supusă fotografierii, fără consimțământul acesteia, cu ocazia montării dispozitivului electronic de supraveghere.

În atare condiții, organul de supraveghere și/sau operatorul tehnic au/are dreptul și obligația de a verifica inopinat la interval de maxim 7 zile, în orice moment al zilei, periodic ori la sesizare, dispozitivele electronice de supraveghere alocate persoanei supravegheate iar, în situația în care persoana supravegheată execută măsura arestului la domiciliu, verificarea dispozitivelor electronice de supraveghere se face la imobilul în care se execută măsura, fără acordul persoanei supravegheate sau al persoanelor care locuiesc împreună cu aceasta, urmând ca, după fiecare verificare inopinată efectuată, organul de supraveghere să informeze judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară sau instanța de judecată, potrivit art. 13 alin. (1), (2), (3) și (5) din Legea nr. 146/2021.

Așa fiind, în esență, sistemul informatic de supraveghere la distanță a persoanelor aflate în executarea pedepsei sau a măsurilor preventive se implementează cu ajutorul a două dispozitive electronice de supraveghere, unul mobil – brățara electronică montată pe piciorul sau pe brațul persoanei supravegheate și altul fix – montat în imobilul în care se execută măsura arestului la domiciliu sau în imobilul de care persoana supravegheată nu are voie să se apropie.

Având în vedere dispozițiile art. 40 alin. (1) din Legea nr. 146/2021, înțelegem că, începând cu data de 1 octombrie 2022 până cel mai târziu la data de 31 decembrie 2025, monitorizarea electronică se aplică, în primă fază, în sistem

pilot, în cazul aplicării ordinului de protecție provizoriu și ordinului de protecție, precum și în cazul aplicării ordinului european de protecție.^[3]

Astfel, cu toate că dispozițiile art. 2 din același act normativ prevăd că SIME se utilizează în scopul monitorizării electronice, cu ocazia executării măsurii arestului la domiciliu, aplicării ordinului de protecție provizoriu, ordinului de protecție și ordinului european de protecție, precum și supravegherii la distanță, totuși constatăm că implementarea efectivă a brățării electronice și respectiv a sistemului de monitorizare fix a imobilului este inexistentă la nivel național, cu excepția unui număr de 91 brățări electronice implementate în baza ordinelor de protecție/ordinelor de protecție provizorii.^[4]

Așa fiind, în contextul supraaglomerării penitenciarelor din România, constatăm o lipsă de preocupare din partea factorilor decidenți care ar fi trebuit să implementeze sistemul brățărilor electronice tocmai în scopul depopularizării locurilor privative de libertate.

În acest sens, fără a minimiza importanța ordinelor de protecție/ordinelor de protecție provizorii, emise ca urmare a faptelor de violență în familie, nu putem să nu observăm că în România există o infraționalitate foarte ridicată în materie de corupție, evaziune fiscală, spălare de bani, trafic de persoane, infracțiuni informatice, infracțiuni contra bugetului UE etc., iar statul nu ia măsuri

^[3] La întrebarea „**care este numărul de brățări electronice aplicate efectiv persoanelor împotriva cărora s-au emis ordinele de protecție conform legii nr. 217/2003 și câte sunt aplicate efectiv pentru ordinul european de protecție?**”, Inspectoratului General al Poliției Române – Centrul de Informare și Relații Publice a răspuns sub nr. 26.069 din 9 iunie 2023: „*La nivelul structurilor implicate în prima fază a programului pilot de monitorizare electronică, erau implementate, în baza ordinelor de protecție/ordinelor de protecție provizorii, la finalul lunii mai a.c., 91 de dispozitive de monitorizare electronică.*”

^[4] La întrebările: „**dacă brățelele electronice sunt disponibile și pentru implementarea măsurilor preventive, conform Codului de Procedură Penală?**”; „**care este numărul de dispozitive fixe de supraveghere sunt implementate în imobilele în care se execută măsura arestului la domiciliu, conform Legii nr. 146/2021?**” și respectiv, „**care este numărul de dispozitive fixe de supraveghere implementate în imobilele de care persoanele supravegheate nu au voie să se apropie, conform Legii nr. 146/2021?**”, Inspectoratului General AL Poliției Române – Centrul de Informare și Relații Publice a răspuns sub nr. 26.069 din 9 iunie 2023, astfel: „*În conformitate cu prevederile art. 1 lit. c) din H.G. nr. 1025/2022 pentru stabilirea aspectelor tehnice și organizatorice privind funcționarea în sistem-pilot, precum și a celor privind operaționalizarea Sistemului informatic de monitorizare electronică: „Prezenta hotărâre reglementează (...) aspecte privind dispunerea obligației persoanei de a purta un dispozitiv electronic de supraveghere, în condițiile legii, pe perioada funcționării în sistem-pilot a SIME, în cazurile prevăzute la art. 1 alin. (2) lit. c) și d) din Legea nr 146/2021 privind monitorizarea electronică în cadrul unor proceduri judiciare și execuțional penale, cu modificările ulterioare*”.

pentru implementarea brățărilor electronice măcar în cazul inculpaților acuzați de aceste infracțiuni foarte grave.

Prin comparație, în alte sisteme de drept execuțional european, există mai multe mecanisme de monitorizare electronică a persoanelor condamnate care sunt implementate efectiv și eficiente în scopul asigurării conformității cu termenii și condițiile executării pedepselor sau a măsurilor preventive ori liberării condiționate, pentru a menține în orice moment siguranța publică în preajma persoanelor supravegheate.

La nivel european, „*monitorizarea electronică*” este un termen generic care cuprinde o serie de tehnologii, cu utilizarea frecvenței radio, verificarea vocală și combinații de urmărire a telefonului celular prin satelit. Este posibil ca pe viitor să se dezvolte alte tehnologii, care să îmbunătățească sau să depășească monitorizarea locației. Deja există monitorizarea la distanță a alcoolului (MDA), dar, deși este uzuală în SUA, ea nu a fost folosită pe scară largă în Europa. Aceasta ar trebui înțeleasă ca o formă de monitorizare care încearcă mai degrabă să interzică un anumit comportament – consumul de alcool – decât să reglementeze pur și simplu locația și programul unei persoane. O astfel de reglementare este un mijloc indirect prin care se încearcă schimbarea comportamentului unei persoane – diminuarea oportunităților de activitate infracțională, promovarea autodisciplinii, dar, la fel ca MDA, este posibil ca viitoarele forme de ME să încerce să monitorizeze și să modifice comportamentul infractorului în moduri mai directe.^[5]

Astfel, în afară de brățara electronică, la nivel european sunt implementate, spre exemplu *telemonitorizarea* prin instalarea de camere video sau de alte dispozitive de monitorizare la domiciliul sau locul de muncă al persoanei supravegheate; *monitorizarea activității online* prin intermediul unor filtre speciale și programe software care analizează interacțiunile și discuțiile online ale persoanei supravegheate; *supravegherea deplasărilor și a locației* prin care se pot stabili sau interzice anumite activități de realizat și, respectiv localități pentru deplasarea persoanei supravegheate; *urmărirea vocală* în vederea monitorizării convorbirilor telefonice și comunicărilor electronice a persoanei aflată în executarea pedepsei.

În România, bunăoară, în lipsa unei implementări efective și eficiente a brățărilor electronice, din ce în ce mai multe persoane aflate sub măsura preventivă

^[5] Prof. dr. Mike Nellis, *Standarde și etică în monitorizarea electronică*, Manual pentru specialiștii responsabili de stabilirea și utilizarea monitorizării electronice, p. 12.

a arestului la domiciliu sau a controlului judiciar au încălcat măsurile de supraveghere și obligațiile în perioada cuprinsă între două verificări succesive ale organelor de poliție desemnate cu supravegherea lor zilnică.

Într-un atare sens programul-pilot implementat în perioada 1 octombrie 2022 – 31 decembrie 2025, potrivit art. 40 alin. (1) din Legea nr. 146/2021 în vederea monitorizării persoanelor împotriva cărora s-a emis un ordin de național sau european de protecție, este total inefficient la acest moment, câtă vreme secțiile de poliție nu sunt dotate cu brățări electronice iar procedura obținerii unei astfel de brățări este laborioasă și, de cele mai multe ori, sfârșește cu un răspuns negativ din partea Inspectoratului General al Poliției Române sau Serviciului de Telecomunicații Speciale.

De bună seamă, atragem atenția asupra necesității implementării efective a brățărilor electronice în cadrul măsurilor preventive, acestea fiind indispensabile în dosarele penale care prezintă un grad mare de dificultate în care urmărirea penală se realizează într-un termen mai mare de 180 zile, termen ce reprezintă durata totală a arestării preventive sau a arestului la domiciliu în cursul urmăririi penale, conform art. 222 alin. (9) și art. 236 alin. (4) C. proc. pen.

Astfel, dacă măsura arestării preventive și respectiv a arestului la domiciliu au atins durata de 180 zile în cursul urmăririi penale, judecătorul de drepturi și libertăți nu poate decât, fie să constate încetată de drept măsura, conform art. 241 alin. (1) lit. a) C. proc. pen., fie să înlocuiască măsura preventivă cu una mai ușoară, a controlului judiciar sau a controlului judiciar pe cauțiune, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege, conform art. 242 alin. (2) C. proc. pen., or, în cazurile grave care au ca obiect infracțiuni de corupție, infracțiuni care aduc atingere bugetului comunitar, evaziune fiscală, spălare de bani, terorism, infracțiuni contra vieții, grup infracțional organizat, traficul și exploatarea persoanelor vulnerabile, infracțiuni contra intereselor UE, infracțiuni săvârșite prin sisteme informatice etc., aceste măsuri preventive nu prezintă garanții suficiente așa încât inculpații să nu fugă pentru a se sustrage de la urmărirea penală, judecată și respectiv, executarea pedepselor.

Tot astfel, dacă sistemul de implementare a brățărilor electronice ar fi fost efectiv utilizabil iar nu cuprins în dispoziții legale iluzorii ce nu pot fi aplicate, probabil s-ar fi putut evita situațiile în care persoane care au săvârșit fapte penale grave de corupție, evaziune fiscală sau spălare de bani au părăsit teritoriul României, cu puțin timp înainte de pronunțarea soluțiilor definitive de condamnare împotriva lor, ca să se adăpostească de executorialitatea hotărârilor judecătorești în țări mai prietenoase cu infractorii, precum Italia, Serbia etc.

Referințe bibliografice

Ioan Chiș, Alexandru Bogdan Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, Curs universitar, ed. a II-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021.

Ion Neagu, Mircea Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, ed. a IV-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2022.

Mike Nellis, *Standarde și etică în monitorizarea electronică*, Manual pentru specialiștii responsabili de stabilirea și utilizarea monitorizării electronice.

Ghidul privind art. 6 CEDO și Ghidul privind art. 7 CEDO, www.echr.coe.int, Jurisprudență.

REJUST – Portal de Jurisprudență – Consiliul Superior al Magistraturii.

Executarea pedepselor privative de lungă durată

Radu Florin GEAMĂNU^[1]

Abstract

The present study covers the international and European standards and recommendations on the management of life sentence and other long-term prisoners, the main focus being on the recommendations issued by the Committee of Ministers of the Council of Europe, especially Rec(2003)23 on the management by prison administrations of life sentences and other long-term prisoners. Furthermore, the case law of the European Court of Human Rights regarding the conditional release of life sentence and other long-term prisoners is analysed, together with the findings of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) and the Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). Although the national law in force does not contain any express provision on the management and execution of life sentences and other long-term prison sentences, the general legal framework also covers this category of prisoners, especially the fact that in the Romanian system on execution of criminal sentences, any life sentence and other long-term prisoners will serve his/her penalty within a progressive system and under an educational and therapeutic evaluation and intervention plan, thus facilitating their social reintegration. This study confirms the fact that executing life sentences and other long-term penalties involving deprivation of liberty generates a negative effect on prisoners, deprivations and lack of a “meaningful life” and the fact that such persons are always at the mercy of somebody or of specific circumstances.

Without being exhaustive, the study recognizes the negatives effects of imprisonment when serving life sentences and other long-term sentences and acknowledges the need to allow such prisoners to constantly maintain relationships with family and friends, emphasising the need to step up the efforts

^[1] Lect. univ. dr. - Facultatea de Drept, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București, email: radu.geamanu@univnt.ro.

during the execution of the whole penalty to develop and organise educational, professional or vocational trainings.

Keywords: *Criminal law; life sentence; long-term prisoners; rights; progression principle; reintegration; European Court of Human Rights; Law no. 254/2013.*

I. Context

Prezentul studiu își propune o analiză a standardelor internaționale și europene, precum și a legislației naționale în ceea ce privește executarea pedepsei detențiunii pe viață și a altor pedepse privative de lungă durată^[2], aplicabile infractorilor majori.

Prin natura lor, executarea pedepselor de lungă durată și a sancțiunilor similare ridică numeroase preocupări legate de drepturile omului ceea ce se materializează într-o situație deosebit de critică a detenției^[3].

Atât din perspectiva drepturilor omului, cât și din perspectiva managementului penitenciar, detențiunea pe viață ridică o serie de îngrijorări. În multe cazuri, o astfel de pedeapsă este în mod inutil punitivă, mai ales aplicată pentru infracțiuni non-violente, și nu respectă principiul proporționalității. Detențiunea pe viață, în special dacă este fără posibilitatea liberării condiționate, ridică probleme în legătură cu pedepse crude, inumane și degradante și subminează dreptul la demnitatea umană prin eliminarea perspectivei reabilitării^[4].

Punctul de plecare este reprezentat de identificarea standardelor și recomandărilor internaționale și europene în domeniu, fiind accentuate principalele instrumente care oferă protecție acestei categorii de persoane.

[2] În prezentul studiu, pentru fluenta exprimării, am preferat utilizarea unei sintagme compacte, „pedepse (privative) de lungă durată”, așa încât referirea la **pedepse (privative) de lungă durată** va avea în vedere, întotdeauna, atât pedeapsa aplicată a închisorii de 5 ani sau mai mare, cât și pedeapsa detențiunii pe viață.

[3] K. Drenkhahn, *Project Management: F. Dünkel, K. Drenkhahn and M. Dudeck* (Universität Greifswald, DE), *Long-term Imprisonment and Human Rights – Findings of an International Study*, University of Greifswald, Department of Criminology, 2009, p. 2, disponibil la: https://www.jura.fu-berlin.de/fachbereich/einrichtungen/strafrecht/lehrende/drenkhahn/_ressourcen/LTI_hortreport_en.pdf.

[4] Penal Reform International (PRI) and University of Nottingham (D. Van Zyl Smit and C. Appleton), *Life imprisonment. A policy briefing*, 2018, p. 1, disponibil la: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2018/04/PRI_Life-Imprisonment-Briefing.pdf.

Subsecvent, vom realiza o evaluare a legislației naționale (inclusiv a normelor secundare și terțiare) pentru a identifica și evalua principalele mijloace de protecție pe care le au aceste persoane pentru a-și putea exercita drepturile în mod efectiv.

Analiza va avea în vedere și jurisprudența în materie a Curții europene a drepturilor omului (în continuare CtEDO), precum și recomandările organismelor internaționale dedicate prevenirii torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante.

La finalul cercetării vom prezenta o serie de propuneri cu privire la gestionarea persoanelor aflate în executarea unor pedepse de lungă durată.

II. Standardele internaționale și europene

Din multitudinea de instrumente dezvoltate la *nivelul Consiliului Europei* (recomandări^[5]), unele privesc în mod deosebit persoanele care execută pedepse privative de libertate de lungă durată, în timp ce alte instrumente, generale, au aplicabilitate și în ceea ce privește această categorie de persoane.

Analiza standardelor europene duce la concluzia generală că politica penitenciară europeană și, într-o măsură mai mică, legislația penitenciară europeană au făcut pași importanți în direcția unei abordări mai puțin autoritare a închisorii. Astfel, s-a ajuns la o recunoaștere tot mai mare a riscurilor rezultate dintr-o situație de privare de libertate^[6].

Din analiza principalelor *instrumente internaționale* rezultă lipsa unor instrumente special dedicate pedepselor de lungă durată, prevederi de interes pentru această categorie de deținuți fiind cuprinse, însă, în Regulile Mandela.

1. Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Rec(2003)23 din 9 octombrie 2003 privind gestionarea de către administrațiile penitenciare a deținuților condamnați la pedeapsa detențiunii pe viață sau la alte pedepse privative de libertate pe termen lung are în vedere stabilirea unor obiective și principii generale, planificarea executării hotărârii, evaluarea riscurilor și nevoilor, securitatea și siguranța în penitenciar, combaterea efectelor dăunătoare ale

^[5] Deși aceste recomandări nu sunt obligatorii, ci doar *soft-law*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului face trimitere la ele în mod constant atunci când interpretează Convenția europeană a drepturilor omului (CEDO), după cum și instanțele naționale realizează astfel de trimiteri atunci când interpretează legislația națională. A se vedea, K. Drenkhahn, *op. cit.*, p. 2.

^[6] D. van Zyl Smit, S. Snacken, *Principles of European prison law and policy*, Oxford University Press, Oxford, 2011, p. 354-355.

pedepselor de lungă durată, categoriile speciale de condamnați, reintegrarea în societate, revocarea liberării condiționate, personalul din penitenciare și activitatea de cercetare pentru persoanele condamnate la pedepse pe termen lung.

Adoptarea acestei recomandări a fost descrisă ca fiind încă un exemplu despre modul în care influențele rezultând din dezvoltarea dreptului penitenciar și a politicilor penale începeau să se întrepătrundă în acea perioadă^[7].

Potrivit pct. 1 din Recomandare, un deținut pe viață este o persoană care execută o pedeapsă aplicată a detențiunii pe viață, iar un *deținut pe termen lung* este **persoana care execută o pedeapsă aplicată cu închisoarea (unică sau rezultantă) de cinci ani sau mai mare.**

Scopul implementării *Recomandării Rec(2003)23* interesează dezvoltarea unui management eficient cu privire la deținuții condamnați la pedeapsa detențiunii pe viață sau la alte pedepse privative de libertate pe termen lung, în vederea asigurării unui mediu sigur în penitenciare atât pentru persoanele condamnate, cât și pentru personalul penitenciar ori pentru vizitatori, pentru contracararea efectelor negative complementare acestor pedepse și, în fine, în scopul îmbunătățirii șanselor de reintegrare în societate a acestor persoane^[8].

Prevederi speciale (pct. 37), care în opinia noastră prezintă o deosebită importanță pentru gestionarea persoanelor care execută pedepse pe termen lung, interesează pregătirea personalului, în așa fel încât membrii personalului să poată gestiona dificultățile specifice pe care le prezintă acești deținuți. În plus, personalul trebuie să fie instruit pentru a avea o înțelegere completă a securității dinamice^[9].

Având în vedere riscul crescut de manipulare a personalului de către deținuții care execută pedepse de lungă durată, mobilitatea și rotația personalului trebuie încurajată (pct. 38), condiția *sine qua non* fiind aceea a alocării unor

^[7] D. van Zyl Smit, S. Snacken, *op. cit.*, p. 34.

^[8] R.F. Geamănu, *Mijloace de protecție a persoanelor condamnate la pedepse privative de libertate*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 35.

^[9] *Securitatea dinamică* poate fi înțeleasă ca parte a unui management holistic de caz în care reflecțiile zilnice asupra stării emoționale a unui deținut permit observații referitoare la schimbările în comportamentul acestuia. Ideea esențială a sistemului constă în faptul că atunci când deținuții sunt controlați prin frică, informațiile necesare pentru a înțelege schimbările în comportamentul lor nu sunt în mod manifest accesibile. Forța poate fi folosită în continuare, dacă este necesar, dar securitatea dinamică are în vedere, cu prioritate, prevenirea, în loc să prevaleze intervenția reactivă. The Radicalisation Awareness Network (RAN Practitioners), *Conclusion Paper. P/CVE in Prison and Dynamic Security*, 31.05.2021, p. 2, disponibil la: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-08/ran_p-cve_in_prison_and_dynamic_security_27052022_en.pdf.

resurse suficiente pentru gestionarea acestei categorii de deținuți și care să permită o rotație eficientă a personalului penitenciar.

A fost susținut faptul că această Recomandare din 2003 invită statele membre să ia în considerare și, mai ales, să limiteze efectele potențial dăunătoare ale detenției de lungă durată. Această abordare subiectivă a pedepselor lungi în ceea ce privește potențialele lor efecte dăunătoare este similară cu cea dezvoltată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în ceea ce privește pedepsele ireductibile cu detențiunea pe viață^[10].

2. Cronologic, o primă recomandare generală care se aplică, însă, și în cazul persoanelor care execută pedepse de lungă durată, este *Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Rec(2003)22 cu privire la liberarea condiționată*, care prevede în mod expres faptul că liberarea condiționată^[11] trebuie să poată fi acordată și în cazul persoanelor care execută pedeapsa detențiunii pe viață. Cu alte cuvinte, potrivit pct. 3, liberarea condiționată trebuie să urmărească sprijinirea deținuților să facă tranziția de la viața în închisoare la o viață în comunitate în care aceștia respectă legea, prin reglementarea unor condiții și a unei supravegheri ulterioare liberării din penitenciare, care promovează acest scop și contribuie la siguranța publică și la reducerea criminalității în comunitate.

De subliniat faptul că liberarea condiționată trebuie să fie accesibilă^[12] atât persoanelor condamnate la pedepse de lungă durată, cât și persoanelor condamnate la pedeapsa detențiunii pe viață.

Liberarea din motive umanitare, pentru deținuții aflați în îngrijiri terminale ori pentru cei care au dizabilități fizice severe nu poate fi avută în vedere ca

^[10] E. Bonis, N. Derasse, *Les longues peines*, Rapport final de recherche, Rapport n°17-33, Ecole Nationale d'Administration Pénitentiaire, Université de Bordeaux, Université de Lille, Septembre 2020, p. 68, disponibil la: <http://www.gip-recherche-justice.fr/wp-content/uploads/2020/10/17-33-Rapport-final.pdf>.

^[11] Liberarea condiționată constituie un mijloc de individualizare a pedepsei, care permite punerea în libertate a persoanei condamnate înainte de executarea totală a pedepsei la care aceasta a fost condamnată, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege, cu rolul de a sprijini un comportament adecvat și pro-social al persoanei condamnate pe parcursul executării pedepsei, cu scopul final de a facilita reintegrarea socială a persoanei. A se vedea, A. Barbu, R.F. Geamănu, *Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. Comentarii și jurisprudență*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 611.

^[12] Spre comparație, în S.U.A. statele federale nu au o obligație constituțională de a stabili vreun sistem de liberare condiționată, așa încât este la aprecierea (discreționară) a statelor să stabilească dacă și când un deținut poate fi liberat dintr-un penitenciar (a se vedea *Greenholtz v. Prisoners of Nebraska Penal and Correctional Complex*, apud J. W. Palmer, *Constitutional Rights of Prisoners*, 9th edition, LexisNexis, New Providence, NJ, 2010, p. 304).

mecanism care permite liberarea condiționată. De asemenea, simpla existență a unei proceduri de reevaluare a pedepsei detențiunii pe viață, care permite reducerea/schimbarea *de jure* a pedepsei, nu este suficientă, dacă *de facto* aceste pedepse rămân nemodificate^[13]. Același raționament este valabil și în cazul pedepselor de lungă durată.

Anumite bariere în liberarea deținuților au fost identificate ca decurgând din modul de administrare a penitenciarelor. Astfel, uneori, deținuților nu le este acordat accesul la diferite programe, deși acest aspect constituie o condiție pentru liberarea condiționată. O astfel de abordare constituie un evident abuz și poate conduce, în anumite circumstanțe, la concluzia că detenția continuă a acestor persoane este ilegală.^[14] Cu toate acestea, restricționarea accesului la liberarea condiționată poate fi mai subtilă. Spre exemplu, deținuții care execută pedepse de lungă durată pot să fie eliberați numai din penitenciare cu un nivel de securitate minim ori numai după ce aceste persoane au beneficiat de permisiuni de ieșire din penitenciar. Refuzul administrației penitenciarului de a transfera acești deținuți în penitenciare de minimă securitate ori de a le acorda permisiuni de ieșire din penitenciar semnifică faptul că acești deținuți nu sunt eliberați înainte de executarea pedepsei în termen ori că nu sunt eliberați deloc (în cazul pedepsei detențiunii pe viață).^[15]

Cu privire la această din urmă pedeapsă a fost subliniat faptul că impunerea unei condamnări pe viață, ireductibile, unei persoane adulte poate ridica o problemă în temeiul art. 3 CEDO (a se vedea *Kafkaris c. Ciprului*, 2008, § 97, *Lazlo Magyar c. Ungariei*, 2014, § 48, *Vinters și alții c. Regatului Unit*, 2013, § 106). În contextul unei condamnări la detențiunea pe viață, art. 3 CEDO trebuie interpretat cum că permite posibilitatea reducerii acestei pedepse, în sensul existenței unei revizui care să permită autorităților interne să analizeze dacă schimbările în viața deținutului sunt semnificative, iar progrese reale către reabilitare au fost făcute pe durata executării pedepsei, astfel încât detenția continuă nu mai poate fi justificată din motive penologice legitime (a se vedea *Čačko c. Slovaciei*, § 73). (...) Instanța europeană nu impune un sistem de revizuire (a se vedea *Lazlo Magyar c. Ungariei*, § 51), dar solicită ca un deținut pe viață să știe ce trebuie să facă pentru a fi luat în considerare pentru liberare și în ce condiții,

^[13] B. Vermeulen, H. Battjes, *Prohibition of torture and other inhuman or degrading treatment or punishment*, în P. van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak, *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, 5th edition, Intersentia, Cambridge, 2018, p. 398.

^[14] D. van Zyl Smit, S. Snacken, *op. cit.*, p. 327.

^[15] N. Padfield, *Beyond the tariff: Human rights and the release of life sentenced prisoners*, Collumpton: Willan, 2002, *apud* D. van Zyl Smit, S. Snacken, *op. cit.*, p. 327.

inclusiv atunci când o revizuire a pedepsei sale va avea loc sau poate fi solicitată, iar dacă nu există un mecanism pentru aceasta, se va constata o încălcare a art. 3 CEDO (a se vedea *Vinters și alții c. Regatul Unit*, § 122).^[16]

3. Unele prevederi care interesează gestionarea și protecția deținuților de lungă durată se regăsesc și în documentul-cadru la nivel european în materia executării pedepselor privative de libertate, respectiv *Recomandarea Rec(2006)2-rev referitoare la Regulile Penitenciare Europene*^[17]. Astfel, potrivit regulii 103.8, o atenție deosebită va fi acordată elaborării de planuri individualizate și regimuri de executare pentru condamnații la pedeapsa detențiunii pe viață și deținuții cu pedepse de lungă durată.

În plus, în ceea ce privește *liberarea condiționată* în cazul particular al deținuților cu pedepse de lungă durată, vor fi luate măsuri pentru a li se asigura o întoarcere progresivă la viața în comunitate. Acest scop poate fi atins în penitenciar printr-un program de pregătire pentru liberare sau prin liberare parțială sau condiționată, sub supraveghere, însoțite de asistență socială eficientă (regulile 107.2 și 107.3).

4. Deși nu are în vedere în mod expres (doar) deținuții care execută pedepse de lungă durată, aplicabilitatea implicită a *Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Rec(2014)3 din 19 februarie 2014 privind deținuții periculoși* o apreciem că fiind în legătură cu comportamentul deținuților care execută pedepse de lungă durată.

Recomandarea în discuție stabilește, prin pct. 3, principiul potrivit căruia deținuții periculoși, similar tuturor deținuților, trebuie tratați cu respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, cu observarea situației particulare a acestora și a nevoilor lor individuale, în același timp protejând societatea în mod eficient de această categorie de persoane.

Și această Recomandare, similar Rec(2003)23, face referire la necesitatea unei pregătiri profesionale adecvate în evaluarea și modalitatea de gestionare a

^[16] A. Barbu, *Managing high-risk offenders – from sharing experiences to drafting better national laws and European tools*, *European Treatment, Transition Management, and Re-Integration of High-Risk Offenders*, în F. Dünkel, J. Jesse, I. Pruin, M. von der Wense (Eds.), *European Treatment, Transition Management, and Re-Integration of High-Risk Offenders*, MG 2016 Forum Verlag Godesberg GmbH, Mönchengladbach 2016, p. 106-107.

^[17] Pentru traducerea *in extenso* a documentului, a se vedea A. Barbu, R.F. Geamănu, *op. cit.*, p. 910-941.

deținuților periculoși, pregătire de care să beneficieze toate instituțiile competente. O atenție deosebită în ceea ce privește pregătirea profesională trebuie asigurată prin raportare la deținuții cu probleme psihice^[18].

5. La nivelul Uniunii Europene^[19] a fost adoptată *Rezoluția Parlamentului European din 5 octombrie 2017 referitoare la sistemele penitenciare și condițiile din închisori*^[20], fiind menționat faptul că sistemele europene trebuie să dispună de regimuri de detenție diferențiate care, *inter alia*, să evite ca deținuții care execută pedepse de scurtă durată și cei condamnați pentru infracțiuni minore să intre în contact cu deținuții care execută pedepse de lungă durată (pct. 8).

6. La nivel internațional (Organizația Națiunilor Unite) nu au fost identificate standarde speciale privind deținuții care execută pedepse de lungă durată. Cu toate acestea, *Regulile Nelson Mandela (Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților)*^[21] prevăd faptul că înainte de finalizarea executării pedepsei (inclusiv în cazul pedepselor de lungă durată – *n.n.*, *R.F.G.*), este de dorit să fie întreprinse măsurile necesare în vederea asigurării reîntoarcerii graduale a deținutului în societate. Acest scop poate fi atins, de la caz la caz, prin intermediul unui regim de pregătire pentru liberare, organizat în același penitenciar sau într-o altă instituție corespunzătoare, sau prin intermediul liberării condiționate cu impunerea de către instanță a unui anumit tip de supraveghere care nu trebuie să fie încredințată organelor de poliție, ci îmbinată cu măsuri eficiente de asistență socială (regula 87).

Scopul tratamentului persoanelor condamnate la pedepse privative de libertate (inclusiv în cazul pedepselor de lungă durată – *n.n.*, *R.F.G.*) sau la o măsură similară este, în cazul în care durata detenției permite, de a le trezi dorința de a duce un mod de viață în spiritul respectării legii, de a se auto-întreține după liberare și de a se pregăti în acest sens. Tratamentul trebuie să încurajeze respectul față de sine și dezvoltarea spiritului de responsabilitate al deținuților (regula 91).

[18] R.F. Geamănu, *op. cit.*, p. 37.

[19] La nivelul Uniunii Europene nu au fost identificate alte standarde, recomandări ori rezoluții. Cu toate acestea, Comisia Europeană a sponsorizat studii și cercetări în domeniul execuțional penal, inclusiv cu privire la deținuții care execută pedepse de lungă durată ori deținuții străini în penitenciarele europene. A se vedea, D. van Zyl Smit, S. Snacken, *op. cit.*, p. 27-28.

[20] Rezoluția Parlamentului European din 5 octombrie 2017 referitoare la sistemele penitenciare și condițiile din închisori (2015/2062(INI)), P8_TA(2017)0385, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0385_RO.html.

[21] Pentru traducerea *in extenso* a documentului, A. Barbu, R.F. Geamănu, *op. cit.*, p. 941-967.

Privarea de libertate în sine nu are un efect reformativ. Dimpotrivă, exacerbează multe dintre provocările cu care se confruntă persoanele care au intrat în conflict cu legea. În plus, pedepsele de lungă durată sau severe cu închisoarea pot duce la așa-numita instituționalizare, care afectează personalitatea și abilitățile sociale și de viață ale deținuților într-un mod care face reintegrarea lor socială și mai dificilă^[22].

III. Cadrul legal național

Analiza efectuată nu a dus la identificarea unor texte normative care să conțină prevederi speciale cu privire la executarea pedepselor de lungă durată. Lipsa acestor prevederi este evidentă, indiferent dacă analizăm legislația *primară* (Codul penal, Codul de procedură penală, Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal), *secundară* (Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, aprobat prin H.G. nr. 157/2016) ori *terțiară* (diferitele ordine ale ministrului justiției ori decizii ale directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor).

Singurele referiri care ar putea fi interpretate (indirect, totuși) ca fiind referințe la gestionarea executării pedepselor de lungă durată sunt cele de la art. 34 alin. (1) și art. 36 alin. (1) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. Astfel, potrivit acestor dispoziții legale, *regimul de maximă siguranță* se aplică inițial persoanelor condamnate la pedeapsa detențiunii pe viață și persoanelor condamnate la pedeapsa închisorii mai mare de 13 ani, precum și celor care prezintă risc pentru siguranța penitenciarului^[23], iar *regimul închis* se aplică inițial persoanelor condamnate la pedeapsa închisorii mai mare de 3 ani, dar care nu depășește 13 ani.

^[22] United Nations System, *Common Position on Incarceration*, April 2021, p. 14, disponibil la: https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/nelsonmandelarules-GoF/UN_System_Common_Position_on_Incarceration.pdf.

^[23] A se vedea: art. 27 (criterii de stabilire și procedura de evaluare a riscului) și art. 28 (procedura de evaluare a riscului) din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

Astfel, plasate în context, aceste limite de pedeapsă care atrag includerea, de principiu, în regimul de maximă siguranță ori în cel închis ar putea fi interpretate ca o recunoaștere implicită a legiuitorului ca fiind pedepse de lungă durată (pedepse de lungă durată care constituie un argument apt să justifice includerea acestor persoane în cele mai stricte regimuri^[24] de executare a pedepselor privative de libertate).

Raportat, însă, la standardul Consiliului Europei^[25], *de facto*, în România, la nivelul lunii octombrie 2023, erau 9.501 persoane care executau pedepse de lungă durată, adică 47,45% din totalul populației penitenciare de 20.024 persoane condamnate definitiv (mai exact, 5.378 persoane condamnate la pedepse între 5-10 ani închisoare, 1.992 condamnate la pedepse între 10-15 ani închisoare, 1.027 condamnate la pedepse între 15-20 ani închisoare, 898 condamnate la pedepse de peste 20 ani închisoare și 206 persoane condamnate la pedeapsa detențiunii pe viață)^[26]. Spre comparație, în Franța, la 1 ianuarie 2020 erau 49.576 deținuți condamnați definitiv, din care 13.842 deținuți care executau pedepse de lungă durată, adică 28,90% din totalul populației penitenciare (mai exact, 6.133 persoane condamnate la pedepse între 5-10 ani închisoare, 6.063 condamnate la pedepse între 10-20 ani închisoare, 1.163 condamnate la pedepse de peste 20 ani închisoare și 483 persoane condamnate la pedeapsa detențiunii pe viață)^[27].

^[24] Potrivit art. 31 alin. (1) din Legea nr. 254/2013, regimurile de executare a pedepselor privative de libertate sunt, în ordinea descrescătoare a gradului de severitate, următoarele: a) regimul de maximă siguranță; b) regimul închis; c) regimul semideschis; d) regimul deschis.

^[25] Așa cum am precizat deja, potrivit pct. 1 din Recomandarea Rec(2003)23 privind gestionarea de către administrațiile penitenciare a deținuților condamnați la pedeapsa detențiunii pe viață sau la alte pedepse privative de libertate pe termen lung, un deținut pe termen lung este persoana care execută o pedeapsă aplicată cu închisoarea (unică sau rezultantă) de cinci ani sau mai mare.

^[26] Administrația Națională a Penitenciarelor, *Notă privind situația pe luna octombrie 2023 a dinamicii și structurii efectivelor de persoane private de libertate*, disponibilă la: <https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2024/SITUATIA-LUNARA-octombrie-2023.pdf>.

^[27] E. Bonis, N. Derasse, *Les longues peines op. cit.*, p. 12.

IV. Gestionarea deținuților care execută pedepse de lungă durată

Cu cât mai lung este termenul de pedeapsă, cu atât mai mari sunt costurile financiare și efortul administrației penitenciare de a resocializa persoana condamnată, având în vedere dauna cauzată de instituționalizarea îndelungată^[28].

Mai mult decât pronunțarea hotărârii judecătorești, executarea acesteia trebuie să fie, așadar, utilă. Problema esențială în cazul pedepselor de lungă durată este, astfel, mai puțin existența lor, cât executarea acestora, deoarece executarea trebuie să fie utilă^[29].

Un prim aspect care trebuie luat în considerare este cel al implementării și respectării *Recomandării Rec(2014)3 privind deținuții periculoși*, în sensul că managementul riscului deținuților periculoși (inclusiv o parte dintre deținuții care execută pedepse de lungă durată – *n.n., R.F.G.*), ar trebui, acolo unde se impune, să aibă drept obiectiv pe termen lung reintegrarea lor în societate în condiții de siguranță, cu observarea nevoii de protejare a societății de riscul pe care îl prezintă infractorul periculos. În consecință, este necesar un plan individual care să conțină un proces etapizat de reabilitare a infractorului periculos prin măsuri de intervenție adecvate.

Din această perspectivă, reglementarea regimurilor de executare în legislația națională, cu respectarea principiului progresivității nu face decât să susțină eforturile de reintegrare socială a persoanelor care execută pedepse de lungă durată. Astfel, progresul acestor persoane și, în consecință, schimbarea regimului de executare într-unul mai puțin sever garantează un exercițiu mai amplu al unor drepturi esențiale, care favorizează reintegrarea socială, cum ar fi: un număr mai mare de convorbiri telefonice, de vizite, eventual, în funcție de recompensele acordate, chiar permisiunea de ieșire din penitenciar.

Lipsa unor dispoziții exprese în legislația națională cu privire la executarea unor pedepse de lungă durată nu are, însă, semnificația ignorării acestor deținuți ci, dimpotrivă, abordarea executării pedepselor de lungă durată se va face în mod unitar, pentru toți deținuții, indiferent de regimul de executare. Astfel, spre

^[28] Ministerul Justiției al Republicii Moldova, *Concept privind introducerea sistemului progresiv de executare a pedepselor privative de libertate*, aprobat de către Grupul de lucru instituit prin Ordinul Ministrului Justiției nr. 305 din 2 decembrie 2022, în cadrul ședinței de lucru din 13 ianuarie 2023, p. 4, disponibil la: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/concept_sistemul_progresiv_de_executare_a_pedepsei_rev.2023_final.pdf.

^[29] E. Bonis, N. Derasse, *op. cit.*, p. 133.

exemplu, dispozițiile privind activitățile educative, de asistență psihologică și asistență socială [art. 89 alin. (3)-(5) din Legea nr. 254/2013] se aplică inclusiv persoanelor care execută pedepse de lungă durată: pentru fiecare persoană condamnată (inclusiv în cazul pedepselor de lungă durată – *n.n.*, *R.F.G.*), la depunerea în penitenciar, în perioada de carantină și observare, se realizează o evaluare multidisciplinară, din perspectivă educațională, psihologică și socială. Pentru persoanele condamnate, în funcție de concluziile evaluării menționate anterior, se întocmește *Planul individualizat de evaluare și intervenție educativă și terapeutică*, cu respectarea nevoilor prioritare de intervenție și consultarea persoanei condamnate. Includerea persoanelor condamnate în activitățile recomandate în Planul individualizat de evaluare și intervenție educativă și terapeutică se realizează ținând cont de nevoile identificate, regimul de executare a pedepsei privative de libertate și momentul traseului execuțional.

Atât CPT (Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante – Consiliul Europei), cât și Recomandarea Rec(2003)23 privind gestionarea de către administrațiile penitenciare a deținuților condamnați la pedeapsa detențiunii pe viață sau la alte pedepse privative de libertate pe termen lung evidențiază faptul că regimurile de executare a pedepsei pentru deținuții care execută pedepse de lungă durată nu trebuie să fie bazate numai pe principiile normalizării, responsabilizării și reintegrării, similar tuturor deținuților, ci și pe unele principii specifice, cum ar fi, principiile individualizării, non-segregării și progresivității^[30].

CPT a exprimat, de altfel, unele considerații cu privire la pedepsele de lungă durată, reținând următoarele: „Mai mult, mulți astfel de deținuți au fost supuși unor restricții speciale care ar putea exacerba efectele nocive inerente pedepselor pe termen lung; exemple de astfel de restricții sunt separarea permanentă de restul populației penitenciare, încătușarea ori de câte ori deținutul este scos din camera de deținere, interzicerea comunicării cu alți deținuți și dreptul de vizită limitat. CPT nu vede nicio justificare pentru aplicarea fără discriminare a restricțiilor față de toți deținuții supuși unui anumit tip de pedeapsă, fără a acorda atenția cuvenită riscului individual pe care îl pot (sau nu) prezenta. (...) În plus, efectele negative ale instituționalizării asupra deținuților care execută pedepse de lungă durată vor fi mai puțin pronunțate și aceștia vor fi mai bine

^[30] S. Snacken, *Recommendation Rec(2003)23 on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners*, *Penological Information Bulletin* Nos. 25 & 26 – May 2006, Council of Europe, p. 16, apud D. van Zyl Smit, S. Snacken, *op. cit.*, p. 182.

pregătiți pentru liberare, dacă vor fi capabili să mențină în mod eficient contactul cu lumea exterioară.”^[31].

Cu privire la *România*, CPT a evidențiat în mod constant executarea *de facto* a pedepselor de lungă durată, respectiv menținerea acestei categorii de deținuți în camere pentru perioade lungi de timp și neincluderea acestora în programe ori activități desfășurate de către administrația locului de deținere. Astfel, CPT, urmare a vizitei în România din 2018, a semnalat următoarele: „CPT recomandă ca autoritățile române să revizuiască politica de plasare automată în regim de maximă securitate în vederea introducerii unui sistem bazat pe o evaluare individuală a riscurilor comportamentului deținutului și a amenințării la adresa siguranței și securității personalului și a altor deținuți.

CPT recomandă ca autoritățile române să revizuiască modul în care se aplică regimul de maximă securitate în vederea oferirii deținuților supuși acestui regim a unei perioade de timp petrecute în afara camerelor și a unei game mari de activități, precum și posibilitatea asocierii lor în interiorul secțiilor de deținere.”^[32].

Similar, *SPT* (Subcomitetul pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor ori Tratatamentelor Inumane sau Degradante – Organizația Națiunilor Unite), în raportul său urmare a vizitei în România din mai 2016, preciza următoarele: „Delegația a observat că deținuții din secțiile închise și de maximă securitate au fost închiși aproape toată ziua și toată noaptea în camerele sau dormitoarele lor. Mai mult, deținuții cu risc ridicat au fost izolați în camerele lor pentru perioade prelungite.

Subcomitetul consideră că deținuții nu pot fi pur și simplu lăsați să zacă, închiși în camerele lor. Un program satisfăcător de activități, inclusiv muncă, educație și sport, este de o importanță crucială pentru bunăstarea și reintegrarea deținuților.”^[33].

^[31] European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), *11th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 2000*, CPT/Inf (2001) 16, Strasbourg, 3 September 2000, parag. 33.2, disponibil la: <https://rm.coe.int/1680696a75>.

^[32] Raport către Guvernul României privind vizita în România efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatamentelor Inumane sau Degradante (CPT) de la 7 la 19 februarie 2018, CPT/Inf (2019) 7, pct. 83-84, disponibil la: <https://rm.coe.int/16809390a6>.

^[33] Subcomitetul pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor ori Tratatamentelor Inumane sau Degradante (SPT), Vizita în România de la 3 la 12 mai 2016: observații și recomandări adresate statului parte, Raportul Subcomitetului, CAT/OP/ROU/1, 8 martie 2018, pct. 86-87, disponibil la: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhstGI>

Efectele negative ale închisorii sub formă de privațiuni sunt trăite mai intens de deținuții care execută pedepse de lungă durată. Ca urmare a acestui dezavantaj structural, persoanele puse în libertate după executarea unei pedepse cu închisoarea de lungă durată întâmpină bariere mai mari în calea reintegrării în comunitate decât alți deținuți de asemenea puși în libertate^[34].

Pentru acest motiv a fost susținut faptul că, în cazul pedepselor de lungă durată, ar trebui să fie organizate intervenții prelungite, în special în domeniul profesional, educațional și psihologic. Totuși, durata detenției crește riscul de inadaptare la momentul liberării și riscul de înstrăinare de casă și familie^[35].

Într-adevăr, perioade lungi de tratament negativ în închisoare, restrângerea semnificativă a dreptului de a menține relații cu familia și prietenii din comunitate, precum și lipsa totală de pregătire pentru punerea în libertate sau pentru planificarea reintegrării sunt de natură să afecteze grav capacitatea deținuților de a funcționa în comunitate^[36].

În orice caz, o persoană privată de libertate, care reclamă la CtEDO încălcarea prevederilor Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, trebuie să utilizeze calea de atac reglementată de legislația internă (plângere la judecătorul de supraveghere și, subsecvent, contestația împotriva încheierii acestuia), cu atât mai mult cu cât detenția a fost de lungă durată^[37].

Pentru a se evita, însă, utilizarea unui astfel de mecanism de protecție se impune ca administrațiile penitenciare naționale să utilizeze mijloace și să depună eforturi pentru gestionarea persoanelor care execută pedepse de lungă durată, asigurând, în același timp, și protecția drepturilor^[38] acestei categorii de deținuți.

Sintetizând, apreciem oportună susținerea necesității ca în cazul deținuților care execută pedepse pe termen lung să fie luate măsuri pentru a asigura o revenire treptată de la viața în închisoare la viața în societate^[39], pentru a facilita reintegrarea cu succes în societate a acestor persoane.

NssMek7sC7z91CVNWYT7VXFaPB%2f3uhc3fFWZxC3Dm6CYFoYPgPI734R0R5K0%2bEexE9L%2ba39YsbEieHWgYMGZheadppksp0u2Oc4TZOIV.

^[34] K. Drenkhahn, *op. cit.*, p. 2.

^[35] B. Boulloc, *Droit de l'exécution des peines*, 4e édition, Ed. Dalloz, Paris, 2011, p. 33.

^[36] European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), *Situation of life-sentenced prisoners*, Extract from the 25th General Report of the CPT, published in 2016, CPT/Inf(2016)10-part, p. 2, disponibil la: <https://rm.coe.int/16806cc447>.

^[37] R.F. Geamănu, *op. cit.*, p. 309.

^[38] A se vedea, pe larg, R.F. Geamănu, *op. cit.*, p. 66-309.

^[39] United Nations Office on Drugs and Crime, *Incorporating the Nelson Mandela Rules into National Prison Legislation. A Model Prison Act and Related Commentary*, Criminal Justice Handbook Series, United Nations, Vienna, 2022, art. 57 (3), disponibil la:

V. Concluzii

Orice analiză care privește executarea pedepselor de lungă durată trebuie să aibă în vedere, ca standard minimal, imperativul recunoașterii drepturilor deținuților și asigurarea efectivității exercițiului acestor drepturi^[40] (desigur cu limitările inerente privării de libertate) pe toată durata executării pedepsei.

Suplimentar, politicile și strategiile care interesează executarea pedepselor de lungă durată trebuie să prevadă faptul că persoanele care execută astfel de pedepse au nevoie de un sens al vieții („*meaningful life*”), care să le consolideze stima de sine și care să le permită o reintegrare optimă în societate. O astfel de abordare presupune, în primul rând, conștientizarea faptului că persoanele care execută pedepse de lungă durată sunt la „discreția” unor persoane (agenți ai statului și, uneori, colegi deținuți) sau în mijlocul unor situații cu privire la care nu au foarte mult control (spre exemplu, camere de deținere prea reci în timpul iernii, respectiv prea călduroase în timpul verii).

Măsuri necesare pentru a atenua potențiale efecte dăunătoare ale pedepsei detențiunii pe viață ar trebui puse în aplicare de către administrațiile penitenciarelor, inclusiv măsuri adecvate și gândite în funcție de apartenența la un sex sau altul cu privire la sănătatea mintală a acestor persoane. Personalul penitenciarului ar trebui să fie special instruit pentru a preveni apariția ori pentru a limita exacerbarea problemelor de sănătate mintală^[41]. O abordare similară se impune și cu privire la pedepsele cu închisoarea de lungă durată.

https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/21-08355_Incorporating_the_Nelson_Mandela_Rules_into_National_Prison_Legislation.pdf.

^[40] Ceea ce înseamnă, inclusiv, interpretarea corelată a recomandărilor internaționale și luarea în considerare, pe lângă pedepsele de lungă durată, și a altor elemente care beneficiază de alte standarde de protecție, cum ar fi, spre exemplu, persoanele care execută pedepse de lungă durată, dar care se află în fază terminală. Cu privire la acest ultim aspect, a fost susținut că CtEDO are o jurisprudență constantă, observând încălcări ale art. 3 din Convenția europeană în ceea ce privește tratamentul medical oferit deținuților bolnavi în fază terminală, constatând o obligație pozitivă a statului de a oferi un tratament medical adecvat. În cazuri deosebit de grave de boală pot apărea situații în care administrarea corectă a justiției penale necesită luarea de măsuri sub formă de „măsuri umanitare”, cum ar fi transferul la un spital civil sau chiar punerea în libertate, factorii pe care îi are în vedere CtEDO în acest context sunt: condiția deținutului; calitatea asistenței medicale acordate și dacă deținutul trebuie să fie în continuare privat de libertate sau nu, având în vedere starea de sănătate a acestuia. A se vedea, A. Barbu, R.F. Geamănu, *op. cit.*, p. 484-485.

^[41] Penal Reform International (PRI) and University of Nottingham (D. Van Zyl Smit and C. Appleton), *op. cit.*, p. 11.

Deși este adevărat că managementul acestei categorii de deținuți este mai dificil, administrațiile penitenciare fiind obligate să împace două tendințe aparent (*și numai aparent!*) contradictorii: (a.) nevoia unor măsuri de siguranță mai stricte, cuplate cu „educarea” deținuților care execută pedepse de lungă durată în a se adapta la viața dintr-un penitenciar, care presupune o rigoare evidentă, supra-reglementare și normarea fiecărui aspect al executării pedepsei, și (b.) pregătirea pentru reintegrare a acestor deținuți, ceea ce presupune menținerea ori, după caz, consolidarea unui comportament social, care să fie subordonat respectului pentru lege și pentru normele de conviețuire socială, apreciem că cele două obiective pot fi armonizate, așa încât scopul executării pedepsei să fie realizat (astfel cum este detaliat în cuprinsul art. 3 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal)^[42].

Accentul răspunsurilor justiției penale ar trebui mutat de la impunerea de pedepse și izolare la investiții în strategii pe termen lung pentru prevenirea criminalității, reabilitare, justiție restaurativă și reintegrare socială, cu accent pe cei mai vulnerabili^[43].

În final, trebuie evidențiat faptul că, atunci când discutăm și analizăm efectele privării de libertate față de această categorie de persoane (care execută pedepse de lungă durată), orice persoană trebuie să aibă în vedere să nu limiteze discuția doar la perioada privativă de libertate, ci abordarea trebuie să aibă în considerare și consecințele viitoare, subsecvente liberării unei astfel de persoane.^[44]

Referințe bibliografice

A. Barbu, R.F. Geamănu, *Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. Comentarii și jurisprudență*, Ed. Universul Juridic, București, 2021.

^[42] Astfel cum este detaliat în cuprinsul art. 3 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal: „Art. 3. Scopul executării pedepselor și a măsurilor privative de libertate. (1) Scopul executării pedepselor și a măsurilor educative privative de libertate este prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni. (2) Prin executarea pedepselor și a măsurilor educative privative de libertate se urmărește formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept, față de regulile de conviețuire socială și față de muncă, în vederea reintegrării în societate a deținuților sau persoanelor internate.”

^[43] United Nations System, *Common Position on Incarceration*, op. cit., p. 9.

^[44] D. van Zyl Smit, S. Snacken, op. cit., p. 52.

B. Bouloc, *Droit de l'exécution des peines*, 4e éd., Ed. Dalloz, Paris, 2011.

E. Bonis, N. Derasse, *Les longues peines*, Rapport final de recherche, Rapport n°17-33, Ecole Nationale d'Administration Pénitentiaire, Université de Bordeaux, Université de Lille, Septembre 2020, <http://www.gip-recherche-justice.fr/wp-content/uploads/2020/10/17-33-Rapport-final.pdf>.

P. van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak, *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, 5th edition, Intersentia, Cambridge, 2018.

K. Drenkhahn, Project Management: F. Dünkel, K. Drenkhahn and M. Dudeck (Universität Greifswald, DE), *Long-term Imprisonment and Human Rights – Findings of an International Study*, University of Greifswald, Department of Criminology, 2009, https://www.jura.fu-berlin.de/fachbereich/einrichtungen/strafrecht/lehrende/drenkhahn/_ressourcen/LTI_shortreport_en.pdf.

F. Dünkel, J. Jesse, I. Pruin, M. von der Wense (Eds.), *European Treatment, Transition Management, and Re-Integration of High-Risk Offenders*, MG 2016 Forum Verlag Godesberg GmbH, Mönchengladbach 2016.

Penal Reform International (PRI) and University of Nottingham (D. Van Zyl Smit and C. Appleton), *Life imprisonment. A policy briefing*, 2018, https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2018/04/PRI_Life-Imprisonment-Briefing.pdf.

R.F. Geamănu, *Mijloace de protecție a persoanelor condamnate la pedeapsă privative de libertate*, Ed. Universul Juridic, București, 2019.

J. W. Palmer, *Constitutional Rights of Prisoners*, 9th éd., LexisNexis, New Providence, NJ, 2010

D. van Zyl Smit, S. Snacken, *Principles of European prison law and policy*, Oxford University Press, Oxford, 2011.

Administrația Națională a Penitenciarelor, *Notă privind situația pe luna octombrie 2023 a dinamicii și structurii efectivelor de persoane private de libertate*, <https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2024/SITUATIA-LUNARA-octombrie-2023.pdf>.

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), *11th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 2000*, CPT/Inf (2001) 16, Strasbourg, 3 September 2000, <https://rm.coe.int/1680696a75>.

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), *Situation of life-sentenced prisoners*,

Extract from the 25th General Report of the CPT, published in 2016, CPT/Inf(2016)10-part, <https://rm.coe.int/16806cc447>.

Raport către Guvernul României privind vizita în România efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatelor Inumane sau Degradante (CPT) de la 7 la 19 februarie 2018, CPT/Inf(2019) 7, <https://rm.coe.int/16809390a6>.

Ministerul Justiției al Republicii Moldova, *Concept privind introducerea sistemului progresiv de executare a pedepselor privative de libertate*, aprobat de către Grupul de lucru instituit prin Ordinul Ministrului Justiției nr. 305 din 2 decembrie 2022, în cadrul ședinței de lucru din 13 ianuarie 2023, https://justice.gov.md/sites/default/files/document/concept_sistemul_progresiv_de_executare_a_pedepsei_rev.2023_final.pdf.

Rezoluția Parlamentului European din 5 octombrie 2017 referitoare la sistemele penitenciare și condițiile din închisori [2015/2062(INI)], P8_TA(2017)0385, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0385_RO.html.

Subcomitetul pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor ori Tratatelor Inumane sau Degradante (SPT), Vizita în România de la 3 la 12 mai 2016: observații și recomandări adresate statului parte, Raportul Subcomitetului, CAT/OP/ROU/1, 8 martie 2018, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhstGINssMek7sC7z91CVNWT7VXFAPB%2f3uhc3fFWZxC3Dm6CYFoYPgPI734R0R5K0%2bEexE9L%2ba39YsbEieH WgYMGZheadppksp0u2Oc4TZOIV>.

The Radicalisation Awareness Network (RAN Practitioners), *Conclusion Paper. P/CVE in Prison and Dynamic Security*, 31.05.2021, https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-08/ran_p-cve_in_prison_and_dynamic_security_27052022_en.pdf.

United Nations System, *Common Position on Incarceration*, April 2021, https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/nelsonmandelarules-GoF/UN_System_Common_Position_on_Incarceration.pdf.

United Nations Office on Drugs and Crime, *Incorporating the Nelson Mandela Rules into National Prison Legislation. A Model Prison Act and Related Commentary*, Criminal Justice Handbook Series, United Nations, Vienna, 2022, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/21-08355_Incorporating_the_Nelson_Mandela_Rules_into_National_Prison_Legislation.pdf.

O posibilă cale privind transferul politicilor penale în Europa

Iuliana-Elena CĂRBUNARU^[1]

Abstract

Penal policy transfer occurs in multiple forms and contexts around the world. International professional meetings, academic analyses, study visits, transnational projects represent such contexts, in which ideas can easily navigate from one continent to another, from one jurisdiction to another, through experts, participants in these activities. These ideas can materialize in policies, reforms or remain dormant to be capitalized later or never. This study outlines a 5-step model that has been followed by nine European jurisdictions for reforming criminal policies and developing probation, which may turn into a possible path for future reforms.

Keywords: *reform, penal policy, transfer, probation.*

Introducere

Răspunsul coordonat al autorităților la problema infracționalității, politica penală, formată din strategii, sistemul sancționator, sistemul execuțional penal, a trecut de multă vreme granița dintre dezbaterile academice, teoretică, către analiza atentă a publicului. Cât de temeinic este acest răspuns? Cât este de documentat științific pentru a fi siguri că țintim în mod real cauzele comportamentului infracțional pentru ca acesta să nu fie repetat în viitor? Cât de potrivite sunt măsurile de prevenire primară, secundară sau terțiară pe care le adoptăm din alte jurisdicții, mai mult sau mai puțin apropiate geografic, istoric, temporal, pentru a interveni în prezent și pe termen mediu, în context național?

Asistăm uneori, sau participăm activ, în acțiuni complexe, proiecte, politici, strategii, reglementări care produc impact în lumea reală, în viețile oamenilor, pe care, de ce mai multe ori nu îi vom întâlni niciodată pentru a măsura impactul acțiunilor noastre. Analizăm însă în mod periodic, statistici, date, mai mult sau

^[1] Universitatea din București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, e-mail: iulianaelena.carbunaru@gmail.com.

mai puțin corelate, mai mult sau mai puțin clare care reflectă traiectoriile unor oameni, cu care probabil nu ne-am intersectat, persoane care au trecut sau trec prin sistemul de justiție penală.

Și în România, similar cu alte state în care procesele democratice s-au dezvoltat rapid în ultimii treizeci de ani, politica penală a fost (re)formată în mod semnificativ pentru a fi aliniată standardelor europene. În expunerea de motive a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal^[2] se arată că decizia de adoptare a unei noi legi în această materie rezidă din necesitatea de a „răspunde unor neajunsuri” de reglementare, pentru „reșezarea în limite normale a tratamentului sancționator”, dar și pentru a „răspunde cerințelor procesului de monitorizare al Comisei Europene”. Această reformă urma să fie realizată inclusiv prin integrarea unor elemente preluate din alte sisteme de referință, precum și prin raportare la reglementările adoptate la nivelul Uniunii Europene ori, după caz, la nivelul Consiliului Europei.

Așadar, putem remarca, încă de la momentul elaborării noului cod penal, că aceste demers, de elaborare a unui nou pilon de politică penală, se încadrează în ceea ce Dolowitz și Marsh^[3] defineau, în general, ca transfer de politici. Prin analogie cu transferul politicilor publice, putem înțelege că transferul de politici penale este procesul în care ideile, principiile, reperele administrative, legislative și instituționale despre politicile penale dintr-un spațiu geografic și poate dintr-o altă perioadă de timp au fost utilizate în altă jurisdicție și poate într-o altă perioadă pentru dezvoltarea unor politici, repere administrative sau instituții.

Testarea unei paradigme privind transferul politicilor penale

Cercetările realizate până în prezent au vizat observarea operaționalizării conceptelor generale ale transferului de politici sau al politicilor penale, în anumite situații speciale (transfer de expertiză, implementare de proiecte), precum și transferul de politici penale în anumite jurisdicții (de regulă dinspre statele vestice către cele din estul Europei).

În acest articol expunem concluziile analizei tematice realizate prin interacțiunea cu nouă jurisdicții europene, ca parte a studiilor doctorale privind transferul politicilor penale în Europa.

^[2] https://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?cam=2&idp=10255.

^[3] D. Dolowitz, D. Marsh, *Who learns what from whom? A review of the policy transfer literature*, Political Studies, 1996, 44, 343-57.

În plus, din ansamblul procedeele care constituie componentele politicii penale (norme și modalități de aplicare a acestora pentru prevenirea și combaterea infracțiunilor) cercetarea vizează măsurile și sancțiunile comunitare, în sensul definiției cuprinse în Recomandarea CM/Rec(2010)1 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la Regulile de Probațiune ale Consiliului Europei.

Ipoteza de lucru a studiului aflat în prezent în derulare se referă la faptul că există un proces de transfer al politicilor penale în Europa, în anumite forme, iar această constatare a fost desprinsă din cercetările realizate până în prezent. În acest context și pornind de la valoarea adăugată a acestor analize, cercetarea construiește în continuare, prin aducerea unui numitor comun pentru aceste inițiative, identificând, pe de o parte dacă paradigma transferului de politici este valabilă și în cazul transferului de politici penale în Europa, iar, pe de altă parte, va identifica care sunt principalii facilitatori (*influencers*) în acest domeniu, ce strategii utilizează aceștia și de ce fac asta.

Valoarea adăugată a acestui demers se va reflecta la nivel academic prin testarea paradigmei transferului de politici publice consacrat de Dolowitz și Marsh, prin raportare la transferul politicilor penale, în mai multe jurisdicții, utilizate ca studii de caz. La nivel practic, vor fi indicate acele rute posibile (*avenues*) prin care transferul poate avea loc, precum și care sunt implicațiile ce pot rezulta din alegerea unei rute sau a alteia.

Într-o primă etapă, în acest studiu, a fost analizată literatura de specialitate^[4], context în care s-a observat că preocuparea pentru transferul de politici penale a crescut în mod semnificativ în ultima decadă. De asemenea, *Globalizarea*, caracterizată de creșterea mobilității persoanelor, bunurilor și serviciilor, accelerarea și sofisticarea comunicațiilor electronice și a schimbului de informații, precum și de extinderea instituțiilor de guvernare la nivel global și la niveluri regionale, a fost identificată în toate lucrările ca un *element comun de context*. Globalizarea este reflectată în anumite jurisdicții prin rolul instituțiilor supra-naționale – Consiliul Europei și Uniunea Europeană care conduc la *glocalizarea* elementelor de politici penale, în contextul unor parteneriate bilaterale sau multilaterale, sau *glocalizarea* politicilor penale în Europa prin influența gene-

[4] I.E. Cărbunaru, *Transferul politicilor penale în Europa. O analiză a literaturii de specialitate*, Revista de Asistență Socială, anul XXII, nr. 2/2023.

rată de necesitatea respectării unor standarde internaționale. În lucrarea sa privind globalizarea controlului criminalității, Muncie^[5] citează o lucrare anterioară a lui Bauman^[6] și încercă să surprindă în noțiunea sa de „glocal”, că presiunile neoliberale globale sunt întotdeauna mediate, și nu pot fi realizate decât prin identități naționale și locale. Globalizarea poate fi însă doar una dintre multele influențe asupra politicilor penale, iar în studiul aflat în derulare este analizat transferul de politici penale prin suprapunerea a 3 cadre pentru construirea modelului de analiză.

Astfel, în urma analizei literaturii, a fost conturat cadrul teoretic pentru analiza transferului de politici în Europa. Acest cadru teoretic a fost construit în *contextul globalizării* descris anterior, prin suprapunerea a *două modele de analiză* pentru transferul de politici penale: paradigma consacrată de Dolowitz și Marsh^[7], utilizată larg pentru studiul transferului de politici publice, și modelul celor trei fluxuri de influență consacrat de Kingdon^[8].

Conform primei paradigme, vom privi cum politicile penale, sau conceptele asociate acestora, au fost „încadrate” în anumite jurisdicții plecând de la anumite „cadre primare” care au fost împărtășite sau transformate de actorii statelor în care acestea „au călătorit”, influențând astfel realitatea socială din respectiva jurisdicție^[9], astfel cum arată Goffman, prin crearea unor răspunsuri de politică penală adaptate, „glocale”.

Prin raportare la cele 3 fluxuri de influență analizate de Kingdon, acesta subliniază că schimbarea efectivă sau introducerea unei politici (acțiunea) are loc într-o fereastră de oportunitate, prin reunirea *fluxului problemei*, a celui *de politici publice*, alături de *fluxul politic*.

Prin studiul derulat în prezent intenționăm să obținem o sporire a clarității, la nivel conceptual, având în vedere varietatea terminologiei utilizate în literatură: transfer de politici *versus* mobilitatea politicilor, asamblare de politici *versus* politici. Această paletă largă de concepte nu face decât să încurajeze

^[5] J. Muncie, *The globalization of crime control – the case of youth and juvenile justice: Neo-liberalism, policy convergence and international conventions*. Theoretical Criminology, 2005, 9(1), 35-64.

^[6] Z. Bauman, *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press, 1998.

^[7] D. Dolowitz, D. Marsh, *Who learns what from whom? A review of the policy transfer literature*, Political Studies, 1996, 44, 343-57.

^[8] J.W. Kingdon, *Agendas, alternatives, and public policies*. Essex, UK: Pearson Education Limited, 2014.

^[9] E. Goffman, *Frame Analysis*, Northeastern University, 1974, Press edition 1986.

nevoia de aprofundare a domeniului analizat și să încurajeze definirea riguroasă în procesul de cercetare empirică.

În a doua etapă de cercetare ne-am propus și acoperirea unor lacune identificate ca urmare a analizei literaturii, respectiv: dacă principalul „exportator” de politici penale a fost spațiul anglofon, sau acesta a fost doar mai bine reprezentat în literatura de specialitate din rațiuni legate de accesul la informație în contextul barierei lingvistice; dacă „ferestrele de oportunitate” astfel cum acestea au fost explicate de Kingdon, au fost deschise de relațiile bilaterale, instituțiile supranaționale^[10] sau „comunitățile epistemice”^[11]; aducerea în centrul analizei și a reformelor semnificative de politică penală din noile democrații, din estul Europei și spațiul ex-sovietic, care au inclus elemente de transfer/mobilitate de politică penală care sunt invizibile în literatură, sau marginale; dezvoltarea unui cadru integrator care să ofere răspunsuri corelate cu privire la procesul de transfer pentru o anumită zonă geografică a Europei.

Conform metodologiei de cercetare, în această a doua etapă, paradigma transferului de politici penale, elaborată conform modelor identificate în literatură a fost testată, în mai multe jurisdicții. Paradigma include și o gradualitate a procesului de transfer al politicilor penale.

Întrebarea care a ghidat a doua etapă de cercetare a prezentului studiu a fost: *Există un model european pentru transferul de politici penale?*, pornind de la ipoteza de lucru că există un proces de transfer al politicilor penale în Europa, sub anumite forme, așa cum a reieșit din cercetările efectuate până în prezent. Prin Europa, în contextul acestui studiu, înțelegem cele 46 state membre ale Consiliului Europei, așadar toate statele Uniunii Europene, dar și alte state aflate în curs de aderare la spațiul unional.

Conform cadrului teoretic elaborat, a fost construit un chestionar pentru culegerea datelor, adresat celor 46 jurisdicții din Consiliul Europei, chestionarul fiind transmis contactelor din 20 dintre acestea, respectiv persoane cheie care au fost sau sunt implicate în reforme semnificative privind politicile penale în jurisdicțiile respective, respectiv directori de sisteme de probațiune, specialiști din ministere, reprezentanți ai unor organizații neguvernamentale din Austria, Armenia, Croația, Letonia, Georgia, Grecia, Republica Moldova, România și

[10] Prin instituții supranaționale sunt înțelese organismele internaționale la care statele au aderat prin convenții și tratate, cum ar fi Consiliul Europei, Uniunea Europeană, Națiunile Unite.

[11] Înțelesă conform Jones și Newburn ca o „rețea de profesioniști cu expertiză și competență recunoscute într-un anumit domeniu și cu o asumare a autorității privind deținerea de cunoștințe relevante pentru politicile din acel domeniu sau pentru o zonă problematică”.

Slovenia. Culegerea și analiza datelor este în continuare în derulare, în cele ce urmează fiind prezentate rezultatele preliminare.

Astfel, prin aplicarea chestionarului au fost vizate următoarele: indicarea principalelor reforme de politică penală din ultimii 20 de ani din respectivele jurisdicții; explicarea motivelor care au stat la baza acestor reforme, cum au fost realizate și care a fost rolul contextului internațional, cine au fost actorii implicați în respectivele reforme, ce s-a transferat din alte jurisdicții (dacă a fost cazul); care au fost sursele de inspirație și care a fost fereastra de oportunitate care a facilitat procesul de transfer. Așadar, au fost conceptualizate principalele elemente din paradigmele care au stat la baza conturării cadrului teoretic de analiză, conform Dolowitz și Marsh^[12] și Kingdon^[13].

Datele colectate au fost analizate conform procesului de analiză tematică^[14] prezentat de Naeem, Ozuem și alții, respectiv parcurgerea a 6 etape: selectarea citatelor, identificarea cuvintelor-cheie, codificarea prin selectarea frazelor sau cuvintelor scurte care surprind mesajul central, realizarea legăturii cu cadrul teoretic, stabilirea temelor prin organizarea codurilor în grupe semnificative pentru generarea de modele sau relații între acestea. Ulterior, a fost realizată conceptualizarea, prin interpretarea cuvintelor-cheie, a codurilor și a temelor, iar în final a fost elaborat modelul conceptual.

Rezultatele analizei au relevat că în toate cele 9 jurisdicții, *principalele două reforme* din ultimii 20 de ani au vizat fie reforma legislației penale, fie introducerea sau dezvoltarea serviciilor de probațiune. Cu privire la *motivele* care au generat aceste reforme, în toate țările analizate, reformele au fost strâns legate de standardele sau contextul internațional cum ar fi integrarea sau aspirația de integrare în Uniunea Europeană, având în vedere că între cele 9 state din care au fost colectate date sunt atât state membre UE, cât și state care se află în curs de negociere pentru aderarea la UE sau state care doar aspiră la acest statut. Alte elemente de context care au generat reformele de politică penală, au fost cele privind transpunerea în legislația națională a unor directive UE sau standarde ale Consiliul Europei ori reflectarea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului ș.a. Aspirația la standardele europene cu privire la respectarea drepturilor omului în sfera executării pedepselor a reprezentat de asemenea un

[12] D. Dolowitz, D. Marsh, *Who learns what from whom? A review of the policy transfer literature*, Political Studies, 1996, 44, 343-57.

[13] *Ibidem*.

[14] M. Naeem, W. Ozuem, K. Howell, & S Ranfagni, *A Step-by-Step Process of Thematic Analysis to Develop a Conceptual Model in Qualitative Research*. International Journal of Qualitative Methods, 2023, 22, <https://doi.org/10.1177/16094069231205789>.

motiv în plus pentru generarea unor reforme semnificative în materie, alături de disponibilitatea unor resurse financiare oferite de organizațiile internaționale sau alți donatori. În unele jurisdicții, sprijinul specific oferit în cadrul relațiilor bilaterale a adus o valoare adăugată, putând fi precizat aici sprijinul comunității de letoni din Canada pentru Letonia sau relațiile bilaterale dezvoltate între Polonia, Suedia și Armenia, care au sprijinit activități sustenabile în ce privește reformele penale în aceasta din urmă.

Din cele 9 jurisdicții analizate nu a fost identificată o tipologie clară cu privire la etapele parcurse pentru derularea reformelor (*Cum*). În unele jurisdicții, cadrul legislativ este redactat ca un prim pas pentru a crea o bază legală pentru reformele planificate, în alte jurisdicții sunt elaborate proiecte pilot sau se efectuează cercetări anterior elaborării cadrului legislativ, în timp ce în unele țări (Slovenia) voința politică este primul pas efectuat, această voință fiind reflectată într-un document de politică care generează ulterior politica penală.

În ceea ce privește *originile* ideilor de reformă privind reformarea politicilor penale, acestea variază de asemenea între jurisdicții, fiind un amestec de factori interni și externi. În unele jurisdicții cum ar fi Republica Moldova și Armenia de exemplu, recomandările din rapoartele organizațiilor internaționale generează dezbateri naționale care sunt continuate cu sprijinul societății civile. În alte jurisdicții, cum este și Slovenia, este precizat ca prim pas decizia autorităților naționale de reformare a cadrului intern, având în vedere provocările legate de executarea pedepselor privative de libertate, așadar o nemulțumire internă și ulterior identificarea soluțiilor la nivel internațional.

Sursele de elaborare a politicilor penale variază, de asemenea. Acestea se conturează ca un amestec de cercetare realizată la nivel intern, dublată de influențe interne și internaționale. Ordinea acestor etape nu este foarte bine stabilită, uneori cercetarea a fost prima etapă parcursă, respectiv analiza internă cu toate părțile interesate și, într-o etapă ulterioară, sunt realizate contactele internaționale. În unele cazuri, cum ar fi Letonia de exemplu, sau Armenia, au fost conturate ideile pe baza întâlnirilor sau vizitelor internaționale, și ulterior dezvoltate, pe baza cercetării și a consultărilor naționale.

În ceea ce privește *căile de transfer*, uneori sunt observate jurisdicții cu practici „de succes” în timpul reuniunilor internaționale (de exemplu, reuniunile Confederației Europene pentru Probațiune^[15]), iar unele idei sunt testate în cadrul unor proiecte-pilot, luând în considerare contextele juridice, culturale și

^[15] <https://www.cep-probation.org/>.

operaționale locale, înființând grupuri de lucru care să planifice și să realizeze implementarea în context național.

Dintre *participanții naționali/interni*, din analiza rezultatelor preliminare din cele 9 jurisdicții, reiese că Ministerul Justiției este cea mai prezentă parte interesată care generează reformele politicilor penale, urmată de politicieni, guvern în general, personalul de probațiune, experți naționali sau ONG-uri. În două jurisdicții, comunitatea academică a fost menționată ca participant național.

În ceea ce privește *participanții internaționali*, Consiliul Europei și organizațiile internaționale sunt menționate adesea, urmate de Uniunea Europeană și de experții internaționali angajați de organizațiile internaționale. Statele Unite ale Americii, au fost precizate de asemenea, ca un principal participant extern, în special în jurisdicțiile din afara Uniunii Europene. După cum s-a fost constatat și din analiza literaturii, în anumite jurisdicții, realizarea unor reforme privind politicile penale a fost și expresia unei dorințe a statelor de a fi recunoscute și legitimate de Vest ca fiind țări democratice, simbolistica reprezentată de procesul în sine de reformă fiind primul aspect urmărit, în special când anumite modele sunt adoptate din țări percepute ca fiind lideri în anumite domenii. Așadar, în aceste situații, funcționarea efectivă a reformelor a fost un obiectiv secundar.

Motivele pentru selectarea participanților la procesele de reformă (experți naționali sau internaționali) sunt în mare măsură legate de criteriile organizațiilor internaționale care mai devreme sau târziu au participat la elaborarea politicilor penale și care au decis selecția participanților. Criteriile acestora sunt în general percepute de beneficiari ca fiind justificate de nivelul ridicat de cunoștințe și expertiză al participanților, uneori aceștia fiind selectați din rațiuni legate de similitudinea legislației și a contextului socio-cultural, dar și din rațiuni ce țin de percepția că sunt reprezentanți ai unor jurisdicții ce dețin modele pozitive pentru dezvoltarea probațiunii și punerea în aplicare a sancțiunilor neprievative de libertate,

Cu privire la *Ce elemente de politică penală se transferă?*, similar cu rezultatele analizei literaturii, nu au putut fi identificate elemente clare de transfer. Există dovezi pentru transferul unor *argumente*, elemente de discurs care să susțină realizarea unor reforme, introducerea unor concepte sau adaptarea unor practici. În Croația, de exemplu, modelul mentorilor de etnie romă este inspirat din Republica Cehă, iar legislația penală din Armenia reflectă o adaptare a experiențelor din Franța și din țările post-sovietice. Cu toate acestea, în cele două exemple, conform datelor colectate, pot fi identificate mai degrabă elemente de inspirație, decât practici copiate, imitate, hibridizate sau sintetizate.

Chiar dacă procesele de reformă a politicilor penale, sunt procese lungi și complicate, în unele jurisdicții a fost identificat un impuls politic pentru reformarea sistemului de justiție penală, iar în alte jurisdicții disponibilitatea fondurilor a reprezentat o valoare adăugată, ambele elemente conturând *fereastra de oportunitate*. Principalele avantaje ale participării externe indicate de cele 9 jurisdicții sunt reprezentate de „importarea” cunoștințelor din alte jurisdicții și de așa-numitele „bune practici și lecții învățate”^[16], care pot ajuta la evitarea capcanelor comune și la adoptarea de strategii dovedite viabile în alte state. Principalele dezavantaje identificate se referă la dificultatea punerii în aplicare a reformei, fie în contextul unor resurse financiare limitate, fie cele legate de intervalul prea scurt de timp alocat reformelor.

Contrar constatărilor din analiza literaturii, spațiul anglofon nu se conturează ca principală sursă de transfer pentru transferul de politici penale, în cele 9 jurisdicții analizate, ci se remarcă o varietate de state sursă cum ar fi Olanda, Marea Britanie, Germania, România, Republica Cehă, Irlanda, Norvegia, Suedia, Croația, Elveția, Finlanda, Belgia, Georgia și Estonia.

Participanții la studiu din jurisdicțiile selectate au fost invitați să descrie cât mai succint experiența reformelor penale derulate, răspunsurile variind între „întotdeauna este loc pentru îmbunătățiri”, „încet”, „trebuie să te gândești” și „productiv”, „uimitor”, „o călătorie”.

Concluzii

În urma analizei răspunsurilor conform etapelor analizei tematice a fost elaborat modelul conceptual care conturează o posibilă cale, în 5 pași, pentru transferul politicilor penale în Europa: (1) un proces de transfer al politicilor penale se inițiază în condițiile existenței *unei aspirații, a unui scop la nivel intern*; (2) această etapă este urmată de *curiozitate*, căutare de informații suplimentare și *creșterea rețelei profesionale*; (3) care conduce către *extinderea orizontului de cunoaștere*; (4) etapă care poate fi valorificată prin utilizarea unei *ferestre de oportunitate* (priorități politice, oportunități financiare sau de interacțiune); (5) parcurgerea primelor 4 etape aducând mai multă *claritate* în acțiune ce generează implementarea reformelor și, uneori, *inspirarea altor jurisdicții*. Această cale s-a dovedit validă în 9 jurisdicții europene pentru reforma politicilor penale și dezvoltarea sistemelor de probațiune.

^[16] D. Dolowitz, D. Marsh, *Who learns what from whom? A review of the policy transfer literature*, Political Studies, 1996, 44, 343-57.

Referințe bibliografice

A. Akgul, H. Akbas, A. Kule, *Probation system in Turkey: an analysis of a public policy formation using multiple streams framework*, International Journal of comparative and Applied Criminal Justice, 2019.

R. Barrows, în M.A. McFarlane, R. Canton, *Policy Transfer in Criminal Justice: Crossing Cultures, Breaking Barriers*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

J. Blaustein, *J. Speaking Truths to Power: Policy Ethnography and Police Reform in Bosnia and Herzegovina*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

J. Braithwaite, *Regulation, Crime, Freedom*. Aldershot: Dartmouth, 2000.

R. Canton, *Penal Policy Transfer: A Case Study from Ukraine*, Howard Journal of Criminal Justice, 2006, 45, 5, 502-520.

R. Canton, D. Hancock, (eds) *Dictionary of Probation and Offender Management Practice*, Willan Publishing, 2007.

R. Canton, *Taking Probation Abroad*, European Journal of Probation, 1, 1, 2009, 66-78 (available at: www.ejprob.ro).

I.E. Cărbunaru, *Transferul politicilor penale în Europa. O analiză a literaturii de specialitate*, Revista de Asistență Socială, anul XXII, nr. 2/2023.

D. Dolowitz, D. Marsh, 'Who learns what from whom? A review of the policy transfer literature', Political Studies, 1996, 44, 343-57.

D. Dolowitz, S. Greenwold, D. Marsh, *Policy Transfer: Something Old, Something New, Something Borrowed, But Why Red, White and Blue?* Parliamentary Affairs, 1999, 52, 719-730.

D. Dolowitz, D. Marsh, *Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer, Policy Making. Governance*, 2000, 13, 1, 5-24.

I. Durnescu, *O istorie a probatiunii în România, A history of Probation in Romania* în V. Schiauciu, R. Canton (Eds.) *Manual de probatiune*, Probation Manual, București: EuroStandard, 2008.

I. Durnescu, K. Haines, *Probation in Romania: Archaeology of a Partnership*, British Journal of Criminology, 2012, 52, 5, 889-907.

D. Gudders, *Penal Policy Transfer: Dissertation*, 2019, <https://biblio.ugent.be/publication/8642484>.

E. Goffman, *Frame Analysis*, Northeastern University Press, 1974, edition 1986.

W. Graham, A. Robertson, *Exploring Criminal Justice Policy Transfer Models and Mobilities Using a Case Study of Violence Reduction*. Criminology and Criminal Justice, 2021.

I. Hacking, *Mad Travellers: Reflections on the Reality of Transient Mental Illnesses*, London: Free Association Books, 1999.

T. Jones, J. Blaustein, T. Newburn, *Researching cross-national policy mobilities in crime control*, 2019, <https://journals.sagepub.com/home/crj>.

T. Jones, T. Newburn, *Understanding Transnational PolicyFlows in Security and Justice*. Journal of Law and Society, 2019.

T. Jones, T. Newburn, *When Crime Policies Travel: Cross-National Policy Transfer in Crime Control*. The University of Chicago Press. Crime and Justice, volume 50, 2021.

J.W. Kingdon, *Agendas, alternatives, and public policies*. Essex, UK: Pearson Education Limited, 2014.

M.A. McFarlane, R. Canton, *Policy Transfer in Criminal Justice: Crossing Cultures, Breaking Barriers*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

D. Moher, A. Liberati, J. Tetzlaff, D.G. Altman, *Group Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement*. PLoS Med 6: e1000097.

J. Muncie, *The globalization of crime control – the case of youth and juvenile justice: Neo-liberalism, policy convergence and international conventions*. Theoretical Criminology, 2005, 9, 1, 35-64.

T. Newburn, *Atlantic crossings: 'Policy transfer' and crime control in the USA and Britain*, Punishment & Society, 2002.

T. Newburn, J. Trevor, J. Blaustein, *Policy mobilities and comparative penalty*. Theoretical Criminology, 2017, 22, 4, 563-81.

J.T. Ogg, *Preventive Justice and the Power of Policy Transfer*, Palgrave Macmillan, 2015.

J. Peck, and N. Theodore, *Mobilizing policy: models, methods and mutations*. *Geoforum*, 2010, 41(2): 169-174.

T. Randma-Liiv, R. Kruusenberg, *Policy transfer in immature policy environments: motives, scope, role models and agents*, Public administration and development, Wiley Online Library, 2012.

Recomandarea CM/Rec(2010)1 Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la Regulile de Probațiune ale Consiliului European, <https://www.coe.int/en/web/prison/conventions-recommendations>.

G. Ritzer, *The Globalization of Nothing*, SAIS Review of International Affairs, 2007.

M. Seddon, în M.A. McFarlane, R. Canton, *Policy Transfer in Criminal Justice: Crossing Cultures, Breaking Barriers*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014

M. Tonry, *Determinants of Penal Policies*, 36 CRIME & JUST. 1, 2007, https://scholarship.law.umn.edu/faculty_articles/497.

M. Tonry, *Is cross-national and comparative research on the criminal justice system useful?* European Journal of Criminology, 2015, 12(4): 505-516.

Considerații relevante privind sistemul de intervenție medicală în sistemul carceral din România

Dr. Laurenția ȘTEFAN^[1]

Abstract

As long as prisons exist, their work will at least spark a debate about the exact role the prison system should play in society. In the current context, of the standard of living in Romania, in relation to the population's expectations, but also in relation to the European space with which we frequently compare ourselves, the attention given to persons deprived of liberty may seem unjustified to public opinion. Over time, society has expressed doubts about the essential purpose of the prison system, repeatedly asking questions such as: Should prisons only be coercive locations, whose main purpose should be to isolate criminals from the rest of society and to punish them for their criminal acts? Or should this system be primarily dedicated to the protection of persons deprived of their liberty in order to rehabilitate them, allowing those who violate the criminal law to reintegrate into society, aware of the mistake committed and not to repeat it.

Keywords: *prison system, rights, healthcare, health protection.*

Astăzi, conform Recomandărilor emise de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, cu privire la Regulile penitenciare europene, „*persoanele private de libertate își păstrează toate drepturile, care nu le sunt legal retrase prin decizia de condamnare sau de arestare preventivă*”^[2], iar dreptul persoanelor private de libertate la asistență medicală este unul dintre principiile de bază enunțate.

Frecvent, serviciile de asistență medicală asigurate persoanelor private de libertate au reprezentat un subiect de interes pentru autoritățile internaționale,

^[1] Doctor în științe penale, medic (colonel în rezervă), email: laurentiastefan@yahoo.com.

^[2] Regulile penitenciare europene 2006, Consiliul Europei, regula 2. [https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/Regulileeuropenepentrupenitenciare-VarREC\(2006\)2.pdf](https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/Regulileeuropenepentrupenitenciare-VarREC(2006)2.pdf).

Organizația Națiunilor Unite, stabilind faptul că „statele au obligația de a respecta dreptul la sănătate, printre altele, abținându-se să refuze sau să limiteze accesul egal al tuturor persoanelor, inclusiv al persoanelor reținute sau deținuților, (...), la servicii de sănătate preventive, curative și paliative”^[3], iar „aplicarea oficială a legii va asigura protecția deplină a sănătății persoanelor în custodie și, în particular, va acționa imediat pentru asigurarea asistenței medicale ori de câte ori este cerut acest lucru”^[4].

Legislația romană privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate a avut întotdeauna stipulate prevederi referitoare la dreptul la asistență medicală pentru persoanele private de libertate, acestea fiind redată, în prezent, în cuprinsul *Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*^[5], *Hotărârii nr. 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013*^[6] și al *Ordinului comun al ministrului justiției și al ministrului sănătății nr. 4858/C/3363/2022 privind activitatea de acordare a asistenței medicale, a tratamentului și îngrijirilor persoanelor private de libertate aflate în locurile de deținere din subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor*.

Totodată arătăm faptul că, la momentul elaborării dispozițiilor actuale, s-au avut în vedere, atât recomandările CPT, cât și jurisprudența instanțelor de judecată (hotărâri CEDO/instanțe din România/incheieri judecătorești de supraveghere), ceea ce reprezintă un aspect de bun augur, dar și o posibilă nerespectarea a acestor prevederi poate vulnerabiliza sistemul penitenciar.

Ca importanță deosebită aducem în atenție faptul că, în jurisprudența CEDO, problemele legate de tratamentul medical al persoanelor private de libertate apar, în principal, în raport cu art. 3 din Convenția Drepturilor Omului „*Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante*”, dar și cu trimitere la încălcarea art. 2 din Convenție (dreptul la viață). CEDO încadrează un tratament, ca fiind „inuman”, în cazul în care acesta a fost premeditat aplicat pe perioadă îndelungată și a cauzat fie suferințe fizice sau

[3] Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale (CESCR), Comentariul general nr. 14: Dreptul la cel mai înalt standard de sănătate posibil (art. 12 din Pact), 11 august 2000, E/C.12/2000/4, disponibil la: <http://www.refworld.org/docid/4538838d0.html>.

[4] Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite. Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite 34/169, anexă: Cod de conduită pentru aplicarea legii. Doc. ONU A/34/46, 5 februarie 1980; <https://inmss.ro/wp-content/uploads/2023/12/inmss-drepturile-omului-ingrijirea-pacientilor.pdf>.

[5] Art. 71. Dreptul la asistență medicală, tratament și îngrijiri.

[6] Art. 152-163.

psihice intense, iar „degradant” dacă situația în care s-a aflat persoana privată de libertate i-a creat acesteia sentimente capabile să umilească și să înjosească.

În acest context, politica și strategia sistemului penitenciar trebuie să fie orientată spre asigurarea tuturor drepturilor persoanelor private de libertate, iar pentru asigurarea unei **intervenții medicale calitative, trebuie să se aibă în vedere o serie de obiective/măsurii relevante**. Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății, un sistem de sănătate, pentru a funcționa în parametrii calitativi, necesită:

- un mecanism de finanțare bine pus la punct;
- personal bine instruit și remunerat în mod corespunzător;
- o infrastructură (dotări, tehnologii și medicamente) bine întreținută pentru a furniza îngrijiri medicale de calitate;
- informații documentate și credibile pe care să se bazeze deciziile și politicile sanitare^[7].

Când se aduce în atenție un mecanism de finanțare, de regulă, se face trimitere atât la asigurarea resurselor materiale, cât și la finanțarea necesară asigurării resurselor umane.

Invocând unul dintre principiile fundamentale redate în Regulile penitenciare europene, respectiv, cel referitor la *„Condițiile de detenție care încalcă drepturile omului nu sunt justificate prin lipsa de resurse”*^[8], alături de CEDO și CPT subliniază, că *„este conștient că în perioade de dificultăți economice, cum sunt cele întâlnite astăzi în multe țări vizitate de CPT, trebuie făcute economii, inclusiv în instituțiile penitenciare, dar, cu toate acestea, indiferent de dificultățile cu care se confruntă la un moment dat, actul de privare a unei persoane de libertate implică întotdeauna o datorie de îngrijire care necesită metode eficiente de prevenire, depistare și tratament”*^[9].

În aceste condiții, considerăm că sistemul penitenciar trebuie să pună accent deosebit pe următoarele obiective:

- a. Asigurarea accesului la medici;

^[7] „Health Topics: Health Systems”, www.who.int., World Health Organization.

^[8] Regulile penitenciare europene 2006, Consiliul Europei, regula 4, [https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/RegulileeuropenepentruPenitenciare-VarREC\(2006\)2.pdf](https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/RegulileeuropenepentruPenitenciare-VarREC(2006)2.pdf).

^[9] Consiliul Europei. Standardele CPT: Secțiuni substanțiale ale rapoartelor generale ale CPT; <https://www.coe.int/ro/web/cpt/about-the-cpt>.

- b. Asigurarea asistenței medicale de calitate (cuprinde etapa de prevenție /diagnosticarea/tratamentul/monitorizarea evoluției/ameliorarea stării de sănătate/după caz vindecarea afecțiunii medicale);
- c. Asigurarea infrastructurii generale cât și a celei speciale (în cazul persoanelor private de libertate cu tulburări mentale sau cu dizabilități).

a. Asigurarea accesului la medic

Obligația de a proteja viața persoanelor private de libertate implică obligația autorităților de a le acorda asistența medicală necesară pentru a le proteja viața.

Art. 3 din Convenție impune statului obligația de a proteja bunăstarea fizică a persoanelor private de libertate, printre altele, acordându-le asistența medicală necesară [*Kudła împotriva Poloniei (MC), 2000, pct. 94; Paladi împotriva Moldovei (MC), 2009, pct. 71; Blokhin împotriva Rusiei (MC), 2016, pct. 136*]. Astfel, Curtea a statuat în repetate rânduri că neacordarea unei asistențe medicale corespunzătoare poate echivala cu un tratament contrar art. 3 din Convenție (*ibidem; Wenerski împotriva Poloniei, 2009, pct. 56-65*), iar neasigurarea personalului medical necesar se încadrează în termenii acestei încălcări.

Este de notorietate faptul că, deficitul de medici din sistemul penitenciar reprezintă o vulnerabilitate față de posibile trimiteri către încălcarea Convenției Drepturilor Omului, iar în acest context, prevederile Ordinului MJ/MS nr. 4.858/C/3.363/2022 încearcă să asigure soluționarea acestei vulnerabilități. Prin implementarea prevederilor art. 1 alin. (4)^[10], coroborate cu art. 8 alin. (1)-(2) și art. 18 alin. (1)-(2) din ordinul menționat anterior, referitoare la acoperirea deficitului de personal, prin încheierea de contracte de prestări servicii cu personal de specialitate medico-sanitar din rețeaua sanitară publică, se pot asigura cel puțin examinările de prim contact, fără a exista impunerea existenței intrării în contract cu casa de asigurări de sănătate, aspect care de-a lungul timpului a îngreunat identificarea unor posibili medici colaboratori. Principala soluție este asigurarea bugetării necesare pentru aceste contracte de prestări de servicii medicale. Aducem în atenție faptul că, această propunere de organizare nu este o noutate, existând un precedent în perioada anilor 2000-2017, când fondurile necesare erau asigurate și din subvențiile de la bugetul de stat sau din veniturile

^[10] „(4) În caz de deficit al personalului prevăzut la alin. (3), pentru acoperirea necesarului de personal se pot încheia contracte de prestări servicii cu personal de specialitate medico-sanitar și auxiliar sanitar din rețeaua sanitară publică, în condițiile stabilite prin decizie a directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor”.

proprii obținute de unități. Astfel, considerăm că elaborarea unui act normativ subsecvent Ordinului MJ/MS nr. 4.858/C/3.363/2022, cu procedurile aferente, poate fi o soluție de asigurare a deficitului de personal medical specializat.

b. Asigurarea asistenței medicale de calitate

Conform jurisprudenței CEDO, autoritățile trebuie să demonstreze că s-au creat condițiile necesare pentru diagnosticarea rapidă a afecțiunilor medicale și că un tratament prescris este și urmat efectiv (*Holomiov împotriva Moldovei*, 2006, pct. 117). Administrația penitenciarului trebuie să ofere persoanei private de libertate tratamentul corespunzător afecțiunilor acestuia. Examinarea de la primirea în penitenciar și, ulterior, în perioada de carantină trebuie să permită identificarea imediată a persoanelor cu o boală cronică, inclusiv infecție HIV și/sau hepatită, a persoanelor cu dizabilități, pentru a asigura inițierea sau continuitatea îngrijirii terapeutice. De exemplu, în cauza *V.D. împotriva României*, 2010, Curtea a examinat cererea formulată de un deținut cu probleme dentare grave, care nu a putut să obțină o proteză dentară deoarece nu avea resursele necesare pentru a o plăti. Curtea a hotărât că a fost încălcat art. 3 din Convenție. În special, Curtea a arătat că autoritățile dispuneau de diagnostice medicale care indicau necesitatea ca reclamantul să primească proteză dentară, dar nu au acționat în consecință. Reclamantul, fiind persoană privată de libertate, le putea obține doar dacă plătea partea din costul integral care revenea pacientului. Întrucât asigurarea sa de sănătate nu acoperea costul respectiv, iar el nu dispunea de resursele financiare necesare – fapt cunoscut și acceptat de autorități – nu a putut să obțină protezele dentare. **Aceste fapte i-au fost suficiente Curții pentru a concluziona că normele privind asigurările de sănătate pentru persoanele private de libertate, care prevedeau proporția din costul protezei pe care erau obligate să o plătească, au devenit ineficace ca urmare a obstacolelor administrative.** În altă ordine de idei, CEDO arată că nu este suficient ca o persoană privată de libertate să fie examinată și să i se stabilească un diagnostic, ci este esențial să li se asigure un tratament corespunzător pentru problema diagnosticată și o supraveghere medicală corespunzătoare, iar amânarea respectiv tergiversarea asigurării unui tratament, urmare a procedurii de achiziție a unui medicament, reprezintă un tratament inuman (*Murray împotriva Țărilor de Jos (MC)*, 2016, pct. 106). Absența unei strategii terapeutice cuprinzătoare destinate tratării unui deținut poate constitui „abandon terapeutic”, respectiv o încălcare a art. 3 (*Strazimiri împotriva Albaniei*, 2020, pct. 108-112).

c. Asigurarea infrastructurii generale cât și a celei speciale

Chiar dacă, atât la nivelul cabinetelor medicale din unitățile penitenciare, cât și la nivelul penitenciarelor – spital, în ultimii ani, au fost realizate investiții în infrastructură și dotare, încă sistemul sanitar este deficitar în echipamente de înaltă performanță cum ar fi CT, RMN, echipamente medicale pentru recuperare neurologică.

Totodată, camerele de infirmerie din unități nu sunt dotate similar unui salon de spital, iar funcții de infirmieri, care să îngrijească persoanele cu dizabilități, nu sunt prevăzute în statele de organizare ale unităților penitenciare. Aducem în atenție faptul că, de multe ori, sistemul penitenciar s-a aflat în dificultate în a asigura un însoțitor unei persoane private de libertate încadrată în grad de handicap care avea recomandare de acordare a unui asistent personal.

În concluzie, considerăm că este relevant să fie luate în considerare, următoarele aspecte:

- continuarea și îmbunătățirea procedurilor privind programele de screening accesibile persoanelor deținute (pentru hepatită, TBC, HIV, infecții cu transmitere sexuală);
- realizarea unui Plan de combatere a cancerului pornind de la îmbunătățirea screening-ului pentru cancerul pulmonar, de sân, de col uterin, colorectal, de prostată în timpul detenției, raportat și la prevederile Legii nr. 293/2022 pentru prevenirea și combaterea cancerului;
- îmbunătățirea procedurilor privind asigurarea sănătății bucale a deținuților – asigurarea că se efectuează o examinare orală adecvată la intrarea în detenție și, după caz, luarea unor măsuri corective. În prezent, examinarea orală nu se desfășoară sistematic la intrarea în detenție sau se desfășoară în condiții deficitare, și această situație este în mare măsură legată de deficitul de medici stomatologi, dar și de lipsa unei dovezi radiologice dentare în momentul primirii în penitenciar;
- îmbunătățirea procedurilor privind asigurarea medicației corespunzătoare;
- îmbunătățirea aprovizionării cu medicamentele necesare, la timp și prestarea serviciilor de diagnostic rapide;
- reorganizarea infirmeriilor de unitate și a încăperilor special amenajate pentru deținuții cu dizabilități locomotorii.

În încheiere, reiterăm faptul că o deteriorare bruscă a stării de sănătate a unei persoane private de libertate dă naștere, în mod inevitabil, unor probleme legate de caracterul adecvat al asistenței medicale, iar autoritățile de stat vor fi obligate să răspundă pentru tratamentul pe care îl aplică persoanelor custodyate. Astfel, există obligația de a asigura monitorizarea, în mod regulat, a sănătății în mediul carceral nu doar la momentul primirii, ci și ulterior, exact cum prevăd și reglementările Legii nr. 254/2013 și ale actelor normative subsecvente (inclusiv ordinul nr. 4858/C/3363/2022 care transpune prevederile actelor superioare).

Referințe bibliografice

Regulile penitenciare europene 2006, Consiliul Europei, regula 2. [https://anp.gov.ro/wpcontent/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/Regulileeuropenepentruipenitenciare-VarREC\(2006\)2.pdf](https://anp.gov.ro/wpcontent/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/Regulileeuropenepentruipenitenciare-VarREC(2006)2.pdf).

Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale (CESCR), Comentariul general nr. 14: Dreptul la cel mai înalt standard de sănătate posibil (art. 12 din Pact), 11 august 2000, E/C.12/2000/4, disponibil la: <http://www.refworld.org/docid/4538838d0.html>.

Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite. Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite 34/169, anexă: Cod de conduită pentru aplicarea legii. Doc. ONU A/34/46, 5 februarie 1980; <https://inmss.ro/wp-content/uploads/2023/12/inmss-drepturile-omului-in-ingrijirea-pacientilor.pdf>.

[„Health Topics: Health Systems”](#), www.who.int., World Health Organization.

Consiliul Europei. Standardele CPT: Secțiuni substanțiale ale rapoartelor generale ale CPT; <https://www.coe.int/ro/web/cpt/about-the-cpt>.

Activitățile administrativ-judiciare din penitenciare

Dr. Simona Cireșica OPRIȘAN (Nedelcu)^[1]

Abstract

This paper presents the administrative and administrative-jurisdictional activities that are carried out in prisons, educational and detention centers, as well as at the level of the Bureau of the Judge of supervision of deprivation of liberty in order to resolve complaints made by persons deprived of liberty. The research also took into account theoretical aspects, but focused on practical ones, highlighting situations that appeared in practice that were not considered, initially, by the legislator, and which were later regulated (in whole or in part) by normative acts subsequent, by decisions of the Constitutional Court or the Supreme Court. The practical interest of the work is given by the fact that it presents the administrative and jurisdictional activities carried out in penitentiaries by using work tools that allow correct evaluations of the execution course of persons deprived of liberty, so that the risk of arbitrariness and subjective assessment to be eliminated. Also, the work emphasizes the fact that persons deprived of liberty are recognized the right to file complaints to Bureau of the Judge of supervision of deprivation of liberty when they are dissatisfied with some aspects related to the execution of the custodial sentence or the educational measure depriving of liberty. The activity of Bureau of the Judge of supervision of deprivation of liberty was subject to the control of the Judicial Inspection in 2022, control which identified both good practices and some deficiencies/dysfunctions, as presented in the Report issued by the Inspection following this control.

Keywords: *persons deprived of liberty, commissions, supervising judge, complaints, Judicial Inspection Report.*

^[1] Grefier la Biroul judecătorului de supraveghere de la Penitenciarul Brăila, Centrul de Detenție Brăila și CRAP Brăila, email: nsimona51@yahoo.com.

Abrevieri:

SUA – Statele Unite ale Americii

ONU – Organizația Națiunilor Unite

DUDO – Declarația Universală a Drepturilor Omului

CONVENȚIA – Convenția Europeană a Drepturilor Omului

HIV – virusul imunodeficienței umane

CPT – Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante

CEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

UE – Uniunea Europeană

CE – Comisia Europeană

Introducere

Activitatea penitenciarelor se desfășoară în conformitate cu prevederile Constituției României, republicate, ale Declarației Universale a Drepturilor Omului, Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, ale Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocolelor adiționale, cu recomandările Consiliului Europei cu privire la tratamentul deținuților, cu dispozițiile Legii nr. 293/2004 privind Statutul funcționarilor publici cu statut special din Administrația Națională a Penitenciarelor, republicată, cu modificările ulterioare, ale Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu modificările și completările ulterioare, astfel că există suficiente garanții pentru persoanele private de libertate că nu vor fi supuse torturii fizice sau psihice, reținerii, relelor tratamente, că se pot bucura de drepturile care nu le-au fost interzise de lege sau prin hotărârea judecătorească.

Executarea pedepselor și a măsurilor educative privative de libertate ridică o multitudine de probleme deoarece privarea de libertate nu se reduce doar la izolarea de societate a persoanei private de libertate, ci cuprinde o sumă de elemente care fac din pedeapsă sau măsură educativă atât un instrument de constrângere, și un mijloc de resocializare.

Activitățile organizatorice și funcționale din penitenciare și centrele educative și de detenție sunt reglementate de legislația specifică sistemului administrației penitenciare asigurând, pe lângă custodierea, potrivit prevederilor legale, a persoanelor condamnate la pedeapsa închisorii și a persoanelor împotriva cărora instanțele de judecată au dispus măsuri educative privative de libertate, precum și a minorilor arestați preventiv aflați în curs de judecată, evaluarea nevoilor educative, de asistență psihologică și asistență socială ale persoanelor private de libertate, organizarea și derularea de programe și activități specifice pentru o cât mai eficientă reintegrare socială după punerea în libertate, aplicarea diferențiată a regimului pedepsei cu închisoarea și a măsurii educative privative de libertate, acordarea drepturilor prevăzute de lege pentru persoanele private de libertate; ordinea și disciplina în rândul persoanelor private de libertate și respectarea de către acestea a obligațiilor care le revin.

I. Activități administrative desfășurate la nivelul locurilor de deținere

Penitenciarele^[2] sunt instituții publice cu personalitate juridică, în subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor, înființate prin hotărâre a Guvernului, și fac parte din instituțiile publice de apărare, ordine publică și securitate națională. Penitenciarele sunt unități care asigură executarea pedepselor privative de libertate și a măsurii arestării preventive, în condiții care garantează respectarea demnității umane, facilitând responsabilizarea și reintegrarea în societate a persoanelor private de libertate și contribuind la creșterea gradului de siguranță a comunității, menținerea ordinii publice și securității naționale.

Centrele educative și centrele de detenție^[3] sunt instituții specializate în recuperarea socială a persoanelor internate prin care se asigură executarea măsurilor educative privative de libertate, a măsurii arestării preventive și intervenția recuperativă, în condiții care garantează respectarea demnității umane, facilitând responsabilizarea și reintegrarea în societate a persoanelor internate, în vederea asumării propriilor acțiuni și a prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni și contribuind la creșterea gradului de siguranță a comunității, menținerea ordinii și siguranței publice.

În acest sens, la nivelul unităților de deținere se desfășoară activități administrative, în echipe multidisciplinare, conform reglementărilor în vigoare, următoarele comisii:

1. Comisia pentru stabilirea, individualizarea și schimbarea regimului de executare a pedepselor privative de libertate

Din punct de vedere al executării sancțiunilor penale privative de libertate^[4], două sunt procesele legate de instituția juridică a regimurilor de executare a pedepsei și a măsurii educative privative de libertate, anume, unul privind modalitatea de individualizare (stabilirea) regimurilor de executare, iar celălalt legat

[2] Art. 1 alin. (1) și (2) din OMJ nr. 2.724/C/10 iulie 2018 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea penitenciarelor, publicat în M. Of. nr. 715 din 17 august 2018.

[3] Art. 1 alin. (1) și (2) din OMJ nr. 3.936/C/2017 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea centrelor educative și a centrelor de detenție din subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor, publicat în M. Of. nr. 74 din 25 ianuarie 2018.

[4] S. Nedelcu, *Plângerea administrativ-jurisdicțională formulată de persoanele private de libertate în temeiul Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*, Ed. Universitară, București, 2022, p. 122-138.

de modalitatea de schimbare a regimului de executare. Repartizarea persoanei private de libertate într-unul dintre regimurile de executare (maximă siguranță, închis, semideschis și deschis) este o problemă decizională multicriterială, bazată pe analiza situației individuale a persoanei făcută de experții care alcătuiesc comisia de individualizare a regimurilor de executare (psihologi, educatori, medic, consilier de probațiune) de la fiecare loc de deținere, rezultatele analizei concretizându-se într-o decizie (hotărâre) care reprezintă rezultatul aducerii la un numitor comun a concluziilor evaluării.

În acest sens, comisia de individualizare are la dispoziție două seturi de instrumente de evaluare a activității persoanelor condamnate la pedepse private de libertate (C1 și C2), introduse prin Decizia nr. 775/13 iulie 2021 privind aprobarea Instrumentelor standard de evaluare a activității deținuților, emitent Administrația Națională A Penitenciarelor^[5], act normativ care stabilește la art. 1 că instrumentul C1 de evaluare inițială se folosește în ceea ce privește stabilirea regimului, în timp ce instrumentul C2 (instrumentul de evaluare periodică) se va utiliza în ceea ce privește schimbarea sau menținerea regimului. Aplicarea instrumentelor standard de evaluare a activității deținuților (instrumentul de evaluare inițială C1, instrumentul de evaluare periodică C2 și instrumentul de evaluare a nevoilor de reintegrare socială) se realizează prin intermediul aplicației informatice de evidență a deținuților, cu respectarea indicațiilor specifice de lucru incluse în Manualul^[6] de instrucțiuni privind aplicarea instrumentelor standard de evaluare.

În ceea ce privește persoanele internate în centrele educative și cele de detenție, evaluarea acestor persoane se face conform Deciziei nr. 642/2106^[7] din 19 septembrie 2016 privind aprobarea Instrumentului standard de evaluare a activităților desfășurate de persoanele internate în locurile de deținere din subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor.

Nu în ultimul rând, comisia de individualizare stabilește și riscul persoanelor private de libertate cu ocazia stabilirii regimului de executare. Evaluarea inițială a riscului deținuților pentru siguranța penitenciarului se realizează de către comisia de individualizare, în condițiile art. 39 din Lege, dar și pe parcursul executării când intervin situații care se pot încadra în dispozițiile art. 27 lit. a)-i) din H.G. nr. 157/2016.

^[5] Publicată în M. Of. nr. 754 din 3 august 2021.

^[6] Disponibil on line pe <https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2021/06/Instrucuni-privind-aplicarea-instrumentului-standard.pdf>.

^[7] Publicată în M. Of. nr. 791 din 7 octombrie 2016.

2. Comisia de recompense

Recompensa este un beneficiu, o răsplată pentru un merit particular sau pentru o acțiune realizată, astfel că atât acordarea acestui beneficiu, cât și tipul recompensei, sunt lăsate *strict* la latitudinea comisiei de recompense de la locul de deținere, comisie multidisciplinară. Însă persoanele private de libertate nu posibilitatea alegerii tipului de recompensă dorit deoarece ele au doar vocația la primirea recompenselor.

Potrivit art. 98 alin. (2) din Legea nr. 254/2013, recompensele prevăzute la alin. (1) lit. a)-e) pot fi acordate de o comisie formată din director, care este și președintele comisiei, directorul adjunct pentru siguranța deținerii și regim penitenciar, directorul adjunct pentru educație și asistență psihosocială, la propunerea personalului care desfășoară activități directe cu persoanele condamnate, cu avizul șefului secției unde sunt deținute.

Procedura de lucru pentru acordarea recompenselor pe baza Sistemului de creditare a participării la activități și programe educative, de asistență psihologică și asistență socială, activități lucrative, precum și la prevenirea situațiilor de risc este reglementată prin Decizia nr. 443 din 24 mai 2016^[8], modificată și completată.

În acest context, nu poate forma obiectul plângerii întemeiată pe dispozițiile art. 56 privind drepturile persoanelor private de libertate, aspectul referitor la neacordarea unei recompense sau a unui tip de acestea neavând caracter de drept recunoscut de lege.

3. Comisia de muncă

În penitenciare, centrele educative și cele de deținere munca este încurajată, aceasta făcând parte din procesul de integrare în societate, persoanele private de libertate având posibilitatea de a formula cereri pentru a fi analizate în comisia de muncă, în vederea identificării unui loc de muncă (la beneficiari externi sau în interesul locului de deținere). Dispozițiile privind organizarea muncii persoanelor private de libertate se regăsesc în Decizia nr. 500.165 din 25 septembrie 2017 pentru aprobarea Instrucțiunilor privind organizarea muncii

^[8] Decizia nr. 562/2020 privind modificarea și completarea Deciziei directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor nr. 443/2016 privind aprobarea Procedurii de lucru pentru acordarea recompenselor pe baza Sistemului de creditare a participării la activități și programe educative, de asistență psihologică și asistență socială, activități lucrative, precum și la prevenirea situațiilor de risc, publicată în M. Of. nr. 867 din 23 septembrie 2020.

persoanelor private de libertate, emisă de Administrația Națională a Penitenciarelor, modificată și completată prin Decizia nr. 1.106 din 17 decembrie 2021.

4. Comisia de disciplină

Răspunderea disciplinară^[9] nu este specifică doar dreptului execuțional penal, ci reprezintă o instituție juridică importantă și în alte activități sociale (de exemplu, în dreptul muncii ale cărui reguli în materie disciplinară se aplică în materia executării pedepselor și a măsurilor privative de libertate prin perfectă analogie) care intervine în situația în care angajatul săvârșește, cu vinovăție, o abatere disciplinară, adică o faptă ilicită, constând în nerespectarea sarcinilor de serviciu, încălcarea ordinii și disciplinei la locul de muncă.

Răspunderea disciplinară a persoanelor private de libertate se caracterizează prin următoarele trăsături: a) este angajată numai față de persoana privată de libertate, ca subiect pasiv al raportului juridic execuțional penal, aflate în executarea unei pedepse privative de libertate sau a unei măsuri educative privative de libertate; b) este angajată *numai* în legătură cu faptele care, potrivit Legii nr. 254/2013, constituie încălcări ale obligațiilor (art. 81) și ale interdicțiilor (art. 82), ale Regulamentelor de Ordine Interioară sau ale Regulamentului de punere în aplicare a Legii nr. 254/2013 aprobat prin H.G. nr. 157/2016, cu modificările aduse prin H.G. nr. 850/2023; c) are caracter *strict personal* (unipersonală), nefiind de conceput o răspundere pentru fapta altuia sau o răspundere colectivă; d) este angajată doar *o singură dată* pentru săvârșirea unei fapte sau a unui comportament, aceasta însemnând că o persoană privată de libertate nu va fi niciodată pedepsită de două ori pentru aceeași faptă sau pentru același comportament (art. 220 din H.G. nr. 157/2016 de punere în aplicare a legii nr. 254/2013), potrivit principiului *ne bis in idem*, fără ca acest lucru înseamnă că persoana privată de libertate nu poate fi sancționată de mai multe ori în aceeași zi pentru abateri disciplinare diferite sau chiar pentru aceeași abatere disciplinară săvârșită în împrejurări diferite; e) este angajată numai în cazul săvârșirii *cu vinovăție* a abaterii disciplinare, adică acea atitudine, acea acțiune conștientă prin care persoana privată de libertate are reprezentarea că fapta sa este o acțiune neconformă legii, regulamentului de ordine interioară sau dispozițiilor conducerii. Astfel, potrivit pct. 52 din H.G. nr. 850/2023, art. 220 din H.G. nr. 157/2016 s-a modificat prin introducerea, după alineatul (3), a unui nou

^[9] S. Nedelcu, *op. cit.*, p. 219.

alineat, alin. (4), cu următorul cuprins: persoanele private de libertate diagnosticate cu afecțiuni psihice de natură a determina comportamente autoagresive nu pot fi sancționate pentru nerespectarea interdicției prevăzute la art. 82 lit. Ț) din Lege (autoagresiunea). Această împrejurare^[10] obligă persoana desemnată cu efectuarea cercetării disciplinare ca pentru nerespectarea dispozițiilor art. 82 lit. Ț) din Lege, să obțină și să depună la dosarul de cercetare disciplinară un înscris eliberat de către personalul medical al penitenciarului, din care să rezulte dacă deținutul suferă ori nu suferă de afecțiuni psihice de natura celor prevăzute la art. 220 alin. (4), și anume afecțiuni psihice^[11].

În ceea ce privește scopul urmărit prin sancționarea disciplinară, Curtea Constituțională^[12] a stabilit că, în general, o sancțiune disciplinară are un caracter educativ, ce urmărește determinarea unei persoane să respecte anumite norme de comportament, precum și un caracter preventiv, reglementarea unei sancțiuni putând determina persoanele să nu mai încalce lege, ansamblul legislativ relativ la constatarea abaterilor disciplinare și aplicarea sancțiunilor disciplinare asigurând un just echilibru între interesul individual și interesul general al societății.

5. Comisia de liberare condiționată

Liberarea condiționată^[13] nu reprezintă un drept recunoscut condamnatului, de a nu executa toată pedeapsa, ci un instrument juridic prin care instanța de judecată constată că nu mai este necesară continuarea executării pedepsei în regim de detenție până la împlinirea integrală a duratei stabilite prin hotărârea definitivă de condamnare, întrucât condamnatul, prin conduita avută pe durata

[10] Potrivit pct. 49 din H.G. nr. 850/2023, la art. 215, după alin. (2) se introduce un nou alineat, alin. (2¹), cu următorul cuprins: „(2¹) Pentru nerespectarea dispozițiilor art. 82 lit. Ț) din Lege, persoana desemnată cu cercetarea disciplinară obține și depune la dosarul de cercetare disciplinară un înscris eliberat de către personalul medical al penitenciarului, din care să rezulte dacă deținutul suferă ori nu suferă de afecțiuni psihice de natura celor prevăzute la art. 220 alin. (4)”.

[11] Potrivit pct. 52 din H.G. nr. 850/2023, la art. 220, după alin. (3) se introduce un nou alineat, alin. (4), cu următorul cuprins: „Persoanele private de libertate diagnosticate cu afecțiuni psihice de natură a determina comportamente autoagresive nu pot fi sancționate pentru nerespectarea interdicției prevăzute la art. 82 lit. Ț) din Lege”.

[12] A se vedea Decizia nr. 243/2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 101 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în M. Of. nr. 744 din 29 iulie 2021.

[13] Decizia nr. 564/2022 a Curții Constituționale referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 100 alin. (1) lit. d) C. pen., publicată în M. Of. nr. 91 din 2 februarie 2023.

executării pedepsei, dovedește că a făcut progrese evidente în vederea reintegrării sociale, iar liberarea sa anticipată nu prezintă niciun pericol pentru colectivitate. Este atributul exclusiv al legiuitorului să stabilească acele condiții în care poate fi acordată liberarea condiționată și mijloacele de stimulare a condamnaților în vederea îndeplinirii scopurilor pedepsei, liberarea condiționată nefiind un drept al acestora, ci doar o vocație pe care o au, prin voința legiuitorului. Comisia pentru liberare condiționată constituită potrivit art. 97 din Legea nr. 254/2003 are un caracter mixt, *administrativ-jurisdicțional*, iar procesul-verbal elaborat de aceasta în vederea liberării condiționate a persoanei condamnate are caracterul unei propuneri făcute instanței competente să soluționeze cererea, care, conform art. 97 alin. (10) din Legea nr. 254/2003.

Evaluarea persoanei pe perioada detenției sub aspectul aprecierii eforturilor depuse și a comportamentului manifestat are o semnificație aparte în identificarea oportunității de liberare condiționată și a estimării riscului de recidivă. În acest sens, comisia de liberare condiționată are la dispoziție un instrument standardizat (C3)^[14] prin care se identifică factorii de risc ce predispun la comiterea de noi infracțiuni.

II. Activități jurisdicționale desfășurate la Biroului judecătorului de supraveghere

II.1. Prelungirea controlului judecătoresc asupra executării pedepselor și a măsurilor educative privative de libertate prin instituția judecătorului de supraveghere a privării de libertate

1. Competențele judecătorului de supraveghere a privării de libertate

Executarea pedepselor ori a măsurilor privative de libertate pe principii moderne plasează în centrul principiilor și obiectivelor sale persoana privată de libertate, ca posesoare a unui statut juridic aparte, constând în totalitatea drepturilor subiective, intereselor legitime și obligațiilor corelative, precum și totalitatea mijloacelor juridice prin intermediul cărora este apărată poziția acestor persoane în procesul executării pedepsei (măsurii privative de libertate). Scopul declarat al instituției judecătorului de supraveghere este acela al garantării aplicării și respectării legalității pe parcursul executării pedepselor sau a măsurilor

^[14] Decizia nr. 922/2021 privind pilotarea Instrumentului standard de evaluare a activității deținuților, în cadrul comisiei de liberare condiționată (nepublicată).

privative de libertate, prin exercitarea controlului judecătoresc, fără niciun fel de restricții, influențe, presiuni, amenințări sau intervenții, directe sau indirecte, din partea oricărei autorități, fie chiar autorități judiciare. Asigurarea climatului de siguranță la locul de deținere este realizabilă doar prin garantarea dreptului fundamental al fiecăruia dintre subiecții participanți la raportul juridic de drept execuțional penal (persoană privată de libertate, administrația locului de deținere) la un tratament juridic nediscriminatoriu, având la bază doar aplicarea legii, potrivit competențelor generale conferite judecătorilor de Constituție și Statutul magistraților, dar și speciale care rezultă din legea de executare a pedepselor și a măsurilor privative de libertate.

Dat fiind caracterul *sui generis* al instituției plângerii administrativ-jurisdicționale, competența judecătorului de supraveghere va atrasă prin raportare atât la natura solicitărilor, cât și la calitatea acestor subiecte de drept, prin exercitarea atribuțiilor prevăzute la art. 9 din Legea nr. 254/2013^[15] privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, și la art. 9 alin. (1) din Hotărârea nr. 89/2014^[16] a Consiliul Superior al Magistraturii de aprobare a Regulamentului privind organizarea activității judecătorului de supraveghere a privării de libertate. Astfel, judecătorul de supraveghere a privării de libertate are, în principal, următoarele atribuții administrativ-jurisdicționale: a) soluționează în termenul prevăzut de lege plângerile deținuților privind exercitarea drepturilor prevăzute de Legea nr. 254/2013; b) soluționează plângerile privind stabilirea și schimbarea regimurilor de executare a pedepselor și a măsurilor educative privative de libertate; c) soluționează plângerile deținuților privind aplicarea sancțiunilor disciplinare.

a) *Competența personală (ratione personae)* este atrasă de calitatea subiectelor raportului juridic de drept execuțional penal, adică persoanele private de libertate și administrația locului de deținere. Calitatea de persoană privată de libertate determină și o competență specială a judecătorului de supraveghere ce rezultă din însuși scopul în care a fost reglementată instituția judecătorului de supraveghere a privării de libertate, acela de a supraveghea în mod direct, controla și a asigura legalitatea în executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate, precum și respectarea drepturilor persoanelor condamnate prevăzute de Legea nr. 254/2013. Pe durata exercitării atribuțiilor privind supravegherea executării pedepselor și a măsurilor privative de libertate, judecătorii de

^[15] Publicată în M. Of. nr. 514 din 14 august 2013.

^[16] Publicată în M. Of. nr. 77 din 31 ianuarie 2014.

supraveghere nu pot desfășura alte activități la instanța din cadrul căreia au fost desemnați.

b) Competența funcțională sau după atribuții (ratione officii) conturează categoriile de activități pe care le poate desfășura un anumit organ în cadrul competenței sale generale. Potrivit art. 9 alin. (4) din Legea nr. 254/2013 și art. 9 din Regulamentul de organizare a activității judecătorului de supraveghere a privării de libertate, acesta, în exercitarea atribuțiilor sale, soluționează plângerile deținuților privind exercitarea drepturilor prevăzute de prezenta lege; stabilirea și schimbarea regimurilor de executare a pedepselor și a măsurilor educative privative de libertate; privind aplicarea sancțiunilor disciplinare; participă la procedura refuzului de hrană; participă, în calitate de președinte, la ședințele comisiei pentru liberare condiționată și în procedura de acordare a liberării din centrul educativ sau de detenție, la procedura de înlocuire a măsurii internării în centrul de detenție sau în centrul educativ cu măsura educativă a asistării zilnice acordă audiențe persoanelor private de libertate; acordă avizul pentru recoltarea probelor biologice, în vederea testării persoanei condamnate, în cazul în care există indicii că aceasta a consumat substanțe stupefiante, alcool ori substanțe toxice sau a ingerat fără prescripție medicală medicamente de natură a crea tulburări de comportament; efectuează controale la fața locului, în locurile de deținere. Atribuțiile administrativ-jurisdicționale se exercită în cadrul procedurilor speciale prevăzute în prezenta lege și se finalizează printr-un act administrativ-jurisdicțional, denumit *încheiere* [art. 9 alin. (3) din Lege].

c) Competența materială sau după materie (ratione materiae) reprezintă criteriul cu ajutorul căruia se stabilește care dintre organele judiciare de grade diferite pot instrumenta anumite categorii de cauze. Astfel, judecătorul de supraveghere, potrivit art. 9 alin. (4) din Legea nr. 254/2013 și art. 9 din Regulamentul de organizare a activității judecătorului de supraveghere a privării de libertate, deține „*competența exclusivă*” în soluționarea plângerilor formulate de persoanele private de libertate, prin urmare, orice astfel de plângeri având ca obiect nemulțumiri legate de stabilirea sau schimbarea regimului de executare a pedepsei, de posibile încălcări ale drepturilor sau de aplicarea unor sancțiuni disciplinare de către comisia de disciplină, plângeri înaintate spre soluționare direct instanțelor sau Parchetelor, nu va atrage niciodată soluționarea lor de către aceste organe judiciare, ci înaintarea lor Biroului judecătorului de supraveghere, spre competență soluționare.

Judecătorul de supraveghere poate audia orice persoană, poate solicita informații ori înregistrări de la administrația locului de deținere, are acces la dosarul individual al deținuților, la evidențe și orice alte înregistrări sau înregistrări necesare pentru exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege. Aceste categorii de activități se desfășoară strict în interesul soluționării plângerilor formulate de persoanele private de libertate, și nu în sensul desfășurării de anchete penale („poate audia orice persoană”), în plângerile ce au ca obiect sesizări referitoare la comportamentul polițiștilor de penitenciare și solicitări de la tragere la răspundere penală sau disciplinară a acestora.

O situație particulară de extindere a competenței materiale a judecătorului de supraveghere care se circumscrie dispozițiilor art. 9 alin. (4) din Legea nr. 254/2013 și art. 9 din Regulamentul de organizare a activității judecătorului de supraveghere a privării de libertate o constituie aceea de acordare a avizului privind transferul persoanelor private de libertate în alte state în vederea executării pedepsei. Astfel, potrivit art. 148 alin. (1) din Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată, orice persoană condamnată în România care este cetățean al unui stat terț sau care trăiește pe teritoriul unui alt stat decât cel de cetățenie și dorește să fie transferată pe teritoriul acestuia, poate solicita direct (Ministerului Justiției, Direcția Drept Internațional și Cooperare Judiciară) sau prin intermediul judecătorului delegat pentru executarea pedepselor privative de libertate desemnat pentru penitenciarul în care se află aceasta ori al conducerii unității în care este internată inițierea procedurii de transferare în statul de executare. Condițiile pentru transferarea în statul de executare a persoanelor deținute în penitenciarele sau unitățile medicale din România, procedura prealabilă și cea judiciară sunt prevăzute la art. 148-150 din Legea sus menționată. În acest context, legiuitorul a instituit două proceduri diferite, una pentru cetățenii Uniunii Europene, situație în care, potrivit art. 178 alin. (4) din Legea nr. 302/2004, republicată, judecătorul de supraveghere desemnat pentru penitenciarul în care se află persoana condamnată, dispune prin încheiere motivată. Încheierea se comunică persoanei condamnate în termen de două zile de la pronunțare. Împotriva încheierii persoana condamnată poate introduce contestație la judecătoria în a cărei circumscripție se află penitenciarul în termen de 3 zile de la comunicarea încheierii. Dosarul va fi înaintat instanței competente în termen de 3 zile, iar contestația se judecă în 10 zile, în camera de consiliu, cu citarea persoanei condamnate. Prezența procurorului este obligatorie. Hotărârea judecătorei este definitivă.

În cazul persoanelor private de libertate care nu sunt cetățeni ai Uniunii Europene, judecătorul de supraveghere, după verificările efectuate potrivit art. 149 alin. (3) din Legea nr. 302/2004, precitată, informează în acest sens direcția de specialitate din cadrul Ministerului Justiției și persoana condamnată, printr-un *referat*, fără a întocmi o încheiere, deoarece, în cauză, la nivelul Biroului judecătorului de supraveghere nu se formează dosar, ca în prima situație.

d) *Competența teritorială (ratione loci)* este criteriul cu ajutorul căruia se determină care dintre organele de același grad este competent să soluționeze o anumită cauză. Competența teritorială a judecătorului de supraveghere rezultă implicit din conținutul art. 8 din Legea nr. 254/2013 referitor la desemnarea judecătorului de supraveghere a privării de libertate și a grefierului: (1) Președintele curții de apel în a cărei rază teritorială funcționează un penitenciar, un centru de reținere și arestare preventivă, un centru de arestare preventivă, un centru educativ ori un centru de detenție desemnează, anual, unul sau mai mulți judecători de supraveghere a privării de libertate, de la instanțele din raza curții de apel. (2) Președintele curții de apel desemnează, în aceleași condiții, unul sau mai mulți judecători supleanți, care își vor exercita atribuțiile de supraveghere a executării pedepselor și a măsurilor privative de libertate pe durata imposibilității exercitării acestora de către judecătorul titular. Însă, în mod explicit, competența teritorială a judecătorului de supraveghere reiese din conținutul art. 39 alin. (9) (stabilirea regimului de executare), art. 40 alin. (17) (schimbarea regimului de executare), art. 56 alin. (8) (exercitarea drepturilor) și art. 104 alin. (4) din Legea nr. 254/2013 (plângerea împotriva hotărârii comisiei de disciplină) care stabilesc faptul că în cazul plângerilor formulate de persoanele private de libertate competența de soluționare a acestora aparține judecătorului de supraveghere a privării de libertate de la penitenciarul a cărui comisie a stabilit regimul de executare sau a dispus menținerea sau schimbarea regimului de executare, de la penitenciarul care a dispus măsurile cu privire la exercitarea drepturilor, de la penitenciarul a cărui comisie a aplicat sancțiunea disciplinară, fiind, astfel, exclusă obligarea altor administrații ale locurilor de deținere la respectarea dispozițiilor date prin încheiere de judecătorul de supraveghere din alt loc de deținere, interesul practic rezidând din situația deținuților transferați din alte penitenciare, persoane care posedă încheieri emise de judecătorii de supraveghere de la penitenciarele din care au fost transferate prin care s-a dispus cazarea acestora la camere care respectă suprafața de 4 m² spațiu individual, și care nu pot fi aplicate în penitenciarele în care au fost transferate, deoarece încheierile sunt opozabile doar penitenciarului din care au fost transferate, penitenciar

care este obligat să respecte încheierea judecătorului de supraveghere ori de câte ori deținutul se va afla în acel penitenciar, oricare ar fi acel moment, administrația locului de deținere neputând motiva faptul nerespectării suprafeței de 4 m² (din cauza supraaglomerării evidente) prin aceea că deținutul se află în executarea altei pedepse privative de libertate, ulterioare celei în care judecătorul de supraveghere emisese încheierea prin care obligase penitenciarul să respecte deținutului suprafața de 4 m², motiv pentru care acea încheiere nu mai este „valabilă”. Astfel de practici, acolo unde există, trebuie să înceteze deoarece, din punct de vedere juridic, o încheiere rămasă definitivă prin necontestare sau prin hotărârea instanței nu are nici „termen de valabilitate”, nici „termen de prescripție”, iar, mai mult decât atât, statul român și-a asumat prin acte normative^[17] asigurarea unei suprafețe mai mari de 4 m² fiecărui deținut.

2. Activitatea jurisdicțională desfășurată la nivelul Biroului judecătorului de supraveghere

2.1. Sesizarea judecătorului de supraveghere

2.1.1. Sesizarea judecătorului de către persoanele private de libertate

Astfel cum se prevede în în Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, și la art. 9 alin. (1) din Hotărârea nr. 89/2014 a Consiliul Superior al Magistraturii de aprobare a Regulamentului privind organizarea activității judecătorului de supraveghere a privării de libertate, principala atribuție a judecătorului de supraveghere este aceea de soluționare a plângerilor formulate de persoanele private de libertate, prin urmare, sesizarea judecătorului de supraveghere se face în scris sau verbal, de către aceste persoane nemulțumite de hotărârile comisiei de individualizare a regimului de executare și ale comisiei de disciplină ori de încălcarea unor drepturi, direct sau prin intermediul administrației locului de deținere.

^[17] Art. 1 alin. (4) din OMJ nr. 2.772/C din 17 octombrie 2017 pentru aprobarea Normelor minime obligatorii privind condițiile de cazare a persoanelor private de libertate, publicat în M. Of. nr. 822 din 18 octombrie 2017, modificat și completat prin OMJ nr. 796/C din 27 februarie 2020, publicat în M. Of. nr. 220 din 18 martie 2020.

Legea nr. 254/2013, Regulamentul de punere în aplicare a acesteia^[18] ori Regulamentul de organizare a activității judecătorului de supraveghere dispun de suficiente elemente pentru definirea noțiunii de „*plângere administrativ-jurisdicțională*”^[19], ansamblul legislativ execuțional nu oferă o astfel de definiție acesteia, ca instituție specifică materiei executării pedepselor și măsurilor privative de libertate, însă, pornind de la sensul comun al acesteia (reclamație contra unei nedreptăți, cerere) ori de la cel oferit de art. 289-290 C. proc. pen. care reglementează plângerea și denunțul ca modalități de sesizare a organelor de urmărire penală, și adaptând aceste reglementări la situația particulară a persoanelor private de libertate, putem spune că plângerea administrativ-jurisdicțională nu este altceva decât o exprimare, mai ales în scris, a unei nemulțumiri, a unei revendicări, etc., adresate unei autorități (judecător de supraveghere), o încunoaștințare făcută de persoana privată de libertate referitoare la o vătămare care i s-a cauzat printr-o măsură luată de administrația penitenciarului, plângerea fiind un act căruia legea îi atribuie valoare juridică și care declanșează proceduri administrative și jurisdicționale care guvernează materia executării pedepselor privative de libertate, obligând autoritatea căreia i-a fost adresată să o analizeze, rezultatul (soluția) urmând să fie comunicată persoanei care a depus plângerea și administrației locului de deținere.

Prin urmare^[20], *plângerea administrativ-jurisdicțională* este un instrument juridic specific, un mijloc procedural prin care persoana privată de libertate vătămată în interesele sale solicită judecătorului de supraveghere a privării de libertate exercitarea controlului judecătoresc prin analizarea situației de fapt și dispunerea încetării, dacă s-au produs, a efectelor juridice ale actelor administrative cu caracter unilateral sau normativ emise de administrația locului de deținere în vederea organizării executării legii ori dacă acestea nu s-au produs, să nu se producă.

[18] H.G. nr. 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în M. Of. nr. 271 din 11 aprilie 2016, modificată și completată prin H.G. nr. 850/2023, publicată în M. Of. nr. 849 din 14 septembrie 2023.

[19] S. Nedelcu, *op. cit.*, p. 62.

[20] S. Nedelcu, *op. cit.*, p. 72.

Persoanele private de libertate au posibilitatea de a depune plângeri la Biroul judecătorului de supraveghere în următoarele modalități:

1. *pe secția de deținere*: agentul desemnat de administrația penitenciarului pune data certă, după care plângerea este înregistrată la penitenciar și transmisă cu adresă Biroului judecătorului de supraveghere a privării de libertate;

2. *prin serviciul poștal*: plicul care conține plângerea persoanei condamnate este predat la Biroul judecătorului, nedesfăcut, de către administrația penitenciarului;

3. *direct la judecătorul de supraveghere a privării de libertate*, ca urmare a ascultării persoanelor condamnate în cadrul audiențelor, în conformitate cu art. 47 din Regulamentul de organizare a activității judecătorului de supraveghere a privării de libertate aprobat prin Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii nr. 89 din 23 ianuarie 2014.

Dispozițiile privind modalitatea de sesizare, primirea și înregistrarea plângerilor se regăsesc la art. 12-17 și art. 47 din Regulamentul de organizare a activității judecătorului de supraveghere aprobat prin Hotărârea nr. 89/2014 a Consiliului Superior al Magistraturii precitată.

2.1.2. Sesizarea judecătorului de către administrația locului de deținere

În executarea pedepselor privative de libertate, pot apărea incidente care reclamă avizul judecătorului de supraveghere, la solicitarea administrației locului de deținere. Astfel, conform art. 22 din Legea nr. 254/2013, în cazul în care există indicii că un deținut a consumat substanțe stupefiante, alcool ori substanțe toxice sau a ingerat fără prescripție medicală medicamente de natură a crea tulburări de comportament, directorul penitenciarului dispune, cu avizul judecătorului de supraveghere a privării de libertate, ca acesta să fie supus recoltării probelor biologice prin mijloace noninvazive ale corpului, în vederea testării, în condițiile regulamentului de aplicare a Legii.

După comunicarea avizului de către judecătorul de supraveghere, acesta va emite încheiere în acest sens, în cel mult 3 zile, în baza documentelor și informațiilor existente la momentul emiterii avizului, puse la dispoziție de administrația penitenciarului [art. 22 alin. (3) din H.G. nr. 157/2016]. Refuzul deținutului de a se supune recoltării probelor biologice se consemnează în fișa medicală și constituie abatere disciplinară foarte gravă, alin. (4) fiind modificat prin

pct. 1 al H.G. nr. 850/2023 pentru modificarea și completarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013.

Cea de-a doua situație care reclamă avizul judecătorului de supraveghere o constituie reținerea corespondenței primite de persoanele private de libertate la locul de deținere, atunci când există suspiciunea că aceasta ar fi impregnată cu substanțe interzise sau când sunt descoperite în interiorul acesteia bunuri interzise a fi deținute de către persoanele private de libertate, de exemplu bani, ori bunuri a căror primire se face prin cumpărare sau primire prin sectorul vizită.

Potrivit art. 28 din Constituție, secretul corespondenței (...), al trimerilor poștale, al celorlalte mijloace de comunicare este inviolabil. Însă, dreptul la petiționare și corespondență nu este un drept absolut, ci el cunoaște limitările impuse de art. 53 din Constituție, de art. 63 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate, și de art. 130 din H.G. nr. 157/2016 privind regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013, acestea din urmă prevăzând controlul antiterorist și de specialitate ce se exercită asupra corespondenței primite de persoanele private de libertate, corespondență care este deschisă, fără a fi citită, în prezența persoanei, în scopul prevenirii introducerii în penitenciar a drogurilor, a substanțelor interzise.

Potrivit pct. 19 din H.G. nr. 850/2023 de modificare și completare a Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013, art. 130 a fost modificat prin introducerea a două noi alineate, (6) în cazul existenței unor suspiciuni cu privire la impregnarea scrisorii cu substanțe a căror deținere este interzisă în penitenciar, deținutului i se permite citirea corespondenței în prezența personalului anume desemnat, în condiții de confidențialitate. La solicitarea deținutului, administrația locului de deținere îi permite acestuia multiplicarea corespondenței primite, în condiții de confidențialitate. Scrisoarea este introdusă în plic și sigilată în prezența deținutului. Personalul desemnat, sub coordonarea șefului de secție sau șefului de tură în afara orelor de program, întocmește un proces-verbal care dovedește că deținutul a avut acces la corespondență în condiții de confidențialitate și, după caz, a obținut o copie a acesteia, iar sigilarea în vederea predării organelor competente s-a făcut în prezența acestuia.

(7) În cazul descoperirii de bani, obiecte sau bunuri de natura celor interzis a fi primite, păstrate și deținute de către persoanele private de libertate, art. 19 și 20 se aplică în mod corespunzător (respectiv confiscarea și distrugerea).

Reținerea și predarea celor în drept a corespondenței și a răspunsurilor la petiții în acest caz se pot face numai pe baza *dispoziției* emise de către judecătorul de supraveghere a privării de libertate sau prin *încheiere*, prevederile

art. 147 C. proc. pen., *Reținerea, predarea și percheziționare a trimiterilor poștale*, aplicându-se în mod corespunzător.

Însă nu orice sesizare făcută de administrația locului de deținere este și admisibilă. Astfel, în situația constatării de către conducerea centrului de detenție^[21] a imposibilității punerii în aplicare a unei sancțiuni disciplinare stabilite în sarcina unei persoane private de libertate minore de către comisia de disciplină din cadrul Centrului de Arest Preventiv, în perioada arestării preventive, motivat de faptul că sancțiunea disciplinară nu poate fi aplicată acestor persoane, ci doar persoanelor majore, soluția nu este aceea de a sesiza judecătorul de supraveghere cu privire la emiterea unei încheieri prin care să constate imposibilitatea punerii în aplicare a unei sancțiuni definitive, ci calea administrativă, prin întocmirea de către secretarul comisiei de disciplină din cadrul centrului a unei informări prin care aduce la cunoștința directorului imposibilitatea punerii în aplicare, având în vedere că, potrivit art. 10 alin. (4) din Decizia nr. 336 din 18 ianuarie 2021^[22] a Directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor referitoare la Instrucțiuni privind procedura disciplinară aplicabilă persoanelor private de libertate custodiate, sancțiunile disciplinare rămase definitive se execută în baza deciziei scrise a directorului unității de deținere (...) care va fi adusă la cunoștința deținutului sub semnătură de către secretarul comisiei de disciplină. Potrivit art. 12 din Decizia sus menționată, secretarul comisiei de disciplină constată momentul în care sancțiunea disciplinară a rămas definitivă, înscrie în registrul prevăzut în anexa nr. 8 și în aplicația informatică PMSWeb, în secțiunea Vizite, modulul Măsuri disciplinare, sancțiunea aplicată, data începerii, respectiv data de la care a fost pusă în aplicare sancțiunea, iar la rubrica Observații înscrie actul administrativ în baza căruia a rămas definitivă și, după caz, data ridicării măsurii disciplinare și numărul hotărârii comisiei de acordare a recompenselor, pentru a fi ținută o evidența clară a situației disciplinare, secretarul comisiei de disciplină face mențiuni în aplicația informatizată PMSWeb, în secțiunea Vizite, modulul Măsuri disciplinare cu privire la rapoartele de incident clasate de comisia de disciplină (art. 13 din aceeași Decizie).

După cum se observă, această situație este una atipică, ce nu beneficiază de reglementare, însă imposibilitatea punerii în aplicare a sancțiunii disciplinare se poate constata prin întocmirea unui proces-verbal de constatare întocmit de o comisie formată din directorul locului de deținere, directorul adjunct pentru

[21] Încheierea nr. 10 din 27 februarie 2024 a judecătorului de supraveghere de la Centrul de Detenție Tichilești (nepublicată).

[22] Publicată în M. Of. nr. 534 din 24 mai 2021.

siguranța deținerii și secretarul comisiei de disciplină, în baza informării făcute de acesta din urmă. Faptul că această soluție este singura legală rezultă și din împrejurarea că, în speță, hotărârea comisiei de disciplină din cadrul Centrului de Arest Preventiv a rămas definitivă prin neformulare plângere la judecătorul de supraveghere din cadrul Centrului respectiv, judecător care nici măcar nu era același cu cel căruia i se solicitase ulterior să constate imposibilitatea aplicării sancțiunii disciplinare, astfel că solicitarea centrului de detenție a fost respinsă ca inadmisibilă. Împotriva acestei încheieri nu a fost formulată contestație.

II.2. Soluționarea plângerilor formulate de persoanele private de libertate

1. Soluționarea plângerilor împotriva hotărârii comisiei de individualizarea regimului de executare

Persoanele private de libertate au posibilitatea de a formula plângere la judecătorul de supraveghere în situația în care sunt nemulțumite de hotărârea comisiei de individualizare referitoare la stabilirea regimului de executare sau de schimbare a acestuia.

A. *Stabilirea regimului de executare* are loc în temeiul art. 39 alin. (1) din Legea nr. 254/2013, după terminarea perioadei de carantină și observare sau după aplicarea regimului provizoriu. Stabilirea regimului de executare în temeiul art. 39 are loc și pe parcursul executării pedepsei privative de libertate sau a măsurii educative privative de libertate. Astfel, potrivit art. 91 alin. (2) lit. b) din H.G. nr. 157/2016, pe baza raportului întocmit de către comisia prevăzută la art. 32 din Lege se ia hotărârea prin care se dispune menținerea sau schimbarea regimului de executare, în situația în care a intervenit o *nouă condamnare* la o pedeapsă privativă de libertate. În acest sens, potrivit art. 56 alin. (2) din Ordinul ministrului justiției nr. 2.188/C/2022^[23] pentru aprobarea Instrucțiunilor privind evidența nominală și statistică a persoanelor private de libertate determinată de primire, punerea în executare a pedepselor și măsurilor privative de libertate, stabilirea și schimbarea regimului de executare, punerea în libertate și comunicarea actelor de procedură, *orice modificare* cu privire la pedepsele aplicate

^[23] Publicat în M. Of. nr. 507 bis din 24 mai 2022. Prin intrarea în vigoare Ordinului s-a abrogat Ordinul ministrului justiției nr. 432/C/2010 pentru aprobarea Instrucțiunilor privind evidența nominală și statistică a persoanelor private de libertate aflate în unitățile subordonate Administrației Naționale a Penitenciarelor, publicat în M. Of. nr. 157 din 11 martie 2010.

de către instanța de judecată persoanei private de libertate, atrage analizarea situației acesteia în comisia pentru stabilirea, individualizarea și schimbarea regimului de executare a pedepselor privative de libertate.

Potrivit prevederilor art. 40 alin. (1) din aceste Instrucțiuni, prevederile art. 39 se aplică, în mod corespunzător și persoanei condamnate la pedeapsa închisorii ori detențiunii pe viață, pentru care se înregistrează la locul de deținere un nou mandat de executare. Însă sintagma „*un nou mandat de executare*” nu trebuie înțeleasă ca fiind o nouă condamnare, ci un nou mandat poate fi emis ca urmare a admiterii unei cereri de contopire, a unei contestații la executare cu consecința deducerii din pedeapsă a unei perioade sau a constatării imposibilității punerii în aplicare a unei sentințe penale definitive din cauza prescrierii unei fapte, etc.

Potrivit art. 35 alin. (2) lit. e) din OMJ nr. 2188 din 24 mai 2022 (...), sunt considerate schimbări intervenite în situația juridică a persoanelor private de libertate la pedeapsa închisorii ori detențiunii pe viață următoarele situații: desființarea, anularea sau modificarea hotărârii definitive de condamnare și a formelor de executare, ca urmare a admiterii unei căi extraordinare de atac, comutării sau înlocuirii pedepsei detențiunii pe viață, a constatării, de către instanța de judecată, a concursului de infracțiuni, recidivei, pluralității intermediare sau a altor acte care intră în conținutul aceleiași infracțiuni, a intervenirii unei legi penale noi, a grațierii sau amnistierii ori a admiterii unei contestații la executare. De asemenea, potrivit art. 47 alin. (1) lit. a) din același act normativ, comisia pentru stabilirea, individualizarea și schimbarea regimului de executare a pedepsei privative de libertate, (...) stabilește regimul de executare în termenul prevăzut în art. 39 alin. (1) din Lege, pentru persoanele condamnate prin hotărâri definitive la pedepse privative de libertate.

Din cauza practicii neunitare^[24], s-a ridicat problema dacă acest text trebuie interpretat în sens strict (doar situația în care apare o altă pedeapsă pentru o nouă infracțiune), ori în sens mai larg (orice modificare a situației juridice a deținutului care duce la emiterea unui nou mandat). Această problemă a fost tranșată la Întâlnirea președinților secțiilor penale ale Înaltei Curți de Casație și Justiție și curților de apel, Târgu Mureș, 29-30 septembrie 2016, participanții la întâlnire apreciind că, în ipoteza contopirii unor pedepse aplicate pentru infracțiuni care alcătuiesc o pluralitate, în sensul prevăzut de normele de drept

^[24] *Repertoriu de practică neunitară în materie de drept procesual penal*, disponibil on-line pe <https://inm-lex.ro/wp-content/uploads/2021/04/repertoriu-drept-procesual-penal.pdf>, p. 500.

substanțial, cu consecința anulării mandatului/mandatelor emise anterior și emiterea unui nou mandat, ceea ce se va executa *este o pedeapsă rezultantă nouă* care justifică aplicarea art. 91 alin. (2) lit. b) din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013. Pentru ipoteza deducerii unei alte perioade din durata pedepsei aplicate definitiv, pe calea contestației la executare, indiferent că se dispune emiterea unui nou mandat/modificarea celui anterior emis, *nu se poate vorbi despre o nouă pedeapsă*, iar reevaluarea regimului de executare se va face în conformitate cu dispozițiile art. 39 din Legea nr. 254/2013, dar cu luarea în considerare a analizei efectuate anterior.

Nu în ultimul rând, subliniez faptul că această soluție a fost indicată și de Administrația Națională a Penitenciarelor anterior intrării în vigoare a Legii nr. 254/2013, ca fiind cea corectă, când s-au făcut precizări cu privire la conduitele de urmat odată cu intrarea în vigoare a modificărilor legislative, în legătură cu regimurile de executare stabilindu-se că anularea unui mandat de executare a pedepsei închisorii printr-o hotărâre a instanței și emiterea unui nou mandat de executare, reprezintă o modificare în situația juridică, fapt pentru care toate persoanele private de libertate aflate în situația descrisă ori în alte cazuri de modificare a situațiilor juridice vor fi analizate în prima comisie de individualizare a pedepsei închisorii pentru stabilirea regimului de executare, întocmindu-se documente corespunzătoare, și anume *proces-verbal*, iar nu raport de schimbare a regimului de executare.

B. Schimbarea regimului de executare.

Ca procedură obișnuită, prevăzută de art. 40 alin. (1)-(5) din Legea nr. 254/2013, raportat la art. 91 alin. (2) lit. a) din Regulamentul de punere în aplicare a Legii nr. 254/2013, comisia de individualizare a regimurilor de executare are obligația ca, după executarea a 6 ani și 6 luni, în cazul pedepselor cu detențiunea pe viață, și a unei cincimi din durata pedepsei cu închisoarea, să analizeze conduita persoanei condamnate și eforturile acesteia făcute pentru reintegrarea socială, putând dispune schimbarea regimului de executare a pedepselor privative de libertate în regimul imediat inferior ca grad de severitate, ținând seama de natura și modul de săvârșire a infracțiunii, dacă persoana condamnată a avut o bună conduită, stabilită prin raportare la recompensele acordate și sancțiunile aplicate și nu a recurs la acțiuni care indică o constantă negativă a comportamentului, a stăruit în muncă sau s-a implicat activ în activitățile stabilite în Planul individualizat de evaluare și intervenție educativă și terapeutică.

Potrivit art. 56 alin. (1) lit. b) din OMJ nr. 2188/C/2022 și al art. 91 alin. (2) lit. b) din H.G. nr. 157/2016, schimbarea regimului de executare a pedepsei privative de libertate *poate* avea loc când a intervenit o nouă condamnare la o pedeapsă privativă de libertate, în sensul *intervenirii unei condamnări la o nouă pedeapsă privativă de libertate*, schimbarea ori menținerea regimului de executare făcându-se ținând cont de criteriile prevăzute la art. 88 alin. (1), potrivit art. 91 alin. (6) din H.G. nr. 850/2023.

În cadrul analizei plângerii, judecătorul de supraveghere va analiza temeiul hotărârii comisiei de individualizare prin prisma sistemului de criterii de evaluare, al ansamblului de caracteristici care definesc modul în care persoanele private de libertate, deși nu participă la adoptarea hotărârii comisiei de individualizare privind regimul de executare, influențează luarea acestei decizii, adică *dobândesc vocația* de a fi repartizate într-unul dintre regimurile de executare.

Potrivit art. 41 din Legea nr. 254/2013, referitor la individualizarea regimului de executare a pedepselor privative de libertate: (1) individualizarea regimului de executare a pedepselor privative de libertate se stabilește de comisia prevăzută la art. 32, în funcție de durata condamnării, conduita, personalitatea, gradul de risc, vârsta, starea de sănătate, nevoile identificate și posibilitățile de reintegrare socială a persoanei condamnate. (2) Persoana condamnată este inclusă, ținând seama de criteriile prevăzute la alin. (1), în activități educative, culturale, terapeutice, de consiliere psihologică și asistență socială, moral-religioase, instruire școlară și formare profesională. Aceasta înseamnă că repartizarea persoanei private de libertate într-unul dintre regimurile de executare este o problemă decizională multicriterială, bazată pe analiza situației individuale a persoanei făcută de persoanele care alcătuiesc comisia de individualizare a regimurilor de executare.

Însă analizarea persoanelor private de libertate în comisia de individualizare a regimului de executare nu instituie în sarcina acesteia obligația de a schimba regimul de executare. Încadrarea într-un regim sau altul de executare a pedepsei privative de libertate nu este un drept absolut al condamnatului, ci o posibilitate administrativă de individualizare a modalității de executare a pedepsei, pe baza comportamentului deținutului și a capacității acestuia de îndreptare și reintegrare socială.

C. Situația mandatelor în așteptare. Potrivit art. 53 alin. (1) din Instrucțiuni, în cazul în care persoana privată de libertate este condamnată la mai multe pedepse cu închisoarea sau detențiunea pe viață, la data primirii în locul de deținere, *stabilirea regimului de executare* se decide în raport de durata pedepsei

cea mai mare, prin urmare regulile aplicabile acestei situații sunt cele expuse anterior, cu mențiunea că în situații apreciate de comisia de individualizare a fi excepționale, persoana privată de libertate poate fi inclusă în regimul de executare imediat inferior sau imediat superior ca grad de severitate, în condițiile stabilite prin regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013.

2. Soluționarea plângerilor formulate de persoanele private de libertate împotriva nerespectării drepturilor

În linii mari^[25], Legea nr. 254/2013 executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal impune limitări comune ale exercitării unor drepturi de către toate persoanele private de libertate, indiferent de regimul de executare sau de statutul juridic (arestat preventiv sau persoană internată), dar și limitări specifice caracteristice regimului de executare în care se află încadrată fiecare persoană privată de libertate. Aceste limitări impuse de lege, dar și de regulamentul de ordine interioară a penitenciarului, nu constituie o discriminare, ci reprezintă consecința firească a parcurgerii fiecărei etape din executarea pedepsei privative de libertate în încadrarea într-unul dintre regimurile de executare a pedepsei ori consecințele care rezultă din situația de arestat preventiv.

Limitările generale impuse de legea de Legea nr. 254/2013, aplicabile tuturor persoanelor private de libertate, în mod individual, sunt cele referitoare la: *libertatea de mișcare* a însăși persoanei private de libertate chiar în interiorul locului de deținere prin interzicerea prezenței persoanelor private de libertate în zone interzise sau la ore nepermise în anumite spații din penitenciar (aplicarea mijloacelor de imobilizare, limitarea exercitării dreptului la plimbarea zilnică, percheziționarea persoanelor private de libertate și controlul antiterorist), *restrângeri ale drepturilor și libertăților individuale* (exercitarea dreptului la convorbiri telefonice, exercitarea dreptului la convorbiri on-line, dreptul de a deține anumite bunuri), *limitarea dreptului de a dispune în totalitate de veniturile din muncă, restrângeri ale relațiilor private și de familie*.

Limitarea^[26] din punct de vedere constituțional a exercitării unor drepturi înseamnă restrângerea procesului de interacțiune dintre persoană și stat, determinată de situații deosebite, dar cu menținerea conținutului dreptului. Diminuarea reprezintă o limitare nelegală și nefundamentată a drepturilor,

[25] S. Nedelcu, *op. cit.*, p. 33-46.

[26] *Ibidem*, p. 29.

micșorarea conținutului lor material, adică limitarea volumului drepturilor și libertăților, suprimarea garanțiilor de protecție sau reducerea lor. Conceptele juridice de „*restrângere*” și de „*diminuare*” nu reprezintă în sens juridic același lucru deoarece, în timp ce restrângerea unor drepturi este permisă, diminuarea lor este interzisă. Permisivitatea acordată de Constituție la art. 53 de restrângere provizorie a libertății persoanei, în scopul bunei desfășurări a instrucției penale, reprezintă tocmai o garanție împotriva luării în mod arbitrar a acestei măsuri.

Persoanele private de libertate au dreptul de a formula plângeri la judecătorul de supraveghere împotriva măsurilor luate de administrația locului de deținere, procedura de soluționare a acestora regăsindu-se la art. 56-57 din Legea nr. 254/2013.

Realitățile^[27] legate de dese demersuri efectuate de persoanele private de libertate în instanțe ori ca urmare a aprobării cererilor formulate de aceste persoane de a fi transferate în alte locuri de detenție, cu consecința organizării transferurilor în alt penitenciar sau a transferării succesive dintr-un penitenciar în altul mai înainte de soluționarea pe fond a plângerii formulate, au condus la o interpretare și aplicarea neunitară a dispozițiilor art. 56 din Legea nr. 254/2013 în situația transferului, atât de către judecătorii de supraveghere investiți cu soluționarea plângerilor privind încălcarea unor drepturi, dar și de către instanțe în soluționarea contestațiilor împotriva încheierilor judecătorilor de supraveghere, creându-se, astfel, două curente de opinie. Astfel, într-o primă orientare, soluția respingerii plângerii a fost considerată cea legală și temeinică întrucât persoana condamnată, în contextul transferării, nu mai justifică un interes actual, astfel că protecția dreptului a căruia încălcare a fost reclamată nu se mai poate realiza. Cea de-a doua orientare a susținut faptul că judecătorul de supraveghere a privării de libertate este obligat să se pronunțe asupra plângerii având ca obiect încălcarea drepturilor, chiar și în situația în care petentul a fost transferat în altă unitate penitenciară, obligația rezidând din faptul că persoana privată de libertate reclamând nesocotirea drepturilor sale pe durata deținerii în unitatea penitenciară anterioară. Având în vedere practica profund scindată, Înalta Curte de Casație și Justiție, examinând sesizarea cu recurs în interesul legii, apreciind că procedura prevăzută la art. 56 din Legea nr. 254/2013 este expresia conformării dreptului național cu reglementările europene penitenciarele,

^[27] S. Nedelcu, *op. cit.*, p. 213.

Rec(2006)2, astfel că prin Decizia nr. 14 din 18 septembrie 2017^[28], Completul competent să judece recursul în interesul legii a stabilit că judecătorul de supraveghere a privării de libertate din cadrul penitenciarului a căruia administrație a dispus măsuri pretins a fi îngădit exercitarea drepturilor persoanei condamnate fiind competent să soluționeze pe fond plângerea formulată, chiar dacă ulterior aceasta a fost transferată definitiv sau temporar.

3. Soluționarea plângerilor formulate de persoanele private de libertate împotriva aplicării sancțiunilor disciplinare

Practica disciplinară de la locurile de deținere^[29] demonstrează faptul că, în mod tradițional, o încălcare a regulilor disciplinare poate fi tratată prin două mijloace: prin administrarea internă sau, atunci când este vorba de o violare care constituie un delict în fața legii și prin sancțiunea formală a sistemului penal normal. Însă, nu este nici practic, și nici de dorit ca fiecare încălcare a regulilor de disciplină să antreneze răspunderea disciplinară formală. Foarte adesea, un avertisment neoficial, o observație binevoitoare să fie de ajuns pentru a menține situația sub control. Nu este bine, de asemenea, nici ca fiecare încălcare a regulilor care reprezintă o infracțiune, după legea penală, să fie tratată ca atare. Doar cazurile cele mai grave trebuie supuse unei proceduri penale, în aceste situații personalul de supraveghere are responsabilitatea să hotărască dacă și când trebuie să supună un caz unei proceduri penale.

Procedura soluționării plângerilor formulate împotriva hotărârii comisiei de disciplină este prevăzută la art. 104 din Legea nr. 254/2013, judecătorul de supraveghere putând dispune, potrivit art. 104, alin. (7) din Legea nr. 254/2013, admiterea în tot sau în parte a plângerii, respingerea acesteia (dacă este nefondată, rămasă fără obiect, tardivă sau inadmisibilă, după caz, ori poate lua act de retragerea plângerii. Audierea persoanelor private de libertate este obligatorie, cu excepția situației în care petentul a fost liberat sau refuză să dea declarație.

^[28] Publicată în M. Of. nr. 908 din 20 noiembrie 2017, disponibilă online pe: <https://legeaz.net/monitorul-oficial-908-2017/decizie-ril-iccj-14-2017-competenta-judecator-supraveghere-plangere-masuri-penitenciar>.

^[29] I. Chiș, *A pune regulile în acțiune, manual internațional privind o bună practică în penitenciare*, publicat de Penal Reform International, Haga, p. 47.

Textul de lege sus menționat nu a fost lipsit de critici din partea unor persoane private de libertate care au ridicat diverse obiecții de neconstituționalitate, însă, Curtea Constituțională^[30], examinând aceste obiecții, a respins ca inadmisibile aceste excepții, constatând că autorii excepțiilor de neconstituționalitate au invocat aspecte referitoare la modalitatea de interpretare și aplicare a dispozițiilor art. 104 din Legea nr. 254/2013, or, aceste argumente nu constituie veritabile critici de neconstituționalitate, interpretarea și aplicarea legii aparținând sferei atribuțiilor instanțelor judecătorești. De asemenea, cu privire la aplicarea sancțiunilor disciplinare care ar produce presiuni psihice asupra persoanei deținute, încălcându-se art. 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Curtea Constituțională^[31] a stabilit că scopul sistemului disciplinar este acela de a îndeplini cerințele legii de executare a pedepselor, respectiv de a găsi căile și mijloacele pentru a resocializa deținuții, iar eventuala aplicare greșită a legii în materia sancționării disciplinare a persoanelor condamnate, care execută pedeapsa într-un penitenciar, nu ține de resortul contenciosului constituțional. În acest context, Curtea a mai stabilit că pentru constatarea și sancționarea abaterilor disciplinare legiuitorul a reglementat obligația parcurgerii unei proceduri disciplinare, iar hotărârea comisiei de disciplină prin care a fost aplicată o sancțiune disciplinară nu este definitivă, persoana condamnată putând face plângere la judecătorul de supraveghere a privării de libertate, în termen de 3 zile de la comunicarea hotărârii, potrivit art. 104 alin. (1) din Legea nr. 254/2013. În soluționarea plângerii, judecătorul de supraveghere a privării de libertate este obligat să asculte persoana condamnată, legiuitorul prevăzând și procedura de urmat în cazul în care persoana condamnată este transferată la un alt penitenciar. Totodată, în vederea soluționării plângerii, judecătorul de supraveghere a privării de libertate poate proceda la ascultarea oricărei alte persoane condamnate sau oricărei alte persoane care desfășoară activități în sistemul penitenciar. Indiferent de soluția pronunțată, judecătorul de supraveghere a privării de libertate soluționează plângerea, prin încheiere motivată. Totodată, legiuitorul a reglementat termene stricte de

^[30] Decizia nr. 474/2020 referitoare la respingerea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 104 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în M. Of. nr. 985 din 26 octombrie 2020.

^[31] Decizia nr. 768/2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 101 și art. 104 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în M. Of. nr. 237 din 10 martie 2022.

soluționare a plângerii (10 zile de la primirea acesteia) și de comunicare a încheierii prin care se soluționează plângerea (3 zile de la data pronunțării). De asemenea, un element esențial reglementat de legiuitor, prin art. 104 alin. (2) din Legea nr. 254/2013, este acela potrivit căruia plângerea persoanei condamnate împotriva hotărârii comisiei de disciplină suspendă executarea sancțiunilor disciplinare. Curtea a mai reținut că persoana condamnată căreia i s-a aplicat o sancțiune disciplinară are deschisă posibilitatea contestării încheierii pronunțate de judecătorul de supraveghere a privării de libertate în cadrul soluționării plângerii împotriva hotărârii comisiei de disciplină prin care a fost aplicată o sancțiune disciplinară. Astfel, potrivit art. 104 alin. (9) din Legea nr. 254/2013, împotriva încheierii judecătorului de supraveghere a privării de libertate, persoana condamnată poate introduce contestație la judecătoria în a cărei circumscripție se află penitenciarul, în termen de 5 zile de la comunicarea încheierii. Și în acest caz legiuitorul a reglementat necesitatea soluționării contestațiilor de urgență și cu precădere, precum și obligația instanței judecătorești de a audia persoana condamnată. Având în vedere aceste considerente, aplicabile *mutatis mutandis* și în respectiva cauză, Curtea a apreciat că simpla reglementare a sancțiunilor disciplinare aplicabile persoanelor condamnate, care execută pedeapsa într-un penitenciar, nu determină încălcarea prevederilor art. 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

III. Concluzii

Verificarea modului de exercitare a atribuțiilor de către judecătorii de supraveghere a privării de libertate a făcut obiectul unui control dispus de Inspekția Judiciară, Direcția de Inspekție pentru judecători, în perioada 3-28 octombrie 2022, control ce a avut ca obiective verificarea respectării de către judecătorul de supraveghere a dispozițiilor procedurale de soluționare a plângerilor formulate de deținuți (inclusiv cele formulate împotriva hotărârilor comisiei de disciplină) și de comunicare a încheierilor pronunțate în termenele prevăzute de lege; verificarea respectării de către judecătorul de supraveghere, în baza art. 9 alin. (2) lit. d) din Legea nr. 254/2013, a normelor privind reglementarea refuzului de hrană, verificarea modului de evidențiere a contestațiilor declarate de deținuți împotriva încheierilor de soluționare a plângerilor, precum și respectarea termenului de înaintare a contestațiilor formulate către judecătoria în a cărei circumscripție se află penitenciarul, Verificările au avut în vedere activitatea desfășurată în perioada 1 ianuarie 2019 – 1 ianuarie 2022.

Raportul^[32] privind verificarea modului de exercitare a atribuțiilor de către judecătorii de supraveghere a privării de libertate a relevat faptul că la majoritatea penitenciarelor nu s-au înregistrat cazuri de nerespectare a termenelor prevăzute de art. 39 alin. (6), art. 40 alin. (13) și art. 104 alin. (7) din Legea nr. 254/2013, însă acolo unde au existat întârzieri, acestea nu au fost semnificative.

În ceea ce privește soluționarea plângerilor vizând exercitarea drepturilor de către persoanele private de libertate, în temeiul art. 56 din Lege, din verificări nu au rezultat întârzieri semnificative, însă acolo unde au existat, acestea au fost cauzate, în principal, de faptul că audiențele judecătorului de supraveghere au loc o dată pe săptămână, iar formularea adreselor pentru ca administrația penitenciarului să-și exprime punctul de vedere cu privire la plângerile formulate (acolo unde a fost cazul) se efectuează după audierea petențiilor deoarece pot exista solicitări suplimentare din partea deținuților, care nu au fost cuprinse în plângerea formulată, de faptul că în unele situații s-au emis adrese către cabinetul medical sau către alte penitenciare pentru obținerea de relații. Termenul acordat de judecătorul de supraveghere pentru înaintarea acestor relații a fost de șapte zile, însă nu întotdeauna acest termen a fost respectat de administrațiile penitenciarelor, care au comunicat cu întârziere relațiile. De asemenea, dacă plângerile sunt înregistrate după ziua audienței, termenul de audiere se prorogă până în săptămâna următoare.

Printre alte motive de întârziere se pot număra și cele în care petenții au fost audiați prin comisii rogatorii sau au propus martori, s-au făcut verificări la fața locului de către judecătorul de supraveghere ori plângerile au avut un caracter complex, cu mai multe capete de cerere. Nu în ultimul rând, în unele plângeri, judecătorul de supraveghere a formulat cerere de abținere (sau chiar a fost recuzat), plângerea fiind soluționată de judecătorul de supraveghere supleant (acolo unde a fost cazul). Au existat și cazuri în care persoana vizată s-a aflat în tranzit așa încât a fost necesar ca răspunsul cerut de la un anumit penitenciar să fie transferat altui penitenciar de destinație.

Raportul a relevat *bune practici* la nivelul Birourilor judecătorilor de supraveghere, ca uniformizarea procedurilor de lucru a judecătorului de supraveghere a privării de libertate aprobat prin Hotărârea Plenului Consiliului Superior al

^[32] Disponibil on-line pe <https://www.inspectiajudiciara.ro/sitewebsservice/Resources/Rapoarte-de-control/Raport-privind-modul-de-exercitare-a-atributiilor-de-catre-judecatorii-de-supraveghere-a-privarii-de-libertate.pdf>.

Magistraturii nr. 89 din 23 ianuarie 2014, și constituirea de registre/mape/con-dici suplimentare, menite să servească eficientizării activității (condică de ședință, mapă de încheieri, registru de predare-primire, mapă pentru cererile de audiență, registrul pentru regimul de executare: stabilire, schimbare și propuneri), pentru o evidență riguroasă.

Pe parcursul verificărilor au fost constatate și unele *deficiențe/disfuncționalități*, precum: nerespectarea, din motive obiective a termenelor de soluționare a plângerilor persoanelor private de libertate cu privire la măsurile administrației penitenciarului referitoare la exercitarea drepturilor (ex.: audierea eventualilor martori, primirea cu întârziere a relațiilor și documentelor solicitate de la penitenciar, transferarea în alt penitenciar a aceluiași condamnat petent, efectuarea comisiilor rogatorii sau revenirea cu adrese pentru efectuarea acestora, desemnarea unui alt judecător în urma admiterii cererii de abținere a judecătorului de supraveghere titular etc.); lipsa unei aplicații informatice în care să fie evidențiată toată activitatea judecătorului de supraveghere a privării de libertate, separat, pe obiectul vizat de dispozițiile legale; necorelarea activității administrației penitenciarului cu cea a judecătorului de supraveghere cu privire la regimul de executare a pedepsei privative de libertate, în condițiile art. 39 alin. (4) și (8) din Legea nr. 254/2013, de natură să conducă la depășirea termenelor de soluționare a cererilor/plângerilor persoanelor private de libertate (ex.: transferul persoanelor private de libertate în condițiile în care aceștia sesizaseră judecătorul de supraveghere cu cereri/plângeri ce intră în competența acestuia; întârzierea în comunicarea relațiilor solicitate de judecătorul de supraveghere necesare în soluționarea cererilor/plângerilor formulate de către persoanele private de libertate).

Față situațiile cu care s-au confruntat judecătorii de supraveghere, aceștia au formulat propuneri de îmbunătățire a activității, analiza oportunității modificărilor unor dispoziții vizând:

- stabilirea unor termene de soluționare a plângerilor/petițiilor date în competența judecătorului de supraveghere care să țină cont de complexitatea acestora în raport de vulnerabilitățile identificate la pct. II.2 din capitolul II;
- reglementarea posibilității de aplicare a prevederilor art. 283 C. proc. pen. de către judecătorul de supraveghere pentru eficientizarea activității;
- actualizarea Regulamentului de organizare a activității judecătorului de supraveghere prin raportare la Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013 (H.G. nr. 157/2016), apărut ulterior;

- completarea Regulamentului de organizare a activității judecătorului de supraveghere a privării de libertate vizând Registrul de plângeri cu caracter administrativ-jurisdicțional cu rubricile constând în obiectul plângerii (art. 39, art. 40, art. 56 etc.) și data primirii contestației formulată împotriva încheierii pronunțate de judecătorul de supraveghere;
- corelarea activității administrației penitenciarului cu cea a judecătorului de supraveghere cu privire la regimul de executare a pedepsei privative de libertate, în condițiile art. 39 alin. (4) și (8) din Legea nr. 254/2013, de natură să conducă la respectarea termenelor de soluționare a cererilor/plângerilor persoanelor private de libertate;
- crearea/consolidarea unei aplicații după modelul ECRIS privind evidența plângerilor/sesizărilor formulate de către persoanele private de libertate și generarea de registre și situații statistice.

Asistența religioasă în rândul persoanelor private de libertate

Andrei-Cristian ȘTEFAN^[1]

Abstract

This paper examines the impact of religious assistance on incarcerated individuals, highlighting the importance of this practice within the penitentiary system. Religious assistance refers to the provision of spiritual support and access to religious activities for inmates, including religious services, spiritual counseling, and access to religious texts and rituals.

Studies show that religious involvement can significantly contribute to reducing antisocial and violent behaviors, improving mental well-being, and fostering a sense of community and social support among inmates. Moreover, religious assistance plays a crucial role in the rehabilitation and reintegration process of former inmates. By providing a structured framework for moral and ethical reflection, religious programs help inmates to develop a sense of purpose and direction, which is essential for their successful reentry into society.

This support continues post-release, offering guidance and a community that can significantly decrease the likelihood of recidivism. The paper explores various case studies and statistical data that demonstrate the positive outcomes of religious assistance programs in prisons.

These programs not only enhance the quality of life for individuals during incarceration but also contribute to the overall safety and stability of the correctional environment by promoting positive behavior and mutual respect among inmates. Furthermore, the broader societal benefits of these programs are discussed, particularly in terms of reduced recidivism rates and the subsequent reduction in costs associated with re-incarceration. The findings underscore the need for continued and expanded access to religious services in correctional facilities. Recognizing the multifaceted benefits of such support provides a compelling argument for policymakers and prison administrators to prioritize and integrate comprehensive religious assistance programs into the correctional system.

Keywords: *penitentiary, punishment, religion, inmates, reintegration.*

^[1] Doctorand – Facultatea de Drept, Universitatea "Nicolae Titulescu" din București (e-mail: stefanandrei96@gmail.com).

Introducere

Asistența religioasă în cadrul sistemului penitenciar constă în furnizarea de servicii și suport spiritual de către reprezentanții religioși autorizați către persoanele private de libertate.

La nivel național, dreptul persoanei condamnate de a beneficia de asistență religioasă este garantat de prevederile art. 29 alin. (5) din Constituția României^[2], care prevăd dreptul reprezentanților cultelor religioase de a asigura asistența religioasă inclusiv în penitenciar.

Totodată, libertatea conștiinței, a opiniilor și libertatea credințelor religioase este reglementată de art. 58 din Legea nr. 254/2013, de art. 124 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013, precum și de Ordinul Ministrului Justiției nr. 4000/C/2016 pentru aprobarea Regulamentului privind asistența religioasă a persoanelor private de libertate aflate în custodia ANP.

Conferirea corectă a dreptului la asistență religioasă pentru persoanele private de libertate include mai multe elemente, precum: facilitarea practicilor religioase, oferirea de sfaturi și îndrumare spirituală de către preoții acreditați, organizarea de ritualuri religioase și sprijinul pentru rezolvarea problemelor de natură spirituală și/sau morală. Aceste elemente joacă un rol crucial în reabilitarea și reintegrarea socială a deținuților, contribuind la reducerea recidivei și la promovarea unui climat de normalitate în mediul carceral.

Asistența religioasă în penitenciare reprezintă un element esențial al politicilor de reabilitare, având un impact semnificativ asupra bunăstării psihologice a deținuților și asupra reducerii recidivei. Coroborarea între cadrul legislativ și bunele practici demonstrează că sprijinul spiritual oferit în condiții adecvate poate contribui la transformarea și reintegrarea socială a persoanelor private de libertate. Prin urmare, este esențial să se asigure implementarea eficientă și corectă a acestor norme pentru a maximiza beneficiile asistenței religioase în cadrul sistemului penitenciar.

^[2] „(1) Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale.

(5) Cultele religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile și în orfeline”.

Conținut

Articolul 58 din Legea nr. 254/2013 reglementează asistența religioasă în cadrul sistemului penitenciar din România, subliniind dreptul deținuților de a beneficia de sprijin spiritual. Această prevedere garantează libertatea religioasă și de conștiință, asigurându-se că, în ciuda privării de libertate, deținuții au acces la resurse spirituale care pot juca un rol important în reabilitarea lor.

Conform acestui articol se stipulează că deținuții pot participa la activități religioase și pot primi vizite din partea reprezentanților cultelor religioase recunoscute de stat. În plus, penitenciarele sunt obligate să asigure condiții adecvate pentru desfășurarea acestor activități, inclusiv amenajarea unor spații corespunzătoare pentru rugăciune și servicii religioase. Astfel, legea nu doar recunoaște, ci și facilitează exercitarea acestui drept fundamental.

Asistența religioasă în penitenciare este esențială pentru menținerea demnității umane și pentru promovarea unui climat de respect și toleranță. Sprijinul spiritual oferit de preoți și alți lideri religioși contribuie la reducerea nivelului de stres și anxietate al deținuților, ajutându-i să dezvolte o perspectivă pozitivă asupra vieții. Participarea la ritualuri religioase și dobândirea de îndrumări spirituale pot avea un impact profund asupra bunăstării psihologice și morale a deținuților, facilitând procesul de reabilitare și reintegrare socială.

Tot art. 58 din Legea nr. 254/2013 reflectă conformitatea legislației românești cu standardele europene și internaționale privind drepturile omului. Libertatea religioasă este recunoscută ca un drept fundamental, iar asigurarea acestui drept în mediul penitenciar este o măsură importantă pentru protejarea demnității și umanității deținuților.

În contextul în care penitenciarele trebuie să gestioneze diverse nevoi și provocări, asigurarea asistenței religioase devine un aspect vital. Prezența preoților și a altor lideri religioși poate contribui la menținerea unui climat de liniște și respect în instituțiile de detenție, reducând tensiunile și conflictele și promovând relații interumane sănătoase.

Prin urmare, art. 58 din Legea nr. 254/2013 este o componentă crucială a cadrului legislativ care reglementează drepturile deținuților în România, marcând importanța asistenței religioase în procesul de reabilitare și reintegrare socială. Această prevedere nu doar că sprijină demnitatea și bunăstarea deținuților, dar contribuie și la crearea unui mediu în penitenciar „mai uman” și mai just.

Regula 29.2 din Regulile Penitenciarelor Europene^[3] constituie o dispoziție esențială ce abordează sfera asistenței religioase în contextul detenției. Această reglementare impune ca deținuții să beneficieze de acces la servicii religioase și sprijin spiritual, obligând autoritățile penitenciare să faciliteze activ această accesibilitate și să încurajeze participarea concretă la aceste activități.

Prin această dispoziție, se subliniază imperativul respectării libertății religioase a deținuților și recunoașterea dreptului acestora de a-și exercita credința în timpul detenției. Accesul la asistență religioasă devine astfel un element crucial în procesul de reabilitare și reintegrare socială a deținuților, furnizându-le sprijinul necesar pentru a depăși dificultățile și a-și regăsi echilibrul spiritual.

Prin urmare, Consiliul Europei, prin intermediul acestei reglementări, evidențiază importanța asistenței religioase în promovarea bunăstării psihologice și morale a deținuților, contribuind astfel la menținerea unui mediu penitenciar mai echilibrat și mai uman. În plus, se încurajează autoritățile penitenciare să colaboreze strâns cu reprezentanții religioși și să faciliteze organizarea de servicii religioase și alte activități spirituale în cadrul instituțiilor de detenție.

Astfel, regula 29.2 subliniază importanța respectării drepturilor religioase ale deținuților și necesitatea asigurării unui mediu penitenciar care să le permită acestora să-și practice credința în mod liber și să beneficieze de sprijinul spiritual necesar în timpul detenției.

În cadrul sistemului penitenciar din România, Regulamentul din 10 noiembrie 2016 privind asistența religioasă a persoanelor private de libertate aflate în custodia Administrației Naționale a Penitenciarelor joacă un rol crucial în asigurarea drepturilor religioase ale deținuților. Acest regulament stabilește procedurile și standardele pentru furnizarea de asistență religioasă în penitenciare și contribuie la crearea unui cadru juridic clar și corespunzător în acest sens.

Comparativ cu alte reglementări similare din alte state membre ale Uniunii Europene, Regulamentul ANP adoptă o abordare detaliată și comprehensivă în ceea ce privește asistența religioasă în mediul penitenciar. Instituția stabilește proceduri precise pentru organizarea de activități religioase, consultanță spirituală și alte activități religioase în penitenciare, asigurând în același timp respectarea diversității religioase și a principiului non-discriminării.

Cu toate acestea, implementarea efectivă a acestui regulament poate fi însoțită de provocări și dificultăți practice. În ansamblu, Regulamentul din

^[3] „Regimul penitenciar trebuie să fie organizat astfel încât să permită deținuților să-și manifeste religia și convingerile, să participe la slujbe sau la întruniri, să primească vizitele reprezentanților religiei lor și să aibă cărți sau publicații cu caracter religios sau spiritual”.

10 noiembrie 2016 reprezintă un instrument important pentru asigurarea respectului pentru drepturile religioase ale deținuților în România. Cu toate acestea, este esențială o monitorizare atentă și o îmbunătățire continuă a implementării sale în practică pentru a asigura că asistența religioasă este oferită, în mod efectiv, și că drepturile religioase ale deținuților sunt respectate în întregime.

Mediul închis și constrângerile inerente executării pedepselor privative de libertate au impus reglementarea unor limite, normale, de altfel, pentru exercițiul libertății religioase, care să permită fiecărei persoane, în mod individual, dar și colectivității penitenciare, exercițiul efectiv al acestei libertăți. Astfel, potrivit art. 58 alin. (2)-(3), persoanele condamnate au dreptul la libertatea credinței religioase, fără a aduce atingere libertății credințelor religioase ale celorlalte persoane condamnate. De asemenea, aceste persoane pot participa, pe baza liberului consimțământ, la servicii sau întruniri religioase organizate în penitenciare, pot primi vizite ale reprezentanților cultului respectiv și pot procura și deține publicații cu caracter religios, precum și obiecte de cult^[4].

Pentru exercitarea acestei libertăți, persoanele private de libertate pot participa la serviciile religioase din unitățile administrației penitenciare, organizate în acest scop, pot deține literatură, materiale și obiecte de cult^[5].

Libertatea manifestărilor religioase din penitenciare trebuie văzută ca o componentă specială a libertății de gândire, a opiniilor și conștiinței^[6].

Asistența religioasă oferă deținuților un cadru în care își pot exprima credința și pot găsi sprijin spiritual într-un mediu adesea lipsit de speranță și perspectivă. Participarea la serviciile religioase și activitățile spirituale îi ajută pe deținuți să își regăsească echilibrul interior și să dezvolte un sentiment de comunitate și apartenență, ceea ce poate reduce nivelul de stres și anxietate și poate îmbunătăți sănătatea lor mentală și emoțională.

De asemenea, asistența religioasă poate juca un rol important în reducerea comportamentelor deviante și în promovarea comportamentelor pozitive în rândul deținuților. Valorile morale și etice promovate de religie, cum ar fi com-

^[4] A. Barbu, R.FI. Geamănu, *Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal: comentarii și jurisprudență*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 365.

^[5] I. Chiș, Al.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, ed. a 2-a, rev. și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 443.

^[6] I. Chiș, Al.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, ed. a 2-a, rev. și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 444.

pasiunea, iertarea și respectul față de ceilalți, pot influența atitudinile și comportamentele deținuților și pot contribui la îmbunătățirea relațiilor interpersonale și la creșterea coeziunii sociale în penitenciar.

Asistența religioasă poate avea un impact pozitiv asupra procesului de reintegrare socială a deținuților. Prin intermediul consilierii spirituale și morale, preoții îi pot ajuta pe deținuți să-și identifice și, ulterior, să-și rezolve problemele personale și să-și stabilească obiective realiste pentru viitor. Această pregătire spirituală și emoțională poate crește șansele deținuților de a reuși să se reintegreze în societate după eliberare și să ducă o viață responsabilă și productivă.

Pe lângă beneficiile individuale, pentru deținuți, asistența religioasă poate contribui și la menținerea unui climat de ordine și disciplină în penitenciar. Participarea la activități religioase poate oferi deținuților un scop și o structură în viață și poate reduce comportamentele agresive și violente în rândul lor. Astfel, asistența religioasă poate contribui la creșterea siguranței și securității în cadrul penitenciarelor și la reducerea riscului de conflict și violență.

Astfel, impactul asistenței religioase în sistemul penitenciar este complex și diversificat, având atât beneficii individuale, cât și colective pentru deținuți și pentru întreaga comunitate penitenciară. Este important ca autoritățile penitenciare să recunoască și să sprijine rolul crucial al asistenței religioase în promovarea sănătății mentale și emoționale a deținuților și în facilitarea procesului lor de reintegrare socială și reabilitare morală.

Structura sistemului religios în penitenciar

Îndrumarea confesională trebuie făcută cu precădere în penitenciare, tocmai pentru a suplini posibilitățile altor factori de influențare pozitivă care nu se mai manifestă în mediul carceral. Îndrumarea spirituală specializată, calificată, vine să completeze trendul pozitiv al activităților socio-culturale și educative. Existența în închisori a unor persoane practicante frecvente a religiei creează nevoia pentru aceștia de a continua aceste practici, iar limitarea ori interzicerea acestora ar atenta la un drept fundamental ^[7].

Prevederile art. 41 din Regulile europene 1987, stipulează următoarele: „Dacă așezământul cuprinde un număr suficient de deținuți aparținând aceleiași

^[7] Apud I. Chiș, *Drept execuțional penal*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2009, p. 279, în *Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal: comentarii și jurisprudență*, A. Barbu, R.F. Geamănu, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 363.

religii trebuie să fie numit sau aprobat un reprezentant calificat al acelei religii. În caz că numărul deținuților justifică și împrejurările permit, măsura trebuie luată pentru mai mult timp. Reprezentantul calificat, numit sau aprobat conform parag. 1, trebuie să fie autorizat să organizeze periodic slujbe religioase și să facă, de fiecare dată când este indicat, vizite duhovnicești în particular deținuților care au religia sa. Dreptul de a intra în legătură cu reprezentantul calificat al unei religii nu se va refuza niciodată niciunui deținut. Dimpotrivă, dacă un deținut se opune vizitei unui reprezentant al unei religii, trebuie să se respecte din plin atitudinea sa.”^[8]

Având în vedere faptul că la nivelul penitenciarelor din România peste 80% dintre deținuți au credința creștin-ortodoxă^[9], în anul 2013, între Administrația Națională a Penitenciarelor și Biserica Ortodoxă Română a fost semnat Protocolul de colaborare privind asigurarea asistenței religioase ortodoxe în Sistemul Administrației Naționale a Penitenciarelor.

Conform protocolului de colaborare, *asistența religioasă ortodoxă constituie, alături de educație, instruirea școlară și formarea profesională, una dintre coordonatele proiectului individualizat de recuperare psihosocială, care contribuie atât la dezvoltarea proiectului individualizat de recuperare psihosocială, care contribuie atât la dezvoltarea individuală a persoanelor aflate în executarea unei sancțiuni privative de libertate, cât și la reintegrarea socială a acestora. Unul dintre obiectivele Administrației Naționale a Penitenciarelor îl constituie alinierea la standardele europene în domeniu și armonizarea legislației penale românești cu legislația europeană. Acordarea asistenței religioase ortodoxe în penitenciare constituie o îndatorire pastoral-misionară a Bisericii Ortodoxe Române, întemeiată pe învățătura, tradiția, canoanele și legiuirile ei bisericești.*^[10]

Astfel, alinierea standardelor penitenciare românești la cele europene reprezintă un obiectiv de prim rang pentru Administrația Națională a Penitenciarelor, mai ales în lumina procesului de aderare a României la Uniunea Europeană și a angajamentelor internaționale privind drepturile omului. Recomandările emise

^[8] *Apud, Regulile europene 1987*, în I. Chiș, Al.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, ed. a 2-a, rev. și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 444.

^[9] I. Chiș, Al.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, ed. a 2-a, rev. și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 444.

^[10] Protocol privind asigurarea asistenței religioase ortodoxe în Sistemul Administrației Naționale a Penitenciarelor, încheiat între Administrația Națională a Penitenciarelor și Patriarhia Română, disponibil la adresa: <https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2020/10/Protocol-de-colaborare-ANP-Patriarhia-Bisericii-Ortodoxe-Romane-2013.pdf>.

de Consiliul Europei și directivele Uniunii Europene subliniază imperativul respectării libertății religioase și necesitatea integrării asistenței religioase în cadrul programelor de reabilitare a deținuților. Potrivit Recomandării CM/Rec(2006)2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind regulile penitenciare europene, asistența religioasă ar trebui să fie accesibilă și disponibilă pentru toți deținuții, indiferent de credința lor.

Doctrinile criminologice și studiile psihologice subliniază importanța holistică a abordării reabilitării deținuților, în care dimensiunea spirituală are un rol esențial. În conformitate cu teoria suportului social, religia furnizează o rețea de sprijin care poate îmbunătăți starea mentală și emoțională a deținuților. Practicile religioase pot reduce nivelurile de stres și anxietate și pot promova schimbări pozitive în comportament, contribuind astfel la reintegrarea socială a acestora după detenție.

Biserica Ortodoxă Română consideră asistența religioasă în penitenciare ca fiind parte integrantă a misiunii sale pastorale, fundamentată pe învățăturile biblice care promovează compasiunea și sprijinul pentru cei aflați în suferință, inclusiv pentru deținuți. Activitățile desfășurate de preoții ortodocși în penitenciare, precum serviciile religioase, consilierea spirituală și organizarea de activități morale, contribuie semnificativ la îmbunătățirea calității vieții deținuților și la pregătirea acestora pentru reintegrarea în societate.

Integrarea asistenței religioase ortodoxe în proiectele individualizate de recuperare psihosocială este susținută atât de cadrul legislativ național și european, cât și de doctrina criminologică și teologia Bisericii Ortodoxe Române. Asistența religioasă oferă deținuților nu doar sprijin spiritual, ci și o modalitate de a-și reconstrui identitatea morală și de a-și redobândi demnitatea umană, aspecte fundamentale pentru reabilitarea și reintegrarea socială eficientă.

Asistența religioasă ortodoxă, în sistemul penitenciar, se realizează de către un preot care își desfășoară activitatea în cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor, acesta fiind angajat al ANP, cu acordul scris al Episcopului din zona de jurisdicție a penitenciarului. Preoții încadrați în unitățile din cadrul ANP își desfășoară activitatea potrivit relațiilor de subordonare stabilite prin statul de organizare al fiecărei unități penitenciare. Aceștia sunt coordonați de către

preotul capelan din administrația centrală, respectând principiul „ierarhiei organizatorice și funcționale” în conformitate cu art. 5 lit. g) din Legea nr. 293/2004 și se află sub ascultare spiritual canonică față de chiriarhul locului.^[11]

Preoții din penitenciare joacă un rol crucial în reabilitarea și sprijinul emoțional al deținuților. Aceștia oferă suport spiritual constant prin organizarea de servicii religioase, liturghii și ritualuri, care le permit deținuților să-și exprime și să-și practice credința. Acționând ca mentori și consilieri spirituali, preoții furnizează sfaturi și îndrumări morale ce ajută deținuții să-și regăsească echilibrul interior și să dezvolte o atitudine pozitivă față de viață și de propria persoană. Prin discuții individuale și confesiuni, preoții îi ajută pe deținuți să-și înțeleagă greșelile, să caute iertare și să-și stabilească obiective pentru viitor, facilitând astfel procesul de auto-reflecție și reabilitare.

În plus, preoții joacă un rol important în menținerea unui climat de liniște și respect în penitenciare, contribuind la reducerea tensiunilor și conflictelor. Prin activitățile religioase, ei promovează valori precum compasiunea, iertarea și solidaritatea, esențiale pentru construirea unor relații interumane sănătoase și pentru coexistența pașnică în mediul carceral. De asemenea, preoții colaborează cu personalul penitenciar pentru a identifica nevoile spirituale și emoționale ale deținuților și pentru a dezvolta programe de suport care să răspundă acestor nevoi.

Prezența și activitatea preoților în penitenciare nu doar că susțin sănătatea mentală și emoțională a deținuților, dar și contribuie semnificativ la pregătirea acestora pentru reintegrarea în societate. Prin promovarea valorilor morale și a comportamentului etic, preoții încurajează deținuții să adopte atitudini și comportamente pozitive, reducând astfel riscul recidivei și facilitând reintegrarea socială. În acest sens, rolul preoților din penitenciare este unul complex și diversificat, având un impact profund asupra vieții și evoluției personale a deținuților.

Prezența preoților în penitenciare constituie o componentă esențială a programelor de reabilitare și reintegrare socială a deținuților. Aceștia oferă sprijin spiritual și emoțional, contribuind la dezvoltarea unei perspective pozitive asupra vieții și la reducerea nivelului de stres și anxietate în rândul deținuților. Prin organizarea de servicii religioase, liturghii și alte activități spirituale, preoții

^[11] Protocol privind asigurarea asistenței religioase ortodoxe în Sistemul Administrației Naționale a Penitenciarelor, încheiat între Administrația Națională a Penitenciarelor și Patriarhia Română, disponibil la adresa: <https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2020/10/Protocol-de-colaborare-ANP-Patriarhia-Bisericii-Ortodoxe-Romane-2013.pdf>.

crează un mediu propice pentru reflecție și introspecție, facilitând astfel procesul de reabilitare morală și spirituală al deținuților.

Unul dintre argumentele pro pentru activitatea preoților în penitenciare este că aceștia oferă deținuților un cadru sigur și non-judecător în care își pot exprima credința și pot căuta iertare și sprijin spiritual. Participarea la activitățile religioase îi ajută pe deținuți să-și găsească un sens al vieții și să dezvolte o perspectivă pozitivă asupra viitorului, ceea ce poate contribui la reducerea comportamentelor deviante și la îmbunătățirea relațiilor interpersonale.

De asemenea, preoții pot juca un rol important în menținerea unui climat de respect și pace în penitenciare. Valorile morale promovate de aceștia, precum compasiunea și iertarea, sunt esențiale pentru construirea unor relații interumane sănătoase și pentru reducerea tensiunilor și conflictelor în mediul carceral. Activitățile religioase oferă deținuților oportunitatea de a se reuni într-un cadru pozitiv și constructiv, contribuind astfel la îmbunătățirea calității vieții în penitenciar.

Cu toate acestea, există și argumente contra activității preoților în penitenciare. Una dintre preocupări este că preoții ar putea exercita o influență religioasă prea puternică asupra deținuților, forțându-i să participe la activități religioase sau influențându-i în deciziile lor personale. Acest lucru ar putea ridica întrebări privind separarea dintre stat și biserică și ar putea crea un mediu în care deținuții se simt obligați să adopte anumite credințe sau practici religioase.

În plus, un alt argument contra este că resursele financiare și umane alocate activităților religioase în penitenciare ar putea fi utilizate în mod mai eficient în alte domenii, cum ar fi educația și formarea profesională a deținuților. Într-o perioadă în care resursele sunt limitate, este important să ne asigurăm că fiecare aspect al programelor de reabilitare este eficient și bine fundamentat din punct de vedere științific.

Așadar, activitatea preoților în penitenciare reprezintă un subiect complex, care implică multiple considerații și perspective. Este esențial să evaluăm atent atât beneficiile, cât și riscurile asociate cu această activitate și să căutăm modalități de a asigura că prezența preoților în penitenciare contribuie efectiv la procesul de reabilitare și reintegrare socială a deținuților.

Reprezintă neasigurarea unui regim alimentar specific fiecărei confesiuni, o încălcare a asistenței religioase a persoanei condamnate?

Neasigurarea unui regim alimentar specific fiecărei confesiuni poate fi considerată o încălcare a asistenței religioase a persoanei condamnate în anumite circumstanțe. Asigurarea unui regim alimentar adecvat este o parte importantă a practicilor religioase pentru multe confesiuni, iar neglijarea acesteia poate afecta capacitatea de a practica credința în mod corespunzător.

În multe religii, există prescrieri sau restricții alimentare specifice, cum ar fi halal pentru musulmani, kosher pentru evrei sau regimuri speciale în timpul postului creștin. Neasigurarea unui regim alimentar care să respecte aceste prescrieri poate afecta negativ capacitatea deținuților de a-și practica credința în conformitate cu convingerile lor religioase.

În plus, refuzul de a asigura un regim alimentar adecvat poate fi perceput ca o formă de discriminare religioasă sau o neglijare a nevoilor spirituale și culturale ale deținuților, ceea ce ar putea constitui o încălcare a drepturilor lor garantate de legislația națională și internațională.

Prin urmare, este important ca autoritățile penitenciare să ia în considerare cerințele alimentare specifice ale diferitelor confesiuni și să asigure un regim alimentar adecvat pentru deținuții care practică aceste credințe, în conformitate cu principiile de libertate religioasă și drepturile omului.

Astfel, având în vedere evoluția dinamicii populației penitenciare, trebuie să ne raportăm la religia musulmană, minoritară în sistemul penitenciar, care, prezintă cele mai multe particularități privind regimul alimentar.

Regimul alimentar al persoanelor musulmane în penitenciar poate fi influențat de regulile dietetice islamice, cunoscute sub numele de halal. Aceste reguli presupun ca alimentele să fie pregătite și consumate în conformitate cu aceste dogme religioase, iar unele persoane musulmane pot urma și regulile suplimentare referitoare la perioadele de post, cum ar fi Ramadanul.

Aceste alimente sunt pregătite conform tradițiilor religioase, fiind excluse ingredientele interzise de legea islamică, precum carnea de porc și alte alimente nehalale. În plus, se pot oferi alternative alimentare pentru perioadele de post, cum ar fi mâncăruri fără carne sau preparate speciale pentru iftar, masa de seară în timpul Ramadanului.

Aceste aspecte au fost analizate și de CEDO, în Cauza Erlich și Castro contra României. Reclamantii au ridicat problema încălcării libertății religioase în

contextul în care autoritățile penitenciare nu le-au asigurat alimente conforme cu preceptele religiei evreiești, aceștia fiind nevoiți să obțină mâncare specifică prin intermediul pachetelor alimentare primite de la familiile lor. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a observat că, în urma unei hotărâri judecătorești care a obligat administrația penitenciarului să ofere mijloace adecvate pentru a satisface nevoile alimentare specifice ale reclamanților, a fost amenajat un spațiu în cadrul penitenciarului pentru pregătirea, servirea și depozitarea corespunzătoare a mâncării kosher, cu sprijinul unei fundații religioase evreiești. Având în vedere că, potrivit jurisprudenței naționale, reclamanții au dreptul la decontarea ulterioară a sumelor de bani pentru achiziționarea hranei în conformitate cu norma de hrană prevăzută de lege pentru persoanele private de libertate, CEDO a considerat că deținuților care își procură propriile produse alimentare conforme cu preceptele religioase nu ar trebui să li se impună o povară financiară nejustificată.

În acest context, Curtea a apreciat că măsurile luate au fost adecvate, autoritățile naționale făcând tot ceea ce le-ar fi putut fi rezonabil solicitat pentru a respecta convingerile religioase ale reclamanților, inclusiv prin asigurarea preparării meselor kosher în condiții speciale stricte. În consecință, CEDO a concluzionat că nu a existat o încălcare a articolului 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului^[12].

De asemenea, autoritățile pot lua în considerare și alte aspecte ale alimentației musulmane, cum ar fi respectarea regulilor privind curățenia și igiena în timpul pregătirii și servirii alimentelor halal, precum și asigurarea accesului la resurse adecvate pentru practicarea obiceiurilor culinare religioase.

Concluzii

Asistența religioasă în sistemul penitenciar reprezintă un domeniu de studiu și intervenție complex, care a atras atenția cercetătorilor, practicienilor și decidenților din domeniul justiției și al religiei. Într-o societate tot mai preocupată de eficiența sistemului de justiție penală și de reintegrarea socială a persoanelor private de libertate, rolul asistenței religioase în acest context devine din ce în ce mai relevant.

^[12] D.D. Enrico, *Libertatea religioasă a persoanelor private de libertate. Conținut, limite și abordări jurisprudențiale*, în Revista Dreptul nr. 3/2022.

Unul dintre aspectele esențiale în înțelegerea impactului asistenței religioase în penitenciare este analiza efectelor sale asupra sănătății mentale și emoționale a deținuților. Numeroase studii au demonstrat că participarea la activități religioase și servicii spirituale poate reduce nivelul de stres, anxietate și depresie în rândul deținuților, contribuind astfel la îmbunătățirea bunăstării lor psihologice. Aceasta se datorează în mare măsură rolului pe care credința și spiritualitatea îl joacă în oferirea unui scop și unui sens în viață, în dezvoltarea unui sistem de valori și în promovarea unui sentiment de comunitate și apartenență.

În plus, asistența religioasă poate influența și comportamentul deținuților în mod pozitiv. Valorile morale și etice promovate de religie, precum compasiunea, iertarea și responsabilitatea personală, pot contribui la reducerea comportamentelor deviante și la promovarea comportamentelor pro-sociale în rândul deținuților. În acest sens, preoții și liderii religioși din penitenciare pot juca un rol important în facilitarea procesului de reabilitare morală și spirituală a deținuților, ajutându-i să-și asume responsabilitatea pentru propriile acțiuni și să își dezvolte abilități sociale și comportamente constructive.

Totodată, asistența religioasă poate avea un impact semnificativ și asupra procesului de reintegrare socială a deținuților. Prin intermediul consilierii spirituale și morale, preoții și liderii religioși pot contribui la pregătirea deținuților pentru o reintegrare reușită în societate după eliberare, ajutându-i să-și identifice și să-și rezolve problemele personale și să-și stabilească obiective realiste pentru viitor. De asemenea, prezența unor rețele de sprijin și susținere comunitară, oferite de comunitățile religioase, poate facilita procesul de reintegrare și poate reduce riscul recidivei.

Cu toate acestea, în ciuda beneficiilor evidente ale asistenței religioase în sistemul penitenciar, există și unele critici și preocupări legate de acest subiect. Unul dintre acestea este preocuparea că preoții și liderii religioși ar putea exercita o influență prea puternică asupra deținuților, determinându-i să participe la activități religioase sau influențându-i în deciziile lor personale. În acest sens, este important ca autoritățile penitenciare să stabilească și să aplice standarde clare și etice în ceea ce privește rolul și implicarea religiei în cadrul instituțiilor penitenciare, asigurându-se că aceasta respectă drepturile și libertățile individuale ale deținuților.

În concluzie, asistența religioasă în sistemul penitenciar reprezintă un domeniu vast și complex, care merită o atenție sporită din partea cercetătorilor, practicienilor și decidenților din domeniile justiției și religiei. Prin înțelegerea și promovarea rolului său în procesul de reabilitare și reintegrare socială a deținuților,

putem contribui la îmbunătățirea eficacității sistemului de justiție penală și la creșterea șanselor de succes în procesul de reintegrare a persoanelor private de libertate în societate.

Referințe bibliografice

I. Bibliografie primară (articole științifice, cursuri, monografii)

A. Barbu, R.F. Geamănu, *Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal: comentarii și jurisprudență*, Ed. Universul Juridic, București, 2021.

Biblia Ortodoxă.

D.D. Enrico, *Libertatea religioasă a persoanelor private de libertate. Conținut, limite și abordări jurisprudențiale*, în *Revista Dreptul* 3/2022.

I. Chiș, Al.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, ed. a 2-a, rev. și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021.

II. Legislație

Legea nr. 254/2013.

Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013.

Protocol privind asigurarea asistenței religioase ortodoxe în Sistemul Administrației Naționale a Penitenciarelor, încheiat între Administrația Națională a Penitenciarelor și Patriarhia Română.

Regulile europene privind penitenciarele (1987).

Ordinul Ministrului Justiției nr. 4000/C/2016.

III. Bibliografie online

<https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2020/10/Protocol-de-colaborare-A-NP-Patriarhia-Bisericii-Ortodoxe-Romane-2013.pdf>.

Respectarea drepturilor deținuților din perspectiva încheierilor judecătorului de supraveghere a privării de libertate

Silviu GHERGHELEȘ^[1]

Abstract

Respecting the rights of detainees is of fundamental importance in the current context regarding the execution of custodial sentences. This article brings to the fore the significance of the supervision and control exercised by the magistrate-judge over the way of execution of sentences, as a key factor in the practical application and guarantee of the rights of detainees. The study has a practical approach in the sense that it describes the reality in the penitentiary system, the challenges and the approaches regarding the criminal enforcement legislation by analysing concrete cases related to the application of legal provisions. Thus, we set out to offer a new approach to how the law on the execution of sentences is understood, to the logistical problems faced by the prison administration. The article is structured in two main components. The first component presents the fundamental landmarks of the legislative framework regarding the rights of persons deprived of liberty. The second component is based on the case study method, providing the analysis of some complaints admitted by the supervising judge related to the granting of the rights provided by the criminal enforcement law. The result of the case studies reveals the way in which the law of execution of the sentence is understood and applied, reflecting the diversity of the solutions offered. At the same time, it must be specified the involvement of the supervising judges with regard to supervising the manner in which the rights of persons deprived of liberty are respected.

Keywords: *rights of detainees, penitentiary system, legislative framework, supervising judge rulings, case studies.*

^[1] Doctorand, Școala Doctorală de Sociologie, Universitatea din Oradea.

Introducere

Executarea pedepselor privative de libertate (arestul la domiciliu, arestul preventiv, pedeapsa închisorii) face parte din dreptul execuțional penal, ultima fază a procesului penal, dar și faza cea mai lungă din punct de vedere al duratei timpului (prima fază este urmărirea penală, a doua este faza de judecată, iar a treia executarea pedepselor). Scopul executării pedepselor și a măsurilor educative este prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni prin îndepărtarea individului de societate, precum și pregătirea acestuia pentru a fi redat societății.

Pe perioada custodierii deținuții au drepturi, obligații și interdicții fără de care nu ar putea funcționa un penitenciar sau un centru de reeducare a minorilor. În România există un cadru legal și instituțional în România care reglementează drepturile deținuților, inclusiv Constituția României, Codul Penal, Codul de Procedură Penală și alte acte normative relevante.

Drepturile deținuților au făcut obiectul unor discuții, comentarii în special în perioada în care sistemul penitenciar a fost „invadat” de persoane cu impact mediatic care dețin puterea în mass media din țara noastră, de a provoca revolte în rândul acestora (așa cum a fost cea din anul 2016), procese la nivel național cât și condamnări din partea Curții Europene a Drepturilor Omului.

Respectarea drepturilor deținuților are o importanță fundamentală în contextual actual privind modul de executare a pedepselor privative de libertate. Un exemplu semnificativ îl constituie faptul că „situația despăgubirilor acordate deținuților prin hotărârile și deciziile pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, înregistrate până la data de 31 decembrie 2023 la nivelul ANP, în urma comunicărilor transmise de Ministerul Finanțelor Publice, însumează 16.812.943 Euro și 10.000 franci elvețieni, pentru 4.330 cereri soluționate”^[2].

Drepturile deținuților reprezintă o temă esențială în cadrul sistemului juridic și social, fiind fundamentale pentru asigurarea respectului față de demnitatea umană și drepturile individuale. În ultimii ani, au existat eforturi crescânde pentru a investiga și a documenta situația drepturilor deținuților în România. Lucrări academice, studii și rapoarte au fost publicate, evidențiind aspecte precum condițiile de detenție, accesul la servicii medicale, tratamentul deținuților și altele (*Proca*, 2022; *Pojan*, 2023; *Mihai*, 2024).

^[2] Buletin Administrația Națională a Penitenciarelor pe anul 2023, <https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2024/03/RA-2023-2024-final-20.03.2024.pdf>.

În acest context, rolul judecătorului de supraveghere a privării de libertate este crucial în garantarea respectării acestor drepturi în cadrul instituțiilor penitenciare (Chihăia, 2016; Nedelcu, 2023, Șerban et al. Avram și Fanu-Moca, 2023). Judecătorul de supraveghere a privării de libertate are responsabilitatea de a verifica și de a asigura respectarea drepturilor individuale ale deținuților în conformitate cu legea și standardele internaționale. Acesta trebuie să se asigure că condițiile de detenție sunt conforme cu principiile umanitare și că deținuții beneficiază de toate drepturile prevăzute de lege.

Prezentul articol aduce în prim plan semnificațiile supravegherii și controlului exercitate de către magistratul-judecător asupra modului de executare a pedepselor, ca factor cheie în aplicarea practică și garantarea drepturilor deținuților, analizând modul în care drepturile deținuților sunt respectate din perspectiva încheierilor judecătorului de supraveghere a privării de libertate. Am utilizat o abordare calitativă, având în vedere că scopul principal a constat în înțelegerea profunzimii și diversității situațiilor în care drepturile deținuților au fost în discuție.

Totodată, studiul are o abordare practică în sensul că descrie realitatea din sistemul penitenciar, provocările și abordările cu privire la legislația execuțional penală prin analiza unor cazuri concrete legate de aplicarea unor dispoziții legale. Astfel ne-am propus să oferim o nouă perspectivă asupra modului cum este înțeleasă legea de executare a pedepselor, a problemelor de ordin logistic cu care se confruntă administrația penitenciarului.

Articol este structurat în două componente principale. Prima componentă prezintă reperele fundamentale ale cadrului legislativ privind drepturile persoanelor private de libertate. Cea de a doua componentă se bazează pe metoda studiului de caz, oferind analiza unor plângeri admise de judecătorul de supraveghere legate de acordarea drepturilor prevăzute de legea execuțional penală. Pentru asigurarea confidențialității datelor inițialele deținuților au fost modificate.

Contextul legislativ privind acordarea drepturilor deținuților

Principalele acte normative pe teritoriul țării noastre care au influențat modul de executare a pedepselor privative de libertate după revoluția din anul 1989 au fost în ordine cronologică:

- la 20 iulie 2006 a fost publicată în Monitorul Oficial Legea nr. 275/2006 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele

judiciare în cursul procesului penal. Pentru a se pune în conformitate cu prevederile legislative europene la care țara noastră a aderat se impune ca și în materia execuțional penală să avem o legislație conform normelor impuse de Uniunea Europeană;

- la 21 decembrie 2006 a fost publicat în Monitorul Oficial H.G. nr. 1897 privind Regulamentul de aplicare a Legii nr. 275/2006 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal;
- la 14 august 2013 a fost publicată în Monitorul Oficial Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal;
- la 11 aprilie 2016 a fost publicat în Monitorul Oficial H.G. nr. 157 privind Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal;
- la 20.09.2023 a fost publicat în Monitorul Oficial H.G. nr. 850 privind modificarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

„Recomandarea Consiliului de Miniștri din 2006 a avut o mare influență în construirea legii române de executare a pedepselor privative de libertate. Astfel legislația românească a devenit mai complexă și a detaliat mai bine regulile aplicabile persoanelor custodiate în închisori. A fost legiferat unul dintre cele mai mari stimulente pentru deținuți – dreptul de a beneficia de vizită intimă, dar a fost prevăzut și un aspect pe care cei încarcerați l-au folosit ca metodă de șantaj emoțional – posibilitatea de a protesta față de o nemulțumire prin declararea intrării în refuz de hrană. Prin legea de executare a pedepselor privative de libertate nr. 275/2006 a fost constituită și instituția judecătorului delegat pentru supravegherea executării pedepselor, instituție la care cei aflați în spatele gratiilor pot apela în cazurile în care consideră că drepturile lor sunt încălcate, sau se simt nedreptățiți față de unele decizii luate de administrația locului de deținere.”^[3]

^[3] Fl. Proca, *Cadrul Juridic European*, Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice 2021, p. 417-418.

O altă diferență este faptul că „procesul” prin care se verifica vinovăția persoanei era de mult mai scurt (putea dura maxim câteva zile), putea fi influențat de mai mulți factori sociali, religioși, față de prevederile actuale, în care procesul penal este de durată cu administrarea tuturor probelor atât în favoarea cât și în defavoarea persoanei incriminate.

Pentru o înțelegere mai bună doresc să fac o definiție cu privire la diferențele de terminologie și anume, «persoană privată de libertate» și «deținut», de multe ori cei doi termeni se confundă sau se folosesc în mod greșit. Astfel, potrivit art. 2 din H.G. nr. 157/2016 prin termenul de «persoană privată de libertate» se înțelege „*persoanele reținute, arestate la domiciliu, arestate preventiv, internate, condamnate*”, iar pentru termenul de «deținut» se înțelege „*persoană condamnată aflată în executarea pedepsei închisorii sau a detențiunii pe viață*”^[4].

Potrivit art. 57 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor privative de libertate „respectarea drepturilor prevăzute de lege pentru persoanele condamnate este asigurată de judecătorul de supraveghere a privării de libertate”. Potrivit art. 56 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor „Exercitarea drepturilor persoanelor condamnate nu poate fi îngăduită decât în limitele și în condițiile prevăzute de Constituție și lege. Împotriva măsurilor privitoare la exercitarea drepturilor prevăzute de prezenta lege, luate de către administrația penitenciarului, persoanele condamnate pot face plângere la judecătorul de supraveghere a privării de libertate, în termen de 10 zile de la data când au luat cunoștință de măsura luată”.

Drepturile deținuților se aplică în funcție de regimul de executare în care aceștia sunt incluși. Potrivit art. 30 din Legea nr. 254/2013, „Regimurile de executare a pedepselor privative de libertate cuprind ansamblul de reguli care stau la baza executării pedepselor privative de libertate. Regimurile de executare a pedepselor privative de libertate sunt bazate pe sistemele progresiv și regresiv, persoanele condamnate trecând dintr-un regim în altul, în condițiile prevăzute de prezenta lege”^[5].

Regimurile de executare a pedepsei sunt:

- regimul de maximă siguranță
- regimul închis
- regimul semideschis
- regimul deschis

^[4] Art. 2 din H.G. nr. 157/2016 – Regulamentul de aplicarea a Legii nr. 254/2013.

^[5] Art. 30 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor privative de libertate.

Regimul de executare este stabilit de către comisia de individualizare a regimurilor de executare a pedepselor pe baza unor criterii stabilite de lege printre care doresc să amintesc (durata pedepsei, conduita persoanei atât în prezenta pedepsei cât și în precedentele, starea de recidivă, natura infracțiunii săvârșite). Împotriva Hotărârii comisiei de individualizare persoana privată de libertate are dreptul de a formula plângere la Judecătorul de supraveghere. Încheierea Judecătorului de supraveghere este executorie, dar deținutul nemulțumit de Încheierea Judecătorului de supraveghere are dreptul să se adreseze cu contestație la instanța de judecată din circumscripția penitenciarului în care își execută pedeapsa.

Potrivit art. 43 din Legea nr. 254/2013, „Îndată după primirea în penitenciar, persoana condamnată are dreptul de a încunoștința personal sau de a solicita administrației să încunoștințeze un membru al familiei sau o altă persoană desemnată de aceasta, despre penitenciarul în care se află. Administrația penitenciarului are obligația de a aduce la cunoștința persoanei condamnate dispozițiile, precum și de a consemna într-un proces-verbal modul în care s-a realizat încunoștințarea”^[6]. Astfel, se poate contura primul drept al persoanei condamnate din momentul depunerii și anume de a informa familiei cu privire la penitenciarul în care se află și în care a început executarea pedepsei. În practica penitenciară se poate întâlni deseori situațiile în care un deținut care nu avea cunoștință că pe numele său avea un mandat de executare a pedepsei, dorea să revină din altă țară, sau cu ocazia ieșirii la punctul de trecere al frontierei de stat să fie oprit din drumul său și depus în penitenciarul cel mai apropiat în care se afla în acel moment, iar familia trebuie să știe despre locul în care se află pentru a putea să fie vizitat. Totodată cu ocazia depunerii în penitenciar persoanei condamnate i se aduc la cunoștință drepturile, obligațiile, interdicțiile, în limba română sau într-o limbă pe care persoana o cunoaște.

Potrivit art. 44 din Legea nr. 254/2013, „După primirea în penitenciar, persoanele condamnate se repartizează în secția de carantină și observare, pentru o perioadă de 21 de zile. Persoanele sunt cazate separat pe camere, în funcție de sex și vârstă, precum și de alte cerințe legale, de ordine interioară sau de siguranță. În perioada de carantină și observare se desfășoară activități de evaluare și intervenție inițială, se efectuează examene medicale și se dispun măsuri de informare și documentare, sub pază și supraveghere, în condițiile stabilite

^[6] Art. 43 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor privative de libertate.

prin regulamentul de aplicare a prezentei legi”^[7]. În practica penitenciară perioada de carantină și observare este denumită și „șocul depunerii”, este perioada de acomodare a persoanei condamnate cu rigorile penitenciarului, este perioada în care persoana condamnată se acomodează cu ceilalți colegi de celulă, termenul mai sus menționat este uzual în special persoanelor depuse pentru prima dată în penitenciar, pentru că în cazul persoanelor care au mai multe condamnări acest „șoc al depunerii” nu mai este de actualitate.

Potrivit art. 48 din Legea nr. 254/2013, „Persoanele condamnate sunt cazate individual sau în comun. Camerele de cazare și celelalte încăperi destinate persoanelor condamnate dispun de iluminat natural și de instalațiile necesare asigurării iluminatului artificial corespunzător. Fiecărei persoane condamnate i se pune la dispoziție un pat și cazarmamentul stabilit prin decizie a directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor^[8].

Potrivit art. 49 din Legea nr. 254/2013, „Persoanele condamnate poartă ținută civilă decentă, indiferent de regimul de executare a pedepselor privative de libertate”^[9]. Prevederea mai sus menționată a fost introdusă prima dată în sistemul penitenciar românesc ca urmare a intrării în vigoare a Legii nr. 275/2006, anterior acestei prevederi pentru ca deținuții să nu fie discriminați pe perioada executării pedepsei.

„În cauza *Muršić împotriva Croației* (MC), 2016, pct. 136-141, Curtea și-a clarificat abordarea față de capetele de cerere privind alocarea necorespunzătoare a spațiului personal în camerele de cazare a mai multor persoane private de libertate. Aceasta a confirmat standardul predominant în jurisprudența sa de 3 m² de suprafață la sol pentru fiecare persoană privată de libertate cazată în camere de mai multe persoane ca standard minim relevant în temeiul art. 3 din Convenție. Atunci când spațiul personal disponibil pentru o persoană privată de libertate scade sub 3 m² de suprafață la sol în camere de cazare pentru mai multe persoane în penitenciare, lipsa spațiului personal este considerată atât de gravă încât apare o prezumție fermă de încălcare a art. 3. Sarcina probei revine guvernului pârât care ar putea, totuși, să infirme această prezumție demonstrând existența unor factori de natură să compenseze în mod corespunzător alocarea limitată a spațiului personal.”.

[7] Art. 44 din Legea nr. 254/2013 Privind executarea pedepselor privative de libertate.

[8] Art. 48 din Legea nr. 254/2013 Privind executarea pedepselor privative de libertate.

[9] Art. 49 din Legea nr. 254/2013 Privind executarea pedepselor privative de libertate

Prezumția fermă de încălcare a art. 3 poate fi infirmată de obicei numai dacă sunt îndepliniți cumulativ următorii factori:

- reducerea spațiului personal minim necesar de 3 m² este de scurtă durată, ocazională și minoră;
- reducerea este însoțită de o libertate suficientă de mișcare în exteriorul camerei și de activități adecvate în exteriorul camerei;
- reclamantul este încarcerat în ceea ce constituie, la modul general, un loc de deținere corespunzător și nu există alte aspecte agravante ale condițiilor sale de detenție.

În cauzele în care în litigiu este o cameră de deținere – care măsoară 3-4 m² de spațiu personal per persoană privată de libertate – factorul spațiu rămâne un factor important în aprecierea Curții cu privire la caracterul corespunzător al condițiilor de detenție. În astfel de cazuri, se va constata o încălcare a art. 3 dacă factorul spațiu este însoțit de alte aspecte ale condițiilor fizice necorespunzătoare de detenție legate, în special, de accesul la plimbare în aer liber, lumină naturală sau aer proaspăt, disponibilitatea ventilației, caracterul corespunzător al temperaturii camerei, posibilitatea de a folosi toaleta în privat și respectarea cerințelor sanitare și igienice de bază.

32. În cazul în care o persoană privată de libertate dispune de mai mult de 4 m² de spațiu personal într-o cameră de deținere a mai multor persoane și, prin urmare, nu se ridică nici o problemă cu privire la spațiul personal, alte aspecte ale condițiilor fizice de detenție rămân relevante pentru aprecierea de către Curte a caracterului corespunzător al condițiilor de detenție ale unui reclamant în temeiul art. 3 din Convenție”^[10].

Potrivit art. 50 din Legea nr. 254/2013, „Administrația fiecărui penitenciar asigură condiții adecvate pentru prepararea, distribuirea și servirea hranei potrivit normelor de igienă a alimentației, în funcție de vârstă, starea de sănătate, natura muncii prestate, cu respectarea convingerilor religioase asumate de către persoana condamnată printr-o declarație pe propria răspundere. Persoanele condamnate au acces la apă potabilă”^[11].

În regimul comunist, pentru deținuții politic, condiții extrem de dure de detenție au fost menținute și după anul 1950: „Foamea era însă cea mai puternică

^[10] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid privind jurisprudența derivată din Convenția Europeană 2021).

^[11] Art. 50 din Legea nr. 254/2013 Privind executarea pedepselor privative de libertate

metodă de tortură aplicată deținuților politici, parcă mai dureroasă decât orice bătaie și umilire. Când deținutul nu era pedepsit suplimentar, prin oprirea rației zilnice de mâncare, acesta primea o masă în valoare de 500-1.000 de calorii. Alimentele folosite în închisori erau, adesea, produsele care nu se vindeau la magazinele comuniste: arpacaș, orz, varză, dovleci, gulii, cartofi, napi etc. Carnea nu exista în regimul alimentar din închisorile politice, iar când aceasta era prezentă, ea consta mai ales din rămășițe luate de la măcelarii (gheare, copite, bojoci, buze, pielițe, capete de animale)”^[12].

Calitatea hranei în sistemul penitenciar a crescut considerabil, fiind un drept care deseori este contestat de către deținuți atât cu prilejul revoltelor din sistemul penitenciar (2006, și 2016) precum și adresării de plângeri la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Un exemplu semnificativ este și cauza *Erlich și Kastro împotriva României*, 2020, cu privire la cererea unor deținuți evrei de a primi hrană cușer în baza unei hotărâri a unei instanțe naționale, Curtea a constatat că hrana cușer trebuie să conțină ingrediente speciale obținute cu respectarea unor reguli foarte specifice și că trebuie să fie preparate separat, în recipiente separate și cu ustensile separate, într-un mod special și sub supravegherea unui reprezentant al religiei în cauză. În cazul respectiv, administrația penitenciarului a colaborat cu o fundație religioasă evreiască pentru a pune la dispoziție o zonă separată în bucătăria penitenciarului și pentru ca deținuții evrei să ajute la pregătirea mâncărilor. În plus, fundația a fost prezentă ulterior în penitenciar în timpul sărbătorilor religioase evreiești, oferind reclamanților alimente specifice pentru această ocazie. Instanța națională a permis de asemenea reclamanților să obțină, prin derogare de la normele aplicabile, produse alimentare care puteau fi gătitе și preparate în locul respectiv. Deși reclamanții au obținut acele produse prin mijloace proprii, aveau posibilitatea de a solicita rambursarea de la stat. În aceste condiții, Curtea a constatat că administrația penitenciarului a instituit un set complet de măsuri corespunzătoare și că autoritățile naționale au făcut tot ceea ce se putea aștepta în mod rezonabil din partea lor pentru a respecta convingerile religioase ale reclamanților, cu atât mai mult cu cât mâncarea cușer trebuia să fie pregătită în condiții speciale și stricte. Astfel, Curtea nu a constatat nici o încălcare a art. 9 din Convenție^[13].

^[12] M. Stanciu, A. Mihăilescu, *Alimentația în Penitenciare*, Institutul de Cercetare pentru Calitatea Vieții, Academia Română, 2016.

^[13] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind jurisprudența derivată din Convenția Europeană*, 2021, p. 17.

Potrivit art. 54 din Legea nr. 254/2013 deținutul are posibilitatea de a intra în procedura refuzului de hrană. Refuzul de hrană poate fi definit ca forma de protest prin care o persoană încearcă să obțină un drept, sau de a fi audiat cât mai repede de către factorii de conducere dintr-un penitenciar.

Potrivit art. 58 din Legea nr. 254/2013 „Libertatea conștiinței și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase ale persoanelor condamnate nu pot fi îngrădite. Persoanele condamnate au dreptul la libertatea credințelor religioase, fără a aduce atingere libertății credințelor religioase ale celorlalte persoane condamnate. Persoanele condamnate pot participa, pe baza liberului consimțământ, la servicii sau întruniri religioase organizate în penitenciare, pot primi vizite ale reprezentanților cultului respectiv și pot procura și deține publicații cu caracter religios, precum și obiecte de cult”^[14].

Potrivit OMJ nr. 850/2023 prin care a fost modificat și completat prevederile Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013, „Deținuții pot să își declare pe baza liberului consimțământ confesiunea sau apartenența religioasă la intrarea în locul de deținere și ulterior pe parcursul executării pedepsei. Schimbarea confesiunii sau a apartenenței religioase pe parcursul perioadei de detenție este dovedită printr-o declarație pe propria răspundere.”^[15]. Ultima modificare este de actualitate ca urmare a faptului că persoanelor condamnate au dreptul la libertatea credințelor religioase.

Pentru ca deținutul să desfășoare cât mai mult timp în afara spațiului de cazare, prevederile execuțional penale prevăd că deținutul are posibilitatea de a participa la activitatea, care se desfășoară în curți special amenajate, dotate cu grup sanitar, copertină pentru a fi protejat de intemperii. În funcție de regimul în care este inclus, deținuții au dreptul la minim o oră pentru desfășurarea activității la plimbare. Pentru asigurarea unui tonus muscular adecvat deținuții au dreptul la o sală de sport care este dotată cu (haltere, benzi de alergat, tenis de masă). În aceste spații participă la diverse competiții sportive (șah, table, fotbal) conform unui calendar aprobat.

Pentru ca deținutul să mențină legătura cu familia, aparținători, avocați, notari, alte persoane cu calități oficiale, are dreptul la vizită, care se acordă în 2 feluri: vizita cu dispozitiv de separare, și vizita fără dispozitiv de separare. Urmare a intrării în vigoare a OMJ nr. 850/2023, numărul de vizite fără dispozitiv de separare a crescut, crescând astfel șansele de reintegrare socială a deținuților,

^[14] Art. 54 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor privative de libertate.

^[15] Art. 124 alin. (3) din H.G. nr. 850/2024 privind modificarea și completarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2023.

punându-se accent și pe deținuții care au declarați copii minori și bineînțeles pe conduita acestora. În aceeași ordine de idei deținuții dacă îndeplinesc condițiile prevăzute la art. 69 din Legea nr. 254/2013 au dreptul la vizită intimă. Pentru întemeierea unei familii, deținuți au dreptul de a se căsători în penitenciar, iar după căsătorie au dreptul la vizită intimă cu durata de 48 de ore.

Deținuții au dreptul de a efectua cumpărături de la punctele comerciale din incinta locurilor de deținere, aceste puncte comerciale dețin fructe legume, mezeluri, țigări, apă, băuturi carbogazoase, prețurile și bunurile supuse comercializării sunt verificate lunar de o comisie stabilită de către directorul unității. Valoarea la care deținuții pot efectua cumpărături săptămânal este de 3/4 din salariul minim brut pe economie. Procesul-verbal al comisiei de verificare a prețurilor este analizat în cadrul Consiliului de conducere. Pentru dinamizarea produselor și a prețurilor deținuților li s-a oferit și dreptul de a efectua cumpărături on-line printr-un retailer desemnat de administrația penitenciarului. Totodată deținuții au dreptul de a primi lunar un pachet de la familie ce conține maximum 10 kg de produse alimentare și încă 6 kg de fructe și legume.

Deținuții au dreptul să fie consultați din punct de vedere medical de personal specializat (medici, asistenți medicali) conform unui program, sau ca urmare a unor urgențe medicale. Deținuți care suferă de afecțiuni medicale sunt investigați și tratați de personal din afara penitenciarului în spitale și policlinici din rețeaua Ministerului Sănătății. Deținuții au dreptul la efectuarea de lucrări stomatologice, sau de prezentarea la Serviciul de Medicină Legală pentru investigații de specialitate, în situația în care au fost implicați în incidente operaționale (cele mai dese fiind altercațiile).

Deținuții pot fi vizitați de către avocați în baza împuternicirii avocațiale. Vizita este confidențială, iar ca element din care rezultă neîngrădirea acestui drept, vizita poate avea loc oricând (indiferent de zi sau de oră). Deținutul are dreptul la consultarea dosarului individual, și poate să solicite xerocopii după documentele din dosar, sau cu ajutorul avocatului său desemnat.

Pentru exercitarea dreptului constituțional deținuții au dreptul de a vota, cu condiția ca acest drept să nu fie interzis printr-o hotărâre judecătorească.

Deținuții au dreptul la muncă, cu precizarea faptului că aceștia nu pot fi forțați să presteze o muncă. În funcție de abilitățile acestora, a capacității lor de muncă deținuți există în fiecare penitenciar o comisie de selecționare la muncă care selectează deținuții în funcție de nevoile penitenciarului. Munca poate fi atât la activități în interesul locului de deținere (bucătărie, curățenie, instalații sanitare, electrice, reparații curente) cât și la beneficiari. În situația în care

deținuți prestează muncă la beneficiar beneficiază și de sume de bani pe care le pot folosi în interes personal sau transmite la familie. Pe perioada în care muncesc primesc și zile considerate executate în funcție de munca prestată media este de 5-6 zile câștigate la o muncă lunară de 8 ore. Astfel deținuții care muncesc pe lângă zile casting care îi ajută la comisia de liberare condiționată beneficiază și de credite care sunt folosite pentru recompensare.

Un drept extrem de important în mediul penitenciar este dreptul la cursuri de instruire școlară, în special învățământul general obligatoriu. După absolvirea unui an școlar deținuții beneficiază de un număr de 30 zile considerate executate, credite precum și diplome certificate de Ministerul Învățământului, fără a se face mențiunea că cursurile s-au desfășurat în mediul penitenciar. Cu aprobarea directorului unității deținuții pot beneficia și de învățământul universitar, iar cei repartizați în regim deschis pot să participe la învățământul cu frecvență redusă.

Pentru asigurarea dreptului la informare deținuții beneficiază de programe radio-tv, aparatura destină acestui drept poate fi asigurată atât de către administrația penitenciarului cât și de către deținuți. Pentru asigurarea acestui drept deținuții au acces și la bibliotecă în baza unui program „Fondul de carte cuprinde un număr suficient de mare și variat de volume, menit să răspundă diversității culturale a deținuților”^[16].

Penitenciarul poate fi considerat un „ansamblu de reguli” care stau la baza dezvoltării personale a individului pentru a fi redat societății astfel încât să nu mai comită infracțiuni. Faptul că penitenciarul își îndeplinește atribuții funcției de custodie și de reintegrare în societate este dat și de „trendul descendent al recidivei care a ajuns la cel mai scăzut procent din anul 2008, coborând de la 46.3 % la sub 37 % în 2022 și 2023”^[17].

Politica execuțional penală a suferit și această modificare printre care aș dori să amintesc Legea nr. 69/2017 (lege care a modificat și completat Legea nr. 254/2013), privind recursul compensatoriu al persoanelor private de libertate. Acest act normativ acordă pentru fiecare 30 de zile executate, neconsecutive, se considera executate suplimentar număr de 6 zile deținuții care executau detenția în condiții necorespunzătoare. Erau considerate zile executate în condiții necorespunzătoare, dacă era îndeplinită cel puțin o condiție:

^[16] Art. 196 din Regulamentul de Aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor

^[17] Bilanț Administrația Națională a Penitenciarelor pe anul 2023 – <https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2024/03/RA-2023-2024-final-20.03.2024.pdf>.

- „a) cazarea într-un spațiu mai mic sau egal cu 4 mp/deținut, care se calculează, excluzând suprafața grupurilor sanitare și a spațiilor de depozitare a alimentelor, prin împărțirea suprafeței totale a camerelor de deținere la numărul de persoane cazate în camerele respective, indiferent de dotarea spațiului în cauză;
- b) lipsa accesului la activități în aer liber;
- c) lipsa accesului la lumină naturală sau aer suficient ori disponibilitatea de ventilație;
- d) lipsa temperaturii adecvate a camerei;
- e) lipsa posibilității de a folosi toaleta în privat și de a se respecta normele sanitare de bază, precum și cerințele de igienă;”^[18].

Legea avea aplicabilitatea începând cu data de 24 iulie 2012 și a fost în vigoare până la data de 22 decembrie 2019, dată la care a fost abrogată. Prin aplicarea legii recursului compensatoriu s-a creat un mecanism unic prin care erau modificate Sentințele penale date de magistrați și rămase definitive prin scăderea pe cale administrativă a duratei pedepsei ca urmare a executării pedepsei în condiții necorespunzătoare. Majoritatea pavilioanelor din sistemul penitenciar în care își executau pedepsele au fost declarate necorespunzătoare și astfel deținuții beneficiau de analiza în cadrul comisiei de liberare condiționate mult mai devreme, punându-se astfel în libertate deținuți care prezentau pericol pentru societate. Legea recursului compensatoriu a condus și la diminuarea numărului de deținuți custodiați în sistemul penitenciar, ajungându-se în anul 2020 la un efectiv de aproximativ 20 000, minim care nu a mai fost înregistrat după revoluția din anul 1989.

Mass-media a pus deseori în evidență pericolul pe care îl constituia această lege prin exemple de persoane care la scurt timp după ce au fost puse în libertate ca urmare a prevederilor Legii nr. 169/2017, au comis infracțiuni. După abrogarea Legii recursului compensatoriu politica execuțional penală s-a axat pe creșterea numărului de spații de cazare construite cu respectarea celor 4 mp, astfel încât fenomenul de supraaglomerare să fie diminuat.

^[18] Legea nr. 169/2017 privind acordarea recursului compensatoriu.

STUDII DE CAZ

Prima speță analizată are în vedere plângerea adresată judecătorului de supraveghere de către deținutul „X”, înregistrată la judecătorul de supraveghere la data de dd.mm.2019, condamnatul a solicitat revocarea măsurii Penitenciarului Oradea, privind respingerea cereri pentru comunicare on – line cu fratele său „N” stabilit în străinătate și obligarea administrației locului de deținere să i se acorde dreptul solicitat.

Reglementarea legală existentă la acea dată: art. 66 din Legea nr. 254/2013 „Pentru anumite categorii de persoane condamnate, se poate facilita comunicarea on-line cu membrii de familie sau alte persoane. Categoriile de persoane condamnate, numărul și durata comunicărilor on-line, precum și modalitatea de acordare a acestora se stabilesc prin regulamentul de aplicare a prezentei legi”^[19].

Potrivit art. 134 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013:

„În vederea menținerii unei legături constante și a creșterii șanselor de îmbunătățire a relațiilor cu mediul de suport al deținuților cu grad ridicat de vulnerabilizare sau identificați cu nevoi speciale se poate acorda dreptul la comunicări on-line, pe baza unei programări prealabile. Categoriile de deținuți care pot beneficia de comunicări on-line, din cauza distanței mari de la domiciliu la penitenciar sau a altor motive justificate și care nu sunt vizitați de membrii de familie, aparținători sau alte persoane, sunt:

a) deținuții care au o bună comportare, participă activ la programele și activitățile educative, de asistență psihologică și asistență socială recomandate în Planul individualizat de evaluare și intervenție educativă și terapeutică ori la activități lucrate;

b) tinerii din penitenciarele pentru tineri;

c) femeile din penitenciarele sau secțiile de femei;

d) deținuții internați în penitenciarele-spital. Comunicările on-line sunt condiționate de concluziile sau recomandările evaluării sociale, consemnate în Dosarul de educație și asistență psihosocială.

Prin excepție de la prevederile mai sus menționate, pot efectua comunicări on-line și deținuții ai căror membri de familie, aparținători sau alte persoane se află în situații de catastrofe, calamități, boală gravă, deces sau în alte cazuri temeinic justificate”^[20].

[19] Încheierea Judecătorului de supraveghere din cadrul P Oradea, nr. 81/2019.

[20] Încheierea Judecătorului de supraveghere din cadrul P Oradea, nr. 81/2019.

În vederea punerii în aplicare a dispozițiilor art. 66 și art. 134 mai sus-menționate, Administrația Națională a Penitenciarelor a emis o Procedură de sistem privind la acordarea dreptului la comunicări on-line, din conținutul căreia la pct. 8 sunt menționate următoarele aspecte pentru acordarea acestui drept:

„a) să nu existe interdicții stabilite prin hotărâre judecătorească, sau prin orice act emis de un organ judiciar;

b) din cauza distanței mari de la domiciliu la unitate (deținutul are domiciliul în alt județ) sau a altor motive temeinic justificate, deținuții nu au fost vizitați de membrii de familie, aparținători sau alte persoane;

c) au rude de gradul I II, soț/soție concubin/ concubină aflate în executarea unei pedepse privative de libertate sau măsuri educative;

d) deținuții au un comportament constant pozitiv;

e) participă activ la programele și sau activități educative de asistență psihologică și asistență socială”^[21].

De comunicări on line vor beneficia cu precădere, nu au fost efectiv vizitați de membri de familie, aparținători sau alte persoane, avându-se în vedere timpul scurs de la ultima vizită.

Argumentul rezoluției negative a cererii deținutului a fost acela că deținutul în cursul anului 2018 a beneficiat de 7 vizite, periodicitatea acestora fiind de o vizită la două – trei luni.

Judecătorul de supraveghere a concluzionat că „un astfel de mod de soluționare, întemeiat pe acest argument, nu este acceptabil, întrucât nu are nici o legătură cu dispozițiile legale”^[22], astfel a dispus admiterea plângerii și obligarea Penitenciarului Oradea să asigure deținutului acordarea dreptului la comunicări on – line.

Urmare a modificărilor legislative apărute prin modificarea și completarea Regulamentului la Legea nr. 254/2013, apărute prin H.G. nr. 850/2023 condiția referitoare la „deținuții nu au fost vizitați de membrii de familie, aparținători sau alte persoane”^[23] a fost eliminată.

Speța numărul 2 are în vedere plângerea adresată judecătorului de supraveghere de către deținutul „L”, înregistrată la judecătorul de supraveghere la data de dd.mm.2020, condamnatul a solicitat să conteste hotărârea comisiei de

[21] Încheierea Judecătorului de supraveghere din cadrul P Oradea, nr. 81/2019.

[22] Încheierea Judecătorului de supraveghere din cadrul P Oradea, nr. 81/2019.

[23] H.G. nr. 850/2023 privind completarea și modificarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013.

selecționare și repartizare de muncă care a avut loc în data „P”. Deținutul a solicitat să desfășoare activități cu caracter gospodăresc pentru administrația penitenciarului. La cererea deținutului privind selecționarea la muncă apare rezoluția neselecționat, dosar pe rol DIICOT, nu îndeplinește prevederile art. 24 lit. d din Decizia directorului general al A.N.P. nr. 500 165/2017.

Comunicatul de presă al DIICOT în conținutul căreia că s-a dispus trimiterea în judecată a deținutului „P” și a altor persoane, pentru infracțiunea de constituire a unui grup infracțional organizat pentru evaziune fiscală care rezulta dintr-o simplă căutare pe internet.

Prevederea Legală: Potrivit art. 78 din Legea nr. 254/2013 „Persoanelor condamnate li se poate cere să muncească, în raport cu tipul regimului de executare, ținându-se seama de calificarea, deprinderile și aptitudinile acestora, de vârstă, starea de sănătate, măsurile de siguranță, precum și de programele destinate sprijinirii formării profesionale a acestora”. Potrivit art. 173 alin. (4) din H.G. nr. 157/2015, „Folosirea la muncă a deținuților se face cu respectarea procedurii și criteriilor de selecționare și repartizare la muncă, asigurarea măsurilor de siguranță specifice fiecărui regim de executare, întocmirea documentelor de organizare și funcționare a punctelor de lucru, pregătirea și dotarea locurilor de muncă, asigurarea măsurilor de securitate și sănătate în muncă, întocmirea documentelor de evidență a muncii și acordarea drepturilor cuvenite pentru munca prestată”^[24].

În aplicarea acestor dispoziții legale a fost emisă Decizia directorului general al A.N.P. nr. 500 165/2017, care are criterii speciale pentru selecționarea la activități cu caracter gospodăresc în interiorul locului de deținere, art. 24 lit. d), „sunt cunoscute ca fiind lideri sau membri marcanți al grupărilor de criminalitate organizată sau terorism, potrivit datelor consemnate aflate la dosarul individual sau furnizate de organele abilitate ori personalul din sistemul administrației penitenciare”^[25].

În opinia judecătorului de supraveghere faptul că există pe rolul DIICOT un dosar aflat în instrumentare nu este îndeplinită prevederile art. 24 lit. d) din Decizia directorului general nr. 500 165/2017 și a dispus admiterea plângerii formulate, urmând a se solicita comisiei de selecționare și repartizare a deținutului la muncă să procedeze la reanaliza situației deținutului, în raport cu criteriile legale^[26].

[24] Încheierea Judecătorului de supraveghere din cadrul Penitenciarului Oradea nr. 405/2020.

[25] Decizia directorului general al ANP, nr. 500 165, art. 24 lit. d).

[26] Încheierea Judecătorului de supraveghere din cadrul Penitenciarului Oradea nr. 405/2020.

Speța numărul 3 are în vedere plângerea adresată judecătorului de supraveghere de către deținutul „B”, înregistrată la judecătorul de supraveghere la data de dd.mm.2019, condamnatul a solicitat să conteste cererea prin care i s-a respins dreptul de a beneficia de dreptul la vizită intimă, măsură luată de către administrația Penitenciarului Oradea.

Baza legală: Potrivit art. 69 din Legea nr. 254/2013 „Pot beneficia de vizită intimă persoanele condamnate care îndeplinesc, **cumulativ**, următoarele condiții:

a) sunt condamnate definitiv și sunt repartizate într-un regim de executare a pedepselor privative de libertate;

b) nu sunt în curs de judecată în calitate de inculpat;

c) există o relație de căsătorie, dovedită prin copie legalizată a certificatului de căsătorie sau, după caz, o relație de parteneriat similară relațiilor stabilite între soți;

d) nu au beneficiat, în ultimele 3 luni anterioare solicitării vizitei intime, de permisiunea de ieșire din penitenciar

e) **nu au fost sancționate disciplinar pe o perioadă de 6 luni, anterioară solicitării vizitei intime, sau sancțiunea a fost ridicată;**

f) participă activ la programe educaționale, de asistență psihologică și asistență socială ori la muncă”^[27].

La data formulării cereri pentru acordarea dreptului la vizită intimă deținutul avea aplicată o sancțiune disciplinară care nu era definitivă, aceasta se afla pe rolul instanțelor de judecată

Motivele pentru care a fost dispusă admiterea cererii de vizită intimă:

- „sancțiunea disciplinară aplicată de către comisia de disciplină nu produce efecte până la momentul rămânerii definitive
- termenul de 6 luni se calculează de la data rămânerii definitive și nu de la data aplicării sancțiunii disciplinare, rezultă din modul în care a fost redactat prevederile art. 69 lit. e) din Legea nr. 254/2013. Dacă deținutului i s-a aplicat orice măsură disciplinară, iar din orice motiv măsura nu a fost ridicată, legiuitorul a considerat că simpla trecere a intervalului de 6 luni de la data sancționării disciplinare fără ca deținutul să mai comită alte abateri, este suficientă pentru a dovedi îndreptarea conduitei și pentru a i se acorda dreptul la vizită intimă

^[27] Încheierea Judecătorului de supraveghere din cadrul Penitenciarului Oradea cu nr. 326 din 23 decembrie 2019.

- restricționarea dreptului la vizită intimă înainte de rămânerea definitivă a sancțiunii disciplinare care a determinat respingerea cererii deținutului va conduce la încălcarea dreptului la vizită intimă așa cum este menționat la art. 146 al Regulamentului de Aplicare a Legii „persoanele condamnate definitiv au dreptul la o vizită intimă o dată la 3 luni cu durata de 3 ore, cu respectarea condițiilor legale”. Asta înseamnă că deținutul are dreptul la 4 vizite pe an. În măsura în care sancțiunea disciplinară va fi anulată după un interval de timp necesar pentru soluționarea căilor de atac, care în cazul Judecătoriei Oradea este în medie de 5-6 luni, dreptul deținutului nu mai poate fi restabilit așa încât să i se acorde numărul de 4 vizite pe an”^[28]. Pentru toate aceste motive s-a dispus admiterea plângerii deținutului și obligă Penitenciarul Oradea la acordarea dreptului la vizită intimă.

Potrivit art. 74 alin. (7) din Legea nr. 275/2006, „Plângerea formulată și contestația introdusă potrivit alin. nu suspendă executarea sancțiunilor disciplinare, cu excepția celei prevăzute în art. 71 alin. (1) lit. f). Litera f) se referă la aplicarea sancțiunii disciplinare cu izolarea. Astfel, potrivit actului normativ sancțiunile disciplinare erau executorii din momentul aplicării lor de către comisia de disciplină, singura excepție fiind izolarea. Prevederile mai sus menționate au fost modificate prin aplicarea Legii nr. 254/2013 care a stabilit că acestea devin definitive în situația în care deținutul nu formulează plângere sau contestație, Hotărârea instanței fiind definitivă. Acest aspect este corect și prin faptul că în cazul în care este anulată o sancțiune disciplinară acordarea unui drept nu se poate acorda retroactiv

Speța numărul 4, are în vedere plângerea adresată judecătorului de supraveghere de către deținutul „C”, înregistrată la judecătorul de supraveghere la data de dd.mm.2019, a înțeles să conteste rezoluția finală dată asupra cererilor înregistrate în registru șefului secției de deținere sub numerele 367/d.m.2019 și 368/d.m.2019. Prin cererea nr. 367, a solicitat 12 plicuri timbrate pentru Ministerul Justiției, Administrația Națională a Penitenciarelor, Înalta Curte de Casație și Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Parchetul de pe lângă Înalta Curți de Casație și Justiție, Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Oradea, Parchetul de pe lângă Tribunalul Bihor, D.N.A., D.I.I.C.O.T., IRDO, Senatul României, Tribunalul București, din care l s-au aprobat 2. Prin cererea nr. 368/2019 a solicitat 5 plicuri

^[28] Încheierea Judecătorei de supraveghere din cadrul Penitenciarului Oradea cu nr. 326 din 23 decembrie 2019.

pentru O.N.U., Consiliul Europei, Comisia Europeană, CEDO, Amnesty Internațional timbrate extern”, din acestea fiind aprobate tot 2 plicuri.

Administrația Penitenciarului Oradea a motivat soluția prin care l s-au aprobat doar cate 2 plicuri pentru fiecare solicitare cu următoarele argumente:

- câte zile are executate din pedeapsă până în acest moment;
- câte acțiuni are pe rolul instanțelor și ce obiect au acestea (studiu dosar, contestarea măsurilor dispuse de administrația locului de deținere, contestarea încheierilor judecătorului de supraveghere, liberare condiționată);
- aprecierea că nici una din acțiunile în instanță nu au legătură cu pedeapsa privativă de libertate întrucât situația sa juridică este clarificată; faptul că i s-au înmănat în mod periodic materiale necesare exercitării dreptului la corespondență;
- faptul că deținutul nu obișnuiește să trimită toate scrisorile odată, ci pe rând;
- analiza periodicității acordării și transmiterii corespondenței cu concluzia că deținutul expediază corespondența cu o frecvență de 1-2 scrisori/săptămână;
- faptul că deținutului i se pun la dispoziție în mod regulat cereri tip (*pentru formularea de solicitări de competența de soluționare a administrației locului de deținere*), prin care acesta solicită materiale necesare exercitării dreptului la petiționare și corespondență, cu o exemplificare a unor cereri;
- faptul că nu utilizează corespondența pentru a menține legătura cu familia sau apărătorul;
- observația că nu dispune de fonduri bănești, dimpotrivă administrația are de recuperat sume de bani reprezentând contravaloarea materialelor pentru exercitarea dreptului la petiționare și corespondență;
- aprecierea că deținutului i s-au pus la dispoziție în mod regulat plicuri timbrate și materiale necesare exercitării dreptului la petiționare și corespondență, intern și extern, în mod rezonabil coroborat cu nevoile de corespondență ale acestuia;
- cu ocazia ridicării de la deținut a celor două cereri care fac obiectul prezentei plângeri, a fost întrebat câte petiții are redactate iar acesta a răspuns că două, una către Administrația Națională a Penitenciarelor București și una către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, iar în această situație s-au aprobat câte două plicuri pentru corespondență simplă internă și două plicuri pentru corespondență simplă internațională pentru a veni în întâmpinarea nevoilor de corespondență ale deținutului;

– observația că deținutul are tendința de a formula abuziv acțiuni în instanță și petiții, cu scopul de a avea acțiuni pe rolul instanțelor din raza curții de Apel Oradea, spre a nu executa pedeapsa la Penitenciarul X, care este penitenciarul de executare stabilit de Administrația Națională a Penitenciarelor”^[29].

Reglementarea legală:

⇒ **Articolul 63 alin. (1) și (2) din Legea nr. 254/2013:**

Alin. (1): „Dreptul de petiționare și dreptul la corespondență ale persoanelor condamnate sunt **GARANTATE**.

Alin. (2): În sensul prezentei legi, termenul petiție include orice cerere sau sesizare adresată autorităților publice, instituțiilor publice, organelor judiciare, instanțelor naționale și internaționale.

⇒ **Articolul 64** din Lege stabilește măsurile pentru asigurarea dreptului de petiționare și a dreptului la corespondență, impuse administrației locului de deținere:

Alin. (1): Pentru asigurarea exercitării dreptului de petiționare și a dreptului la corespondență, directorul penitenciarului are obligația de a lua **măsurile corespunzătoare pentru punerea la dispoziția persoanei condamnate a materialelor necesare**, precum și pentru instalarea de cutii poștale în interiorul penitenciarului.

Alin. (5): Cheltuielile ocazionate de exercitarea dreptului de petiționare și a dreptului la corespondență sunt suportate, de regulă, de către persoanele condamnate. În cazul în care aceste persoane nu dispun de mijloacele bănești necesare, cheltuielile pentru exercitarea dreptului de petiționare prin cereri și sesizări adresate organelor judiciare, instanțelor sau organizațiilor internaționale a căror competență este acceptată ori recunoscută de România și cele pentru exercitarea dreptului la corespondență cu familia, apărătorul și cu organizațiile neguvernamentale care își desfășoară activitatea în domeniul protecției drepturilor omului sunt suportate de către administrația penitenciarului.

⇒ **Art. 129-130** din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013:

Articolul 129. Dreptul de petiționare

(1) În baza dreptului de petiționare, pentru apărarea unor drepturi sau interese, deținuții pot să adreseze cereri, reclamații și sesizări către

^[29] Încheierea Judecătorului de Supraveghere din cadrul Penitenciarului Oradea cu nr. 268/2019.

orice persoană autorizată, instituție, organizație guvernamentală, non-guvernamentală, locală, centrală, națională sau **internațională, în condițiile art. 63 și 64 din Lege.**

Articolul 130. Dreptul la corespondență

(1) Deținuții au dreptul de a trimite și de a primi corespondență.

(2) Dreptul la corespondență este **NELIMITAT**.

În raport cu reglementările legale în materia dreptului de petiționare și la corespondență, al căror conținut a fost mai sus redat,

Văzând dispozițiile exprese în conținutul legii în sensul că:

– dreptul de petiționare și dreptul la corespondență ale persoanelor condamnate **sunt garantate**

– dreptul la corespondență **este nelimitat**,

Decizia directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor nr. 488/2016^[30] având în vedere reglementarea conform căreia: „plicurile sunt predate deținutului **DUPĂ REDACTAREA CORESPONDENȚEI**; acesta introduce personal corespondența și sigilează plicul în prezența persoanei desemnate. Timbrul/timbrele sunt aplicate pe plicul sigilat, în suma corespunzătoare greutateii trimiterii **interne sau internaționale în regim simplu**, de personalul desemnat în prezența deținutului, și returnat acestuia pentru introducerea în cutia poștală”, „Obligă administrația Penitenciarului Oradea să pună la dispoziția deținutului plicuri și timbre în regim simplu, intern și internațional, **în limita instituțiilor naționale și internaționale a căror competență este acceptată ori recunoscută de România precizate în conținutul celor două cereri de mai sus, pentru expediere, după redactarea de către deținut a petițiilor**”^[31].

După cum se poate observa limita între acordarea dreptului la corespondență și abuzul de drept este destul de fragilă, deținuții în special cei care nu au sprijinul familial, recidiviști, se prevalează de acest drept pentru a formula petiții/reclamații.

IV. Concluzii

Drepturile deținuților fac obiectul unei permanențe „updatări” din punct de vedere legislativ cu direcțiile în care se dezvoltă societatea. Un exemplu concludent este acela al dreptului la comunicări on-line care nu era prevăzut în

^[30] Încheierea Judecătorului de Supraveghere din cadrul Penitenciarului Oradea cu nr. 268/2019.

^[31] Încheierea Judecătorului de Supraveghere din cadrul Penitenciarului Oradea cu nr. 268/2019.

legislația din 2006, dar care a apărut în anul 2013. La început în sistemul penitenciar era o reticență în acordarea acestuia, dar în timpul pandemiei de coronavirus (în special pe perioada stării de urgență) acest drept a fost folosit pe deplin astfel încât numărul vizitelor a crescut exponențial.

Studiile de caz abordează mai multe direcții printre care as dori să subliniez:

- Modificarea legislativă în funcție de nevoile execuțional penale, a problematicii și dinamicii contextuale.
- Asigurarea drepturilor deținuților în conformitate cu normele europene în materie.
- Comunicarea cu persoanele private de libertate astfel încât să fie cunoscut problemele cu care aceste se confruntă.
- Colaborarea între sectoarele de activitate din cadrul penitenciarului.
- Crearea unui mecanism de jurisprudență în care să fie incluse toate încheierile din sistemul penitenciar prin care au fost admise încheieri sau sentințe penale dispuse de către instanța de judecată cu privire la acordarea drepturilor deținuților, sau cu privire la sancțiunile disciplinare aplicate acestora.

Rezultatul studiilor de caz relevă modul în care este înțeleasă și aplicată legea de executare a pedepsei, reflectând diversitatea soluțiilor oferite. Totodată trebuie specificat și implicarea pe care îl au judecătorii de supraveghere cu privire la, supravegherea modului în care sunt respectate drepturile persoanelor private de libertate în mediul penitenciar.

Studiile relevă că judecătorii de supraveghere a privării de libertate au un rol crucial în garantarea respectării drepturilor deținuților în cadrul sistemului penitenciar. Încheierile lor reflectă preocuparea pentru respectarea demnității și drepturilor fundamentale ale deținuților, contribuind astfel la consolidarea statului de drept și a valorilor fundamentale ale unei societăți democratice. Totodată, este necesară o monitorizare continuă și o îmbunătățire a practicilor în domeniul respectării drepturilor deținuților pentru a asigura că aceste principii sunt întotdeauna respectate în practică.

Referințe bibliografice

Avram, A., Fanu-Moca, A. (2023). *Jurisdicția specială administrativă a judecătorului de supraveghere a privării de libertate*. Annals of the West University of Timisoara: Law Series/Analele Universitatii de Vest din Timisoara: Seria Drept, (1).

CEDO (2021). Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid privind jurisprudența derivată din Convenția Europeană.

Chihai, G. (2016). *Rolul și activitatea judecătorului de supraveghere a privării de libertate*. Teză de Doctorat. Universitatea „Nicolae Titulescu”. Facultatea de Drept. Școala Doctorală. București.

Chiriță R. (coord.), *Arestarea și detenția în jurisprudența CEDO*, Ed. Hamangiu, București.

Mihai, G.I. (2024). *Dreptul la asistență juridică a persoanelor private de libertate din perspectiva europeană. Particularități legislative ale unor state europene*. Buletin de Informare Legislativă, 1 (1), 24-35.

Nedelcu, S. (2019). *Competența judecătorului de supraveghere a privării de libertate de a dispune aplicarea prin procedura reglementată de art. 56 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate a dispozițiilor Legii nr. 169/2017*. Revista „Dreptul”, (02), 164-180.

Pojan, R.V. (2023). *Considerații în legătură cu armonizarea legii execuțional-penale române cu standardele Comisiei Europene privind condițiile materiale de detenție*. Revista „Dreptul”, (06), 115-130.

Proca, F. (2021), *Cadrul Juridic European*, Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice 2021, p. 417-418.

Șerban, A., Arzoiu A., Cozma, R., Bârsan, M. (2012). *Aspecte controversate în jurisprudența Curții Constituționale referitoare la instituția judecătorului delegat cu executarea pedepselor*, în volumul Repere actuale din jurisprudența Curții Constituționale a României și perspective de justiție europeană, Ed. Sitech, Craiova.

Stanciu, M., Mihăilescu, A. (2016). *Alimentația în penitenciare*, Institutul de Cercetare pentru Calitatea Vieții, Academia Română.

Stefan, B. (2006). *Istoria și reforma închisorilor românești*. Revista Română de Sociologie, 17(5-6).

Respectarea dreptului la viață și la protecție împotriva torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante în sistemul penitenciar între ideal și realitate

Ioana PICU^[1]

Motto:

„Dacă tratezi un om așa cum este, va rămâne exact așa cum este. Dar dacă îl tratezi așa cum ar trebui să fie, va deveni cine ar trebui să fie”.

Johann Wolfgang von Goethe

Abstract

Carrying out an X-ray of the penitentiary system in Romania, a complex theme of indisputable importance emerges: respect for human rights. In an era where respect for individual rights is fundamental to the architecture of community and justice, the humane and appropriate treatment of those deprived of liberty reflects the maturity of a democratic and juridical society. This theme transcends national and cultural boundaries, representing a moral and legal imperative to which no modern society can remain indifferent. Globally, there is consensus on the need to ensure the fair and humane treatment of people in detention, and to protect and promote their fundamental rights.

Keywords: *right to life, torture, inhuman and degrading treatment, human dignity.*

I. Introducere

În mod particular, sistemul penitenciar din fiecare țară se confruntă cu propriile sale provocări și dificultăți în ceea ce privește respectarea drepturilor omului. Aceste provocări sunt variate, de la supraaglomerarea penitenciarelor și condițiile precare de detenție, la abuzul de putere din partea personalului penitenciar și lipsa accesului la servicii medicale și sociale adecvate. În pofida

^[1] Doctorand – Facultatea de Drept, Universitatea "Nicolae Titulescu" din București, email: office@ioanapicu.ro.

acestor dificultăți, este esențial ca fiecare stat să își asume responsabilitatea de a asigura respectarea drepturilor omului în sistemul carceral și de a implementa măsuri și politici eficiente pentru a garanta aceste drepturi esențiale pentru toți cei aflați în detenție.

Prezenta lucrare concentrează analiza și evaluarea modului în care drepturile omului sunt percepute, protejate și implementate în sistemul penitenciar românesc, concentrându-se asupra dreptului la protecție împotriva torturii, pedepselor, tratamentelor inumane ori degradante și, implicit, asupra dreptului la viață, oferind nu doar o introspecție asupra practicilor existente, ci și o cercetare comparativă și contextuală, având în vedere standardele internaționale și naționale ale drepturilor omului, precum și relevanța acestora în raport cu specificul cultural și juridic al comunității. În egală măsură, lucrarea urmărește identificarea și formularea de recomandări și soluții viabile, care să contribuie la îmbunătățirea proceselor, politicilor și practicilor din sistemul penitenciar, în vederea asigurării unui echilibru între necesitățile societății și respectarea demnității și drepturilor individuale.

II. Norme internaționale și naționale privind drepturile omului în contextul sistemului penitenciar din România

Conceptul modern al drepturilor omului a început să prindă contur la nivel internațional în secolul al XVIII-lea, odată cu iluminismul și cu apariția primei Declarații a Drepturilor Omului. Această declarație a fost emisă în anul 1776, în cadrul Declarației de Independență a SUA, reprezentând un prim pas semnificativ către recunoașterea drepturilor individuale ca fiind fundamentale pentru societate.

În 1789, Revoluția Franceză a adus cu sine și Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, care a consolidat ideea că drepturile individuale ar trebui protejate de guvernele naționale.

O etapă crucială în respectarea drepturilor omului a fost adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite în 1948. Această declarație a reprezentat un efort comun al comunității internaționale de a stabili un set de drepturi fundamentale pe care toți oamenii ar trebui să le respecte, indiferent de naționalitate, rasă, religie sau altă apartenență. Declarația a stabilit un cadru de referință pentru protejarea și promovarea drepturilor omului la nivel global și a reprezentat fundamentul pentru tratatele și convențiile ulterioare privind drepturile omului.

De atunci, drepturile omului au devenit un subiect central în politica internațională, respectarea lor la nivel european materializându-se în 1950 prin adoptarea de către Consiliul Europei a Convenției Europene a Drepturilor Omului, ce a stabilit o bază juridică pentru protecția drepturilor omului în statele membre.

România a ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului la 20 iunie 1994, ceea ce a marcat un angajament solemn al țării în ceea ce privește respectarea și promovarea drepturilor fundamentale ale omului la nivel internațional.

La nivel național, Constituția României, adoptată în 1991 și revizuită în 2003, reprezintă principalul document juridic care stabilește și garantează drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor.

În contextul protejării drepturilor omului, o atenție deosebită este acordată și drepturilor persoanelor aflate în detenție. Legile care reglementează drepturile deținuților reprezintă un element esențial al sistemului legislativ al fiecărui stat, având ca obiectiv garantarea unui tratament uman și respectuos față de persoanele private de libertate. Aceste legi sunt fundamentate pe principiile drepturilor omului și sunt adesea influențate de normele internaționale care protejează drepturile deținuților. Astfel, tratatele internaționale, precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Convenția Împotriva Torturii și a altor Tratamente sau Pedepsa Inumană sau Degradantă, ori Normele Minime ale Națiunilor Unite pentru Tratarea Deținuților (Regulile Mandela), oferă un cadru juridic pentru protecția și promovarea drepturilor persoanelor aflate în detenție. Prin adoptarea și implementarea acestor legi, statele își asumă responsabilitatea de a asigura respectarea demnității umane și a drepturilor fundamentale ale deținuților în cadrul sistemului penitenciar.

În România, legislația națională reglementează drepturile deținuților în cadrul sistemului penitenciar, reflectând angajamentul statului față de respectarea și promovarea drepturilor omului. Această legislație cuprinde o serie de acte normative, printre care se numără Codul penal, Codul de procedură penală, Legea executării pedepselor și alte reglementări specifice care asigură drepturile și condițiile de detenție ale persoanelor private de libertate.

Legea nr. 254/2013 stabilește reguli privind tratamentul și îngrijirea deținuților, inclusiv accesul la asistență medicală, educație și muncă în penitenciare, în scopul alinierii sistemului penitenciar la normele internaționale în materia respectării drepturilor omului în mediu carceral. În egală măsură, ANP emite regulamente interne, ordine și instrucțiuni care detaliază implementarea legilor și

a regulamentelor la nivelul fiecărui penitenciar, inclusiv aspecte privind condițiile de cazare, igiena, alimentația, asistența medicală și activitățile pentru deținuți.

Autoritățile lucrează în strânsă colaborare cu organizațiile internaționale și societatea civilă pentru a îmbunătăți continuu legislația și practicile penitenciare, în vederea asigurării unei justiții corecte față de drepturile deținuților. Dacă reușesc sau nu, vom analiza în continuare, prin examinarea sumară a dreptului la protecție împotriva tratamentelor inumane ori degradante, dar și a dreptului la viață, consacrate de Convenție.

III. Dreptul la protecție împotriva torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante

Dreptul proclamat la art. 22 din Constituția României, reglementat și de art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, denumit generic „interzicerea torturii”, presupune pentru persoanele aflate în executarea unor pedepse privative de libertate, în cadrul penitenciarelor, respectarea simultană a unei pluralități de drepturi fundamentale.

Această garanție implică nu doar protecția efectivă a deținuților împotriva violenței fizice și psihice, ci și asigurarea accesului neîngrădit la servicii medicale adecvate, administrate cu promptitudine în cazul necesității, asigurarea unor condiții de detenție corespunzătoare, asigurarea unui tratament echitabil și nediscriminatoriu dar și respectarea dreptului la comunicare și acces la informație.

Respectarea tuturor acestor drepturi este esențială pentru protejarea deținuților împotriva oricărei forme de abuz sau neglijență, revenind în sarcina autorităților fiecărui stat, să se asigure că persoanele private de libertate din penitenciare sunt tratate în mod uman și corect, conform principiilor și standardelor internaționale în materia drepturilor omului.

În contextul sistemului penitenciar, se impune o abordare stringentă care să condamne orice formă de comportament coercitiv sau maltratare. Din nefericire, observații recente indică tendințe îngrijorătoare referitoare la anumite conduite ale personalului, care, chiar dacă în unele situații nu constituie încălcări ale legii, ating pragul comportamentului inuman sau degradant. Toleranța față de comportamentul agresiv al unora dintre membrii personalului sau acceptarea tacită a metodelor severe ca parte a rutinei zilnice, contribuie la crearea unui

climat represiv în detenție. Acest comportament conduce la încălcări ale demnității umane, fiind de datoria instituțiilor să aplice un control riguros asupra acestor practici.

Maltratarea deținuților, în special în cazul celor aflați în arest preventiv sau în instituții de reeducare, reprezintă o problemă sistemică și persistentă. Practici precum aplicarea de forță excesivă, utilizarea pedepselor corporale, precum și subjugarea prin măsuri coercitive sau umilitoare sunt raportate ca fiind modalități prin care se încearcă menținerea controlului. Aceste acțiuni sunt adesea înfăptuite în contexte izolate, în absența unei supravegheri adecvate, și include practici ce subminează integritatea sistemului penitenciar și încalcă drepturile fundamentale ale individului^[2].

La nivel global, studiile arată că **abuzul fizic** și sexual experimentat de deținuți pe parcursul unor perioade de detenție între 6 și 12 luni, este semnificativ mai mare în comparație cu cel înregistrat în rândul persoanelor care nu au fost private de libertate în cadrul penitenciarului^[3].

Mai mult, femeile raportează rate semnificativ crescute ale experiențelor traumatiche în comparație cu bărbații. Ramificațiile fizice ale maltratării depind de factori precum durata și frecvența metodelor folosite, gradul de forță aplicat, capacitatea victimei de a se apăra și starea de sănătate anterioară a deținutului. Numeroase studii s-au concentrat asupra repercusiunilor fizice ale maltratării în mediile de detenție, ilustrând faptul că astfel de maltratări pot provoca deficiențe funcționale imediate, pe termen scurt și pe termen lung, adesea corelând puternic cu tehnici recunoscute de maltratare.

Având în vedere varietatea de metode de abuz fizic ce se practică în penitenciarele din întreaga lume, încă nu există o clasificare medico-legală a acestor fenomene, prin raportare la zona geografică și la contextul socio-cultural.

Cea mai frecventă formă de tortură este lovirea, în special în zona capului, care poate provoca sângerări intracerebrale și în sinusurile faciale, dar și fracturi ale oaselor faciale, putând cauza decesul accidental.

O metodă comună de abuz fizic în penitenciare este utilizarea unui obiect fără tăieturi sau margini ascuțite, adesea asociată cu lovituri care produc vânătăi, fracturi sau alte leziuni, fără a implica o tăiere sau o penetrare a pielii.

^[2] I. Chiș, A.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, Curs universitar, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 488.

^[3] A.S. Crisanti, B.C. Frueh, *Riscul expunerii la traume în rândul persoanelor cu boli mintale în închisori și penitenciare: Ce știm cu adevărat?*, 2011.

Falanga sau falaka este un termen care se referă la traumatismul repetat și contuziile provocate în principal la nivelul tălpilor (sau, mai rar, la nivelul mâinilor sau șoldurilor), de obicei aplicat cu un baston, o țeavă sau o armă asimilată similară. Potrivit Manualului Națiunilor Unite privind Investigarea și Documentarea Eficientă a Torturii și a Altor Tratamente sau Pedepse Crude, Inumane sau Degradante, utilizarea falangei este specifică Orientului Apropiat, în special în Turcia, Irak, Orientul Îndepărtat și în unele zone vorbitoare de limba spaniolă.

Printre practicile violente se mai numără și vătămarea cauzată de electricitate, ce poate varia de la șocuri minore până la arsuri grave și alte daune tisulare cauzate de curent electric, asfixierea – o metodă de tortură și abuz care implică restricționarea fluxului de oxigen către plămâni sau către creier, ducând la lipsa de aer și la dificultatea respirației, poziția de stres – o tehnică de tortură și abuz care implică forțarea unei persoane să stea într-o poziție incomodă și dureroasă pentru perioade lungi de timp, ori leziunile termice – arderea cu obiecte fierbinți, ce produce cicatrici care reflectă forma ori, în cazuri extreme, înscenarea amputației, a execuției, ori viviseptura (înmormântarea de viu).

Abuzul sexual a fost și este o problemă gravă și constantă în penitenciare. Acesta poate fi caracterizat prin avansuri sexuale, aluzii sau jignire directă cu privire la orientarea sexuală, controale interne excesive, vaginale sau rectale, controale interne realizate de persoane de sex diferit decât cel al persoanei private de libertate, acte sexuale forțate, inclusiv prin utilizarea unor corpuri străine precum și violența sexuală mentală, cum ar fi dezbrăcarea forțată, umilirea sexuală, amenințările sexuale precum și obligarea unor deținuți a asista la a abuzul sexual al altor persoane.

Există unele diferențe între formele de tortură sexuală aplicate bărbaților și cele exercitate asupra femeilor. La nivel internațional, violul în penitenciarele pentru bărbați a fost recunoscut prima dată ca fiind infracțiune de Curtea Supremă a SUA în cazul **Farmer v. Brennan** (1994), care a decis unanim că interzicerea celui de-al Optulea Amendament al Constituției care interzice pedepsele crude și neobișnuite a fost încălcată în cazuri în care gardienii de închisoare au acționat cu „indiferență deliberată” și „au ignorat un risc semnificativ de vătămare gravă” a deținutului, remarcând că abuzul sexual „nu face parte din pedeapsa pe care criminalii o plătesc pentru crimele lor împotriva societății”^[4].

^[4] Protecția deținuților cu tulburări mintale în Italia: *Lumini și umbre după abolirea spitalelor psihiatrice judiciare*. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2022.

Violul poate fi asociat cu riscul de a dezvolta boli cu transmitere sexuală, în special virusul HIV, precum și sarcini nedorite în rândul femeilor. Rata infecției cu HIV este mai mare în cadrul penitenciarelor decât în populația generală. Diverse studii au demonstrat că victimizarea sexuală poate duce la manifestarea unui comportament viitor violent, în interiorul sau în afara penitenciarului, depresie, consum de droguri, autovătămare ori idei și gesturi suicidale.

Prin urmare, violența sexuală în închisori reprezintă o problemă gravă de sănătate publică, la nivel mondial, ce necesită eforturi susținute pentru a preveni și ameliora consecințele sale de umilire și degradare.

Abuzul psihologic exercitat de personalul penitenciar asupra deținuților poate lua mai multe forme și poate avea un impact profund negativ asupra sănătății mentale a deținuților. Aceste metode includ: intimidare verbală – adresarea de insulte, jigniri sau folosirea unui limbaj umilitor pentru a diminua demnitatea deținuților, amenințări – înfricoșarea deținuților cu pedepse fizice, izolare sau alte represalii, izolare – menținerea deținuților în izolare prelungită sau în condiții de solitudine excesivă care pot duce la sentimente de disperare și alienare, manipulare – exercitarea controlului asupra aspectelor de bază ale vieții deținuților, cum ar fi accesul la hrană, apă sau facilități sanitare, supraveghere excesivă – monitorizarea constantă și intruzivă, care poate genera stres și anxietate, privarea de nevoi fundamentale – obstrucționarea accesului la nevoi de bază cum ar fi somnul, hrana adecvată sau îngrijirea medicală, discriminare și favoritism – tratamentul inegal al deținuților, bazat pe rasă, religie, orientare sexuală sau alte criterii discriminatorii, precum și folosirea sarcinilor umilitoare – impunerea de munci sau sarcini care degradează sau umilesc persoana.

Abuzul în penitenciare nu se limitează la agresiuni fizice sau psihologice directe, incluzând o gamă largă de neglijențe și acțiuni de privare care pot prejudicia grav starea de sănătate și demnitatea deținuților. Încălări precum negarea accesului la medicamente esențiale, necesare pentru tratarea afecțiunilor acute sau cronice, constituie o formă de abuz care poate amplifica suferința și poate duce la deteriorarea sănătății. Similar, refuzul de a asigura o alimentație adecvată și accesul la apă potabilă reprezintă încălcări ale drepturilor fundamentale, având potențialul de a submina supraviețuirea și bunăstarea individului. De asemenea, cazarea deținuților în condiții de mediu extrem, cum ar fi camere friguroase iarna sau excesiv de călduroase vara, neiluminate adecvat sau fără ventilație suficientă, poate fi clasificată ca tratament inuman și degradant. Aceste practici, alături de lipsa de hrană adecvată și de îngrijire medicală,

crează condiții de viață inacceptabile și pot constitui o formă de tortură psihologică. Este esențial ca sistemul penitenciar să fie revizuit și reformat pentru a elimina astfel de practici și pentru a asigura respectarea standardelor internaționale de tratament al deținuților.

Conform Protocolului de la Istanbul pentru investigarea și documentarea torturii, reacțiile psihologice comune la tortură pot include reexperimentarea traumei, evitarea emoțională a oricărui gând, conversație, activitate, loc sau persoană care provoacă o amintire a traumei, detașarea personală profundă și închiderea socială, uitarea unui aspect esențial al traumei, hiperactivitate (cum ar fi insomniile, iritabilitatea, dificultățile de concentrare, hiper-vigilența, o reacție exagerată de îngrozire, anxietate generalizată, respirație șuierătoare, transpirații, senzație de gură uscată sau amețeli și tulburări gastro-intestinale), simptome de depresie, anhedonie (o scădere semnificativă a interesului sau plăcerii în activități), apetit scăzut sau pierderea în greutate, insomnie sau hipersomnie, agitație sau inhibiție psihomotorie, oboseală, sentimente de inutilitate și vinovăție excesivă, dificultăți în a acorda atenție, concentrare sau memorare, gânduri despre moarte și morți, idei sau tentative de suicid, afectarea conceptului de sine și pierderea perspectivei viitoare, disociere, depersonalizare, comportament atipic, tulburări somatice, disfuncție sexuală (care este tipică printre supraviețuitorii torturii, în special cei care au experimentat tortura sexuală sau violul) psihoza cu delir, tulburări auditive, vizuale sau tactile, idei și comportamente bizare, iluzii sau distorsiuni perceptive, paranoia, mania persecuției sau abuzul de alcoolul și substanțe psihoactive^[5].

Un studiu realizat în 2007, a sugerat că în rândul deținuților, violența psihologică legată de violul masculin este exacerbată de credința populară, larg răspândită, că un bărbat nu poate fi persoana vătămată a unei infracțiuni de viol și, prin urmare, în eventualitatea unui act sexual, se presupune că acesta și-ar fi dat acordul^[6].

Astfel, la nivel internațional, există încă o reținere în a tranșa problema referitoare la violul săvârșit asupra bărbaților, întrucât contactul sexual între doi bărbați este adesea interpretat ca indicând homosexualitate^[7].

^[5] *Protocolului de la Istanbul pentru investigarea și documentarea torturii* – Biroul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului al Națiunilor Unite, Geneva, Elveția, 2004.

^[6] C. Young, *Agresiunea din spatele gratiilor: Cât de mare este problema violului în închisori și ce se poate face în această privință?*, 2007.

^[7] S. Sivakumaran, *Violul între bărbați și „pata” homosexualității*, Hum. Rights Q., 2005.

În contextul mediului carceral, deținutul de sex masculin, care a fost victima unui viol, este emasculat și expus riscului de victimizare suplimentară. Pentru multe astfel de victime, umilința și pierderea virilității în accepțiunea colectivă sunt distructive din punct de vedere psihologic.

Cea mai mare parte a cercetărilor privind tratamentul traumei mintale legate de viol a fost efectuată pe victime feminine ale agresiunii sexuale, astfel încât administrarea tratamentelor utilizate pentru victimele de viol feminine la victimele masculine ale violului în penitenciare, fără adaptarea lor în funcție de persoană, sex, vârstă, orientare sexuală, stare de sănătate, situație socială, culturală și alte criterii relevante, s-ar putea dovedi inefficientă.

În timp ce comportamentul abuziv deliberat al personalului penitenciar reprezintă o încălcare gravă a drepturilor deținuților, este important a aminti că multe dintre tratamentele inumane și degradante nu decurg din acțiuni deliberate, ci sunt rezultatul unor deficiențe sistemice, cum ar fi insuficiențele din cadrul serviciilor medicale penitenciare sau condițiile precare de detenție.

În majoritatea țărilor europene, **furnizarea de servicii medicale** în penitenciare este responsabilitatea Ministerului Justiției, iar serviciile medicale sunt organizate de administrația penitenciarului. Ministerul Sănătății este responsabil pentru furnizarea serviciilor de sănătate doar în câteva țări (de exemplu, Norvegia, Franța)^[8].

În majoritatea țărilor, inclusiv în România, în funcție de condiția lor medicală, deținuții pot fi internați fie în unitatea spitalicească din cadrul penitenciarului, fie în afara acestuia, în cadrul rețelei publice de sănătate (în situația în care afecțiunea nu poate fi tratată în cadrul unității de detenție). În Cipru, Lituania, Luxemburg, Norvegia, Suedia și Turcia, tratamentul spitalicesc este disponibil doar în afara închisorii.

Penitenciarele mari au propriul personal medical și de îngrijire a sănătății, în timp ce alte unități au personal de îngrijire primară cu normă parțială, care poate include psihologi, psihiatri, stomatologi, ginecologi. Toate cazurile care necesită îngrijiri de specialitate sunt trimise la spitalele sau centrele de sănătate locale sau regionale. Acest lucru generează provocări suplimentare personalului medical, întrucât se regăsește în situația de a lucra împreună cu autoritățile penitenciare pentru a asigura accesul la serviciile medicale externe.

[8] Raport privind Organizarea Serviciilor de Îngrijire Medicală în Penitenciarele din Statele Membre Europene întocmit de Consiliul Europei.

Această diferență între modalitatea de acordare, complexitatea și promptitudinea actului medical realizat în cadrul penitenciarelor și cel oferit comunității libere, definește inechitatea, reprezentând o problemă de etică și morală a societății.

Securitatea prevalează asupra respectării dreptului deținuților la asistență medicală, îngreunând administrarea tratamentului ori a actului medical necesar și supunând persoanele private de libertate, în mod nejustificat, la un tratament discreționar.

Inechitatea rezultă și din stigmatizarea deținuților tratați în unitățile spitalicești externe penitenciarelor, ce sunt transportați încătușați, sub paza lucrătorilor în uniformă, aspecte de natură a sădi teamă, revoltă și repulsie în percepția pacienților civili prezenți, dar și a personalului medical.

O altă atingere adusă dreptului deținuților de a beneficia de un act medical corespunzător dar și dreptului la viață privată, rezidă în însoțirea permanentă a deținuților, inclusiv în cadrul consultației ori intervenției medicale realizate în afara locului de deținere, de către personalul penitenciarului, în sarcina căruia nu există obligația legală în ceea ce privește secretul profesional.

O problemă la fel de serioasă este și deficitul de personal din cadrul penitenciarelor, care îngreunează și mai mult procedura de însoțire a deținuților spre a fi tratați în unitățile externe.

Chiar și după consultarea ori administrarea unui tratament ori a unei proceduri medicale în afara penitenciarului, odată ce revin la locul de detenție, pacienții întâmpină noi provocări, întrucât, de multe ori, medicamentele prescrise nu sunt disponibile în rețeaua farmaceutică din cadrul peticarului.

În raport de aspectele mai sus arătate, urmează a se observa că, la nivel internațional, în contextul acordării serviciilor medicale în cadrul penitenciarului, se conturează principiul echivalenței, ce presupune ca deținuții să aibă acces la locul de detenție la aceleași servicii medicale (de aceeași natură și calitate) ca și persoanele din comunitatea generală.

Principiul echivalenței este consacrat în politica internațională. Problemele care compromit echivalența, cum ar fi stigmatizarea publică, reducerea intimității și confidențialității și lipsa autonomiei ar trebui luate în considerare în proiectarea tuturor căilor de tratament pentru pacienții din penitenciare^[9].

În România, structura națională de sănătate penitenciară asigură nevoile de asistență medicală, tratament și spitalizare ale persoanelor condamnate, astfel:

[9] [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(20\)30160-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(20)30160-7/fulltext).

la nivel central, în subordinea ANP este înființată Direcția medicală, ce include un Serviciu asistență medicală persoane private de libertate și un Serviciu asistență medicală personal; la nivel teritorial, Segmentul de asigurare a asistenței medicale pentru persoanele private de libertate este format din 38 de cabinete medicale, de diferite specialități, iar Segmentul de asistență spitalicească include 6 penitenciare – spital, cu ambulatorii de specialitate: Penitenciarul – spital București Jilava (TBC, medicină internă, cardiologie, dermato-venerice, boli infecțioase, psihiatrie, ATI, neurologie), Penitenciarul – spital București Rahova (chirurgie generală, chirurgie toracică, oftalmologie, ORL, ortopedie, obstetrică și ginecologie, urologie, chirurgie plastică, medicină internă, ATI, psihiatrie – toxico-dependențe), Penitenciarul – spital Colibași (TBC, medicină internă, diabet zaharat, dermato-venerice, boli cronice, psihiatrie), Penitenciarul – spital Dej (chirurgie generală, oftalmologie, ORL, medicină internă, boli cronice, ATI), Penitenciarul – spital Poarta Albă (medicină internă, boli infecțioase, dermato-venerice, boli cronice, psihiatrie) și Penitenciarul – spital Târgu Ocna (TBC, boli cronice, ORL)^[10].

În toate țările, sistemul medical din penitenciare este caracterizat de un număr de persoane dependente de droguri, infectate cu virusul HIV, cu boli cu transmitere sexuală, tuberculoză și hepatită virală de tip B sau C. În multe dintre ele, numărul acestora este în creștere.

Informațiile exacte despre numărul de bolnavi și natura afecțiunilor de care suferă sunt esențiale pentru organizarea unui sistem eficient de îngrijire a sănătății în închisori. În egală măsură, toate bolile menționate implică o gamă largă de probleme care nu sunt doar de natură medicală, ci și de natură psihologică și sociologică.

Condițiile precare de cazare din penitenciarele la nivel global și național reprezintă o încălcare gravă a drepturilor omului. Lipsa igienei adecvate, ventilația insuficientă și accesul limitat la lumina naturală afectează sănătatea fizică și psihologică a deținuților, compromițând dreptul la un tratament uman și demn. Aceste condiții subminează eforturile de reintegrare și pot exacerba problemele de comportament, creând un ciclu vicios care împiedică îmbunătățirea sistemului penitenciar. Dintre condițiile precare de cazare din penitenciare, prezenta lucrare își propune a analiza, cu precădere, **supraaglomerarea**.

^[10] I. Chiș, A.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, curs universitar, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 576-577.

Raportată ca o problemă recurentă pentru multe administrații penitenciare din Europa, supraaglomerarea în închisori reprezintă depășirea capacității totale de locuri în închisoare, într-un stat membru dat ori într-o închisoare specifică a aceluși stat, sau chiar în anumite părți ale unui penitenciar. Acest fenomen este deosebit de îngrijorător din cauza consecințelor grave asupra drepturilor fundamentale ale deținuților, apte să conducă, în cele mai grave cazuri, la tratamente inumane și degradante.

Nu există o definiție precisă, recunoscută internațional, a supraaglomerării, nici metode armonizate pentru a determina limita superioară a numărului de deținuți ce depășește capacitatea închisorii. Cu toate acestea, au fost totuși stabilite standarde europene în ceea ce privește spațiul minim care trebuie acordat fiecărui deținut, ce constituie criteriu de referință pentru evaluarea situației de supraaglomerare.

Conform standardului minim pentru spațiul personal de trai în unitățile de detenție stabilit de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante, fiecărui deținut ar trebui să i se acorde:

- 6 m² de spațiu de trai pentru o celulă cu o singură ocupare + facilități sanitare;
- 4 m² de spațiu de trai per deținut, într-o celulă cu mai mulți ocupanți + facilități sanitare complet împărțite;
- cel puțin 2 m între pereții celulei;
- cel puțin 2,5 metri între podea și tavanul celulei^[11].

Aceste standarde minime au caracter de recomandare pentru a preveni supraaglomerarea în locurile de detenție, astfel încât, neîndeplinirea întocmai a acestor standarde nu presupune, automat, o încălcare a drepturilor fundamentale.

Totuși, CEDO consideră că atunci când un deținut are la dispoziție mai puțin de 3 m² de spațiu pe podea, în cadrul unui loc de cazare cu mai mulți ocupanți, există prezumția că aceste condiții de detenție constituie tratament degradant în sensul prevăzut de articolului 3 din Convenție.

O astfel de prezumție poate fi infirmată numai dacă există o serie de factori atenuanți, care compensează alocarea redusă de spațiu personal (de exemplu, durata scurtă a detenției). Astfel, urmează a se observa că standardul minim de

^[11] Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), Spațiul de locuit per deținut în instituțiile penitenciare: Standarde CPT, 2015.

spațiu personal pe care Curtea se bazează pentru a examina compatibilitatea cu articolul 3 din Convenție, este mai redus decât standardul minim de spațiu locativ recomandat de CPT.

CEDO are în vedere standardele CPT, în aprecierea asupra plângerilor ce pretind o încălcare a articolului 3 din Convenție, prin raportare la condițiile de detenție, fără a fi ținută, însă, în mod imperativ, de aceste standarde minime. Există și hotărâri în cuprinsul cărora Curtea a considerat că un spațiul personal de mai puțin de 4 m² reprezintă un factor suficient pentru a se constata încălcarea articolului 3 din Convenție. Curtea menționează, în general, că „nu poate decide, o dată pentru totdeauna, care este limita inferioară a spațiului necesar fiecărui deținut. Aceasta depinde de mai mulți factori relevanți, cum ar fi durata detenției, posibilitățile de executare a pedepsei sau starea fizică și mentală a deținutului.”^[12]

În cazurile în care supraaglomerarea nu este atât de gravă încât să reprezinte, în sine, o violare flagrantă a articolului 3 al Convenției (de exemplu, în situațiile în care suprafața pusă la dispoziție unui deținut variază între 3 și 4 m²), se va constata o încălcare, dacă factorul spațiului este asociat cu alte condiții negative legate în special de accesul la exerciții în aer liber, lumină naturală sau aer, disponibilitatea ventilației, posibilitatea de a utiliza toaleta în privat, cerințe sanitare și de igienă, etc. Astfel, mai multe standarde coexistă la nivel european pentru a stabili situația în care spațiul de trai oferit unui deținut trebuie considerat inacceptabil sau chiar incompatibil cu articolul 3 al Convenției.

În egală măsură, Comisia Europeană tinde a se alinia la standardele minime de spațiu personal stabilite de CPT și jurisprudența CEDO. Astfel, în 2022, Comisia a recomandat statelor membre să aloce o suprafață minimă de cel puțin 6 m² în celulele de ocupanță unică și 4 m² în celulele de ocupanță multiplă, dar și să definească cei 3 m², derivați din jurisprudența CEDO, ca un minimum absolut.^[13]

Lipsa de indicatori comuni pentru a evalua cu exactitate supraaglomerarea în penitenciare la nivelul Uniunii Europene constituie o provocare semnificativă. Divergența metodelor de calcul al densității populației carcerale și a ratelor de suprapopulare nu permite o comparație transnațională fiabilă. În timp ce este

^[12] Închisorile și condițiile de detenție în Uniunea Europeană – Departamentul de Politici pentru Drepturile Cetățenilor și Afaceri Constituționale, Direcția Generală pentru Politici Interne – Februarie 2023, p. 19.

^[13] Recomandarea Comisiei Europene din 8 decembrie 2022 privind drepturile procedurale ale suspectilor și inculpaților supuși detenției preventive și condițiilor materiale de detenție (n. 8) paragrafele 34 și 35.

unanim acceptat că există suprapopulare atunci când numărul de deținuți depășește numărul de locuri disponibile în instituțiile penale, metoda de calcul a capacității închisorilor diferă de la un stat la altul.

Conform Statisticilor anuale ale Consiliului Europei privind populațiile penale 2021 (cunoscute sub acronimul „SPACE I”), la 31 ianuarie 2021, 10 din cele 49 de administrații penitenciare europene investigate au raportat o densitate a închisorii care depășește 100 de deținuți la 100 de locuri. România a fost identificată ca având o suprapopulare gravă, cu rate de peste 105 de deținuți la 100 de locuri.

Organismele de monitorizare a penitenciarelor joacă un rol major în monitorizarea eficientă și independentă a condițiilor de viață din închisori, cu scopul de a asigura protecția deținuților împotriva tratamentului inuman sau degradant și, în cele din urmă, de a recomanda îmbunătățiri. Rolul lor este cu atât mai important, deoarece lumea carcerală rămâne departe de ochii publicului. La nivel european, această funcție este îndeplinită de CPT, menționat anterior, al cărui principal obiectiv este prevenirea tratamentului inuman al persoanelor private de libertate în Europa. În acest scop, CPT efectuează vizite periodice (de obicei, o dată la patru ani), în plus față de vizitele ad-hoc, pentru a evalua modul în care sunt tratate persoanele private de libertate. După fiecare vizită, CPT trimite un raport detaliat (disponibil public) statului vizitat, care include constatările și recomandările, comentariile și solicitările sale de informații. Apoi solicită un răspuns detaliat la problemele ridicate în raportul său, în vederea stabilirii unui dialog constructiv cu statele vizate. Toate cele 27 de state membre și Regatul Unit sunt părți la Convenția Consiliului Europei pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepsei Inumane sau Degradante și sunt, prin urmare, supuse controlului efectuat de către CPT^[14].

Raportul vizitei CPT ad-hoc **în România**, realizată în perioada 10-21 mai 2021, afirmă că supraaglomerarea în penitenciare rămâne o problemă gravă, afectând nu numai condițiile de trai, ci și furnizarea de activități, îngrijire medicală și protecție împotriva violenței. Două dintre instituțiile vizitate, penitenciarele Craiova și Mărgineni, funcționau cu peste 150% din capacitatea lor, oferind multor persoane doar 2 m² de spațiu de locuit în celulele lor. În plus, condițiile materiale din toate închisorile vizitate erau în general precare, cu celule în paragină și lipsite de mobilier, iar saltelele și lenjeria de pat erau uzate și infestate cu căpușe.

[14] <https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt>.

Majoritatea persoanelor interogate de delegația CPT au relatat că au fost tratate corect de către personal. Cu toate acestea, delegația a primit și un număr considerabil de acuzații de tratament fizic abuziv al deținuților de către personalul penitenciar, inclusiv de membri ai grupurilor de intervenție mascată. Acest lucru s-a întâmplat în special la închisoarea Giurgiu, unde au fost primite acuzații credibile că mai multe persoane ar fi fost supuse în mod repetat la lovituri în tălpi: metoda de tortură cunoscută sub numele de falaka, astfel cum anterior am arătat. CPT a ridicat din nou preocupări serioase cu privire la lipsa înregistrării și raportării leziunilor de către serviciul de sănătate și la eșecurile în investirea eficientă a acuzațiilor de tratament abuziv în închisoare.

S-a constatat că sunt multe aspecte de îmbunătățit în ceea ce privește calitatea îngrijirilor medicale pentru deținuți. Acțiunile prioritare includ creșterea nivelului de personal, dotarea tuturor închisorilor cu echipamente medicale de bază și de urgență, garantarea confidențialității medicale, îmbunătățirea centralizării informațiilor referitoare la starea de sănătate a deținuților și adoptarea unei strategii cuprinzătoare pentru a asista persoanele cu probleme legate de consumul de droguri.

De asemenea, o atenție sporită ar trebui acordată tratamentului psihiatric în închisori, în special în cadrul penitenciarelor Craiova și Mărgineni, unde s-au identificat mai multe persoane care suferă de tulburări de sănătate mentală.

Raportul a solicitat urgent sporirea nivelului de personal în închisorile vizitate. În acest context, CPT a ridicat din nou întrebări cu privire la utilitatea și modul de operare al grupurilor de intervenție mascată, care activează în instituțiile care găzduiesc deținuți sub regimul de securitate maximă. S-a apreciat că aceste grupuri ar trebui desființate, numărul personalului însărcinat cu organizarea secțiilor cu regim de securitate maximă ar trebui majorat, iar o abordare dinamică a securității ar trebui adoptată.

În ceea ce privește aplicarea legii, raportul a arătat că majoritatea covârșitoare a persoanelor intervievate de delegația CPT, a declarat că a fost tratată corect de către lucrătorii de poliție. Cu toate acestea, delegația a primit câteva acuzații de tratament fizic abuziv (palmui, pumni, lovituri și loviri cu bastoane) de către polițiști. CPT a recomandat înregistrarea precisă a leziunilor observate de personalul medical la persoanele internate în facilitățile de detenție ale poliției. Comisia a propus, de asemenea, ca procurorilor să li se furnizeze proprii investigatori pentru a îmbunătăți independența, precum și promptitudinea anchetelor privind acuzațiile de tratament abuziv.

CPT a cerut autorităților române să continue cu hotărâre reforma sistemului penitenciar pentru remedierea deficiențelor grave și persistente. Acestea includ îmbunătățirea condițiilor de cazare, organizarea de activități pentru deținuți pentru a-i ajuta în procesul de reintegrare în comunitate, creșterea numărului de personal în închisori și asigurarea unor servicii adecvate de îngrijire medicală.

Concluziile vizitei din 2021 au subliniat din nou condițiile materiale precare de detenție ale persoanelor aflate în centrele de detenție și arest preventiv. CPT a fost, de asemenea, extrem de critică în ceea ce privește îngrijirea și regimul acordat minorilor aflați în aceste centre^[15].

În răspunsul lor la raport, autoritățile române au furnizat informații detaliate în legătură cu recomandările CPT privind situația atât în închisori, cât și în activitatea lucrătorilor de poliție. Au reiterat mesajul de toleranță zero față de orice comportament agresiv al personalului în închisori, împreună cu o abordare internă consolidată de monitorizare. De asemenea, au furnizat informații despre pregătirea profesională oferită atât polițiștilor, cât și personalului din penitenciare, pentru a respecta standardele impuse de respectarea drepturilor omului^[16].

În anul 2022, reprezentanții CPT au realizat o nouă vizită ad-hoc în România, raportul evidențiind, din nou, o serie de probleme semnificative în cadrul penitenciarelor și instituțiilor de psihiatrie judiciară, subliniind necesitatea unor reforme urgente pentru a asigura respectarea drepturilor omului și a standardelor de tratament.

S-a stabilit, din nou, că supraaglomerarea este o problemă endemică, cu efecte directe asupra demnității și drepturilor persoanelor deținute, aplicarea restricțiilor fizice asupra pacienților a fost constatată ca fiind excesivă și adesea efectuată într-un mod care compromite demnitatea individuală și securitatea, iar deficiențele înregistrate în cadrul sistemului de plângeri, indică o incapacitate a instituțiilor de a adresa și rezolva nemulțumirile deținuților și pacienților într-un mod transparent și eficace.

Raportul subliniază deficiențele sistemice în ceea ce privește tratamentul persoanelor cu tulburări mintale în contextul judiciar, evidențiind o nevoie

[15] Închisorile din România continuă să se confrunte cu provocări extinse: Raportul Comitetului Împotriva Torturii – *extras media* – <https://rm.coe.int/0900001680a62e94>.

[16] Răspunsul Guvernului României la raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) referitor la vizita ad-hoc în România între 10 și 21 mai 2021.

critică de a extinde capacitatea și diversitatea unităților de tratament, pentru a evita reținerea inadecvată a pacienților în sistemul penitenciar.

Prin aceste constatări, raportul CPT a ilustrat nevoia acută de reforme în sistemul penitenciar și în instituțiile de sănătate mintală din România, solicitând adoptarea unor măsuri concrete pentru îmbunătățirea condițiilor de detenție, a practicilor de tratament, a procedurilor legale și a interacțiunii dintre sănătatea mintală și sistemul judiciar^[17].

Răspunsul României la raportul CPT din 2022, a subliniat o recunoaștere a problemelor existente și o angajare față de îmbunătățirea continuă a sistemului de îngrijire a sănătății mintale, evidențiind inițiativele legislative propuse pentru completarea cadrului legal și măsurile specifice pentru rezolvarea supraaglomerării, ce vor fi continuate prin Strategia Națională de Sănătate 2023-2030 și Planul de Acțiune pentru aceeași perioadă^[18].

În ceea ce privește în mod specific cazurile de încălcare a art. 3 al Convenției, Curtea Europeană a Drepturilor Omului este frecvent chemată să se pronunțe asupra plângerilor care vizează atât violența fizică, psihică, sexuală, cât și deficiențele sistemului medical din penitenciare ori condițiile de detenție. Acest lucru a condus și în continuare conduce la decizii în cazuri individuale și la hotărâri pilot, pronunțate împotriva României.

De referință pentru problemele structurale legate de condițiile din penitenciarele românești și de tratamentul persoanelor private de libertate, sunt două hotărâri-pilot:

Rezmiveș și alții împotriva României – această hotărâre pilot se concentrează pe condițiile inadecvate de detenție din penitenciarele românești, inclusiv supraaglomerarea, condițiile sanitare precare și accesul insuficient la asistență medicală. Curtea a identificat aceste probleme ca fiind sistemice și a cerut guvernului român să adopte măsuri legislative și administrative pentru a remedia situația.

Bragadireanu împotriva României – în această cauză, Curtea a abordat probleme similare legate de condițiile de detenție, dar a pus un accent deosebit

^[17] Raportul către Guvernul României privind vizita în România efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) între 19 și 30 septembrie 2022.

^[18] Răspunsul Guvernului României la raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) privind vizita sa în România între 19 și 30 septembrie 2022.

pe tratamentul persoanelor cu probleme de sănătate mintală în închisori. Hotărârea a subliniat necesitatea de a asigura îngrijirea adecvată și protecția drepturilor persoanelor cu tulburări psihice grave care sunt private de libertate.

În ambele cazuri, CEDO a cerut României să elaboreze un plan de acțiune pentru a aborda problemele sistemice identificate și pentru a îmbunătăți condițiile de detenție și tratamentul deținuților, în conformitate cu standardele europene în materia drepturilor ale omului. Planul de acțiune menționat în document este răspunsul guvernului român la aceste cerințe ale CEDO, propunând măsuri concrete pentru remedierea problemelor identificate în hotărârile-pilot^[19].

Recomandări

În contextul preocupărilor actuale privind respectarea dreptului la protecție împotriva torturii, a pedepselor și a tratamentelor inumane ori degradante în cadrul penitenciarelor din România, este imperativă abordarea acestor provocări printr-un set de propuneri legislative. Acestea s-ar putea materializa prin:

- *legislație detaliată împotriva violenței în penitenciare: adoptarea de legi detaliate care să clasifice și să pedepsească toate formele de abuz, inclusiv actele de violență sexuală și psihologică, cu protocoale clare pentru documentarea și urmărirea fiecărui incident de violență într-un registru național al penitenciarelor;*
- *instruirea obligatorie a personalului: cursuri specializate obligatorii pentru personalul penitenciar, în domenii precum drepturile omului, recunoașterea abuzului și tehnici de intervenție non-agresive, care să vizeze identificarea timpurie a semnelor de violență, intervenția adecvată și asistența victimelor;*
- *protocoale de intervenție: dezvoltarea de protocoale standardizate de răspuns și intervenție în cazuri de violență, cu proceduri clare pentru raportarea și investigarea incidentelor;*
- *protocoale de asistență pentru victime: dezvoltarea unui sistem de sprijin pentru deținuții afectați, inclusiv accesul la servicii de consiliere psihologică și juridică specializate;*

[19] Planul de acțiune pentru perioada 2020-2025 elaborat în vederea executării hotărârii pilot Rezmiveș și alții împotriva României, precum și a hotărârilor pronunțate în grupul de cauze Bragadireanu împotriva României.

- *supraveghere independentă: implementarea unui organism independent de supraveghere care să monitorizeze cazurile de violență și să raporteze abaterile.*

Pentru a îmbunătăți sistemul de îngrijire medicală în penitenciare, este vital să abordăm măsuri corespunzătoare, a căror implementare necesită un angajament ferm din partea autorităților, dar și alocarea resurselor necesare:

- *standarde de îngrijire medicală: elaborarea unor standarde naționale pentru asistența medicală în penitenciare, care să includă protocoale pentru evaluarea medicală inițială a deținuților, gestionarea afecțiunilor cronice și răspunsul la situații de urgență;*
- *raport personal medical/deținuți – stabilirea unei norme legislative care să definească un raport optim între personalul medical și numărul de deținuți, asigurând o acoperire medicală 24/7 în toate penitenciarele;*
- *formare medicală specializată: dezvoltarea unor programe de formare continuă pentru personalul medical din penitenciare, concentrate pe abordarea problemelor de sănătate specifice mediului carceral, cum ar fi bolile transmisibile, sănătatea mintală și dependențele;*
- *protocoale de urgență medicale: întocmirea de protocoale detaliate pentru managementul situațiilor medicale de urgență, inclusiv criterii clare pentru transferul deținuților la instituții medicale externe;*
- *confidențialitate și respect în asistența medicală: implementarea de măsuri legislative care să garanteze confidențialitatea absolută în cadrul consultațiilor medicale și să asigure tratamentul respectuos al deținuților, în conformitate cu principiile etice medicale.*

În ceea ce privește problema supraaglomerării și a standardelor de detenție, aceste propuneri ar trebui să vizeze nu doar îmbunătățirea condițiilor fizice de detenție ci și promovarea unor alternative eficiente la detenția preventivă și executarea pedepselor, cu scopul final de a asigura respectarea drepturilor fundamentale ale deținuților și de a facilita reintegrarea socială a persoanelor condamnate. În acest sens, următoarele sugestii legislative își propun să abordeze aspecte critice ale sistemului penitenciar românesc, oferind soluții pragmatice și orientate către drepturile omului pentru reforma penitenciară:

- *revizuirea standardelor pentru spațiul de locuit minim per deținut: actualizarea normelor interne privind spațiul minim alocat fiecărui deținut ar trebui să reflecte standardele internaționale, cum ar fi cele stabilite de Regulile Nelson Mandela, CPT ori CEDO. Această revizuire ar putea include și norme specifice privind calitatea aerului, iluminatul natural și artificial,*

ventilația, nivelul de zgomot, încălzirea și răcirea spațiilor, precum și accesul la apă potabilă și la facilități sanitare adecvate, prea puțin reglementate în legislația internă.

Se pot institui inspecții inopinate, regulate, de către organisme independente, pentru a verifica conformitatea cu aceste standarde, cu publicarea rezultatelor și impunerea de sancțiuni în cazul nerespectării;

- *promovarea măsurilor alternative arestării preventive și executării pedepselor: legislația ar putea defini clar situațiile și criteriile în care măsurile alternative pot fi aplicate, pentru a se asigura că detenția preventivă este folosită doar în mod excepțional.*

Alternativelor precum monitorizarea electronică, arestul la domiciliu, controlul judiciar sau controlul judiciar pe cauțiune (o legendă, în sistemul juridic din România), obligația de a nu părăsi o anumită localitate sau țară ori alte astfel de măsuri de prevenție, ar trebui să li se acorde prioritate.

Un set comun de înțelegeri între procurori și practicienii apărării, ar ajuta la menținerea unor rate scăzute ale arestării preventive.

Se poate institui un cadru de aplicare obligatorie pentru evaluarea individuală a fiecărui caz, prin raportare la infracțiunea săvârșită, la încadrarea ei juridică, la circumstanțele reale de săvârșire ale acesteia, circumstanțele personale ale făptuitorului, antecedenta sa penală ori la riscul de recidivă, pentru a se stabili cea mai adecvată măsură alternativă.

- *implementarea unui sistem electronic de localizare a făptuitorului poate reprezenta o soluție valoroasă în contextul îmbunătățirii sistemului penitenciar din România și al abordării problemei supraaglomerării. Chiar dacă prin Legea nr. 146/2021 s-a reglementat un astfel de sistem, implementarea și utilizarea sa eficientă, la nivel național, se lasă așteptate.*

Această măsură ar permite utilizarea mai largă a alternativelor la detenția preventivă și ar contribui la dezvoltarea unui cadru mai flexibil și uman pentru gestionarea persoanelor acuzate sau condamnate. Monitorizarea electronică poate spori eficiența supravegherii judiciare, reducând în același timp presiunea asupra unităților de detenție și asigurând că deținuții nu sunt privați de libertate în mod nejustificat.

De asemenea, un astfel de sistem ar putea îmbunătăți procesul de reintegrare socială a infractorilor, permițându-le să rămână în comunitate, să desfășoare activitate lucrativă și să mențină legături familiale, toate acestea fiind factori importanți în reducerea riscului de recidivă. Totuși, pentru ca implementarea sis-

temului electronic de localizare să fie eficace, este esențial să se asigure respectarea strictă a drepturilor și libertăților fundamentale, inclusiv a vieții private, și să se stabilească criterii clare și echitabile pentru aplicarea acestei măsuri.

- dezvoltarea sistemului de probațiune: propunerea vizează creșterea resurselor și a personalului pentru serviciile de probațiune, pentru a permite monitorizarea eficientă și sprijinirea reintegrării sociale a persoanelor condamnate. Acest lucru ar include formarea profesională continuă a ofițerilor de probațiune și dezvoltarea de programe specializate de reintegrare. Se pot dezvolta parteneriate cu organizații non-guvernamentale și cu sectorul privat pentru a oferi oportunități de angajare, educație și consiliere pentru persoanele plasate sub supraveghere;
- investiții în infrastructură și reabilitarea locurilor de detenție existente: această măsură ar putea include alocarea de fonduri pentru construirea de noi spații de detenție care să respecte standardele moderne și reabilitarea celor existente. Ar putea fi inclus un calendar precis și obiective clare pentru finalizarea lucrărilor de construcție și renovare.

Ar putea fi promovate și soluții inovatoare, cum ar fi unități de detenție modulare sau mobile, care pot fi adaptate rapid pentru a răspunde nevoilor.

Respectarea dreptului la protecție împotriva torturii și tratamentelor inumane sau degradante în penitenciare este esențială, dar este doar un pas în direcția asigurării respectării dreptului la viață. Acest drept fundamental, deși proclamat distinct, își găsește adevărata întrupare în respectarea tuturor celorlalte drepturi, mai sus abordate. Astfel, un mediu penitenciar care promovează demnitatea umană, oferă îngrijire medicală adecvată și previne orice formă de abuz reprezintă piatra de temelie pentru garantarea dreptului inalienabil la viață al fiecărui individ deținut.

IV. Dreptul la viață

„Cele mai multe decese în custodie pot fi prevenite prin adoptarea de măsuri relativ simple și ieftine, fundamentate de respectarea drepturilor omului”^[20].

Articolul 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului garantează dreptul la viață și interzice orice privare de viață în afara situațiilor expres prevăzute de lege. În contextul mediului carceral, acest drept implică obligația autorităților de a proteja viața deținuților și de a preveni orice acțiune care ar putea pune în

[20] Morris Tidball-Binz, Raportor Special al Națiunilor Unite privind execuțiile extrajudiciare, sumare sau arbitrale, la cea de-a 76-a sesiune a Adunării Generale a ONU, 26 octombrie 2021.

pericol viața acestora și presupune respectarea cumulativă a celorlalte drepturi fundamentale: interzicerea torturii, a pedepselor, a tratamentelor inumane ori degradante, a sclaviei și a muncii forțate, precum și a dreptului la libertate și siguranță.

La nivel internațional, există numeroase aspecte problematice legate de respectarea dreptului la viață în penitenciare, care reflectă diverse provocări și deficiențe sistemice din diferite țări și regiuni. Printre aceste aspecte se numără suprapopularea, condițiile insalubre de detenție, violența între deținuți sau abuzurile din partea personalului penitenciar.

Rata mortalității în penitenciare este cu până la 50% mai mare decât în comunitate, fiind strâns legată de o gamă largă de cauze și factori contributivi care ridică preocupări serioase pentru drepturile omului, sănătatea publică și managementul închisorii. Cu toate acestea, informațiile despre cine moare în închisoare și de ce, inclusiv datele dezagregate, rămân o problemă majoră în înțelegerea și reducerea deceselor în penitenciare.

Nu există o definiție recunoscută internațional a noțiunii de “deces în custodie”, care ar permite, printre altele, colectarea și analiza precisă și comparabilă a datelor. În statele în care, totuși, legea definește acest concept, datele colectate în vederea stabilirii unei statistici sunt neclare sau îndoielnice.

Colectarea și publicarea datelor precise și fiabile privind decesele în penitenciare sunt cruciale pentru identificarea cauzelor și ajustarea sistemului prin implementarea unor practici de prevenire a deceselor ce pot fi evitate.

Potrivit standardelor internaționale, fiecare stat trebuie să înregistreze și să investigheze toate decesele survenite în rândul deținuților. Cu toate acestea, potrivit unui studiu realizat pe baza informațiilor oficiale disponibile în Argentina, Australia, Brazilia, Canada, Anglia și Țara Galilor, Georgia, Irlanda, Italia, Scoția, Elveția și Statele Unite, puse la dispoziție prin surse guvernamentale oficiale, organisme de supraveghere, instituții guvernamentale de cercetare sau serviciile penitenciare^[21], dintre cele 25 de țări incluse în sondaj, doar 11 au publicat informațiile oficiale referitoare la decesele în penitenciare, în celelalte cazuri, datele fiind pur și simplu absente sau nesigure.

De exemplu, o publicație academică din 2021 a deceselor survenite în custodie între 2009 și 2018 într-un stat brazilian a constatat că numărul real de decese

^[21] Decese în închisoare: Examinarea cauzelor, răspunsurilor și prevenirii deceselor în închisori la nivel mondial – Penal Reform International și Universitatea din Nottingham 2022.

a fost de 2,2 ori mai mare decât cel raportat oficial pentru perioada de referință. În același an, o altă publicație academică din India a constatat că, în pofida obligației legale de a raporta fiecare deces survenit în rândul deținuților, Comisiei Naționale pentru Drepturile Omului, în 2015 „doar 31 din cele 97 de decese în custodie au fost raportate, iar doar 26 dintre ele au fost supuse autopsiei”^[22].

Pandemia COVID-19 a expus amploarea lacunelor de date în ceea ce privește decesele în penitenciare, la nivel global. Testarea inadecvată, colectarea de date și transparența insuficientă în locurile de detenție au arătat că decesele cauzate de COVID-19 în închisori (la fel ca și alte boli infecțioase) sunt subraportate. Datele dezagregate disponibile public cu privire la impactul COVID-19 asupra populațiilor deținuților lipsesc încă, în special în Africa, unde există o lipsă generală de date despre închisori. În unele țări, datele privind COVID-19 rămân efectiv un secret de stat. În Camerun, de exemplu, datele privind numărul de cazuri și decese în închisori rămân nepublicate^[23].

Caracterul incomplet și nesigur al datelor furnizate de mai multe state, reprezintă o mare provocare pentru autorități, în ceea ce privește alocarea resurselor și luarea deciziilor referitoare la sănătatea și bunăstarea persoanelor deținute și a personalului.

Comparativ cu alte state, în **România**, numărul deceselor persoanelor aflate în executarea unor pedepse privative de libertate în cadrul penitenciarelor, pot fi considerate, în general, mai reduse.

Potrivit Raportului anual de activitate aferent anului 2023, întocmit de Administrația Națională a Penitenciarelor, în ultimii 3 ani, numărul deceselor a rămas constant prin raportare la efectivul deținuților: în anul 2021, au avut loc 106 decese (89 din cauze naturale, 10 din cauze violente și 7 din alte cauze), la un efectiv de 22.565 deținuți; în anul 2022, au avut loc 109 decese (90 din cauze naturale, 10 din cauze violente și 9 din alte cauze), la un efectiv de 22.114 deținuți, iar în anul 2023, au avut loc 104 decese (85 din cauze naturale, 12 din cauze violente și 7 din alte cauze), la un efectiv de 23.360 deținuți^[24].

Chiar și în aceste condiții, România nu a scăpat nesancționată pentru încălcarea art. 2 din Convenție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului stabilind, în

^[22] U. Ram, P. Kumar, „Populația încarcerată în India”, *International Journal of Prisoner Health*, Volumul 17, Nr. 2, 28 mai 2021, p. 171-186.

^[23] Penal Reform International, *Coronavirus – Preventing harm and human rights violations in criminal justice systems*, 14 July 2020, p. 11.

^[24] Raportului anual de activitate aferent anului 2023, întocmit de Administrația Națională a Penitenciarelor, p. 44.

repetate rânduri, violarea dreptului la viață al persoanelor din mediul carceral. Dintre acestea amintim cauza Găgiu împotriva României, în soluționarea căreia Curtea a stabilit că „(...) articolul 2.1 prima teză obligă statul nu numai să nu provoace cu intenție moartea unei persoane, ci și să ia măsurile necesare pentru a proteja viața persoanelor aflate sub jurisdicția sa (...). Obligația de a proteja viața persoanelor aflate în detenție presupune, de asemenea, să li se acorde cu diligență îngrijire medicală care să prevină nu deznodământ nefericit. Astfel, lipsa îngrijirilor medicale corespunzătoare poate constitui un tratament contrar Convenției. Prin urmare, Curtea consideră că autoritățile naționale nu au luat măsurile efective impuse de starea de sănătate a reclamantului (...). Aceasta concluzionează că modalitatea în care autoritățile penitenciare și medicale din Aiud s-au ocupat de reclamant a încălcat obligația pozitivă care le revenea în temeiul articolului 2 din Convenție sub aspect material”.

Chiar dacă, astfel cum am arătat anterior, numărul deceselor deținuților din penitenciarele românești poate fi caracterizat ca relativ modest în comparație cu alte state, absența unei expuneri exhaustive a cauzelor obstrucționează identificarea și remedierea deficiențelor din cadrul sistemului penitenciar, împiedicând implementarea de măsuri eficiente menite să îmbunătățească condițiile de detenție și să asigure respectarea deplină a drepturilor fundamentale ale persoanelor încarcerate.

Recomandare

Obligarea unităților de detenție a oferi o analiza detaliată a cauzelor deceselor în penitenciare ar putea oferi o perspectivă profundă asupra tratamentului și îngrijirii acordate deținuților în cadrul sistemului penitenciar, evidențiind posibilele neajunsuri în domenii cruciale precum accesul la asistență medicală adecvată, protecția împotriva violenței și a tratamentului discriminatoriu din partea personalului penitenciarului sau a altor deținuți. De asemenea, o astfel de analiză ar putea sublinia deficiențele și inechitățile structurale ce pot fi întâlnite în implementarea politicilor penitenciare, precum și neajunsurile în aplicarea standardelor internaționale de drepturile omului în mediul carceral.

Prin urmare, absența unor date precise și complete cu privire la circumstanțele deceselor în unitățile carcerale românești poate afecta negativ eforturile de monitorizare și îmbunătățire a sistemului penitenciar, întrerupând procesul de evaluare adecvată a situației și reducând eficiența intervențiilor menite să asigure un tratament just și uman pentru toți deținuții.

În acest sens, consider că instituirea unor măsuri de transparență și rigurozitate sporită în procesul de colectare și raportare a informațiilor relevante, ar putea asigura la nivelul penitenciarelor o guvernare conformă cu standardele internaționale și cu principiile fundamentale ale drepturilor omului.

În concluzie, respectarea drepturilor fundamentale ale deținuților în penitenciarele din România este un imperativ moral și legal, care reclamă acțiuni concrete și angajament neechivoc din partea tuturor actorilor implicați. Protecția împotriva torturii, pedepselor și tratamentelor inumane sau degradante, precum și garantarea dreptului la viață, constituie pilonii esențiali ai unei justiții penale umane și eficiente. Acest demers nu numai că asigură respectul pentru demnitatea umană, dar este și un pas crucial în direcția consolidării unui stat de drept, în care fiecare individ este valorizat și protejat.

În finalul acestei analize, consider imperios necesar a ne asuma colectiv responsabilitatea pentru promovarea și protejarea drepturilor fundamentale în penitenciare. Respectarea acestor drepturi nu este doar o cerință legală ci și o măsură a umanității noastre. În spiritul acestei responsabilități, este esențial să recunoaștem fiecare persoană din spatele zidurilor penitenciare ca fiind purtătoare a demnității inerente fiecărui om și să lucrăm neîncetat pentru a construi un sistem care să reflecte acest principiu fundamental.

Referințe bibliografice

I. Chiș, A.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, Curs universitar, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 488.

A.S. Crisanti, B.C. Frueh, *Riscul expunerii la traume în rândul persoanelor cu boli mintale în închisori și penitenciare: Ce știm cu adevărat?*, 2011.

Protecția deținuților cu tulburări mintale în Italia: *Lumini și umbre după abolirea spitalelor psihiatrice judiciare*. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2022.

Protocolului de la Istanbul pentru investigarea și documentarea torturii – Biroul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului al Națiunilor Unite, Geneva, Elveția, 2004.

C. Young, *Agresiunea din spatele gratiilor: Cât de mare este problema violului în închisori și ce se poate face în această privință?*, 2007.

S. Sivakumaran, *Violul între bărbați și „pata” homosexualității*, Hum. Rights Q., 2005.

Raport privind Organizarea Serviciilor de Îngrijire Medicală în Penitenciarele din Statele Membre Europene întocmit de Consiliul Europei.

[https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(20\)30160-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(20)30160-7/fulltext).

I. Chiș, A.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, curs universitar, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 576-577.

Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), Spațiul de locuit per deținut în instituțiile penitenciare: Standarde CPT, 2015.

Închisorile și condițiile de detenție în Uniunea Europeană – Departamentul de Politici pentru Drepturile Cetățenilor și Afaceri Constituționale, Direcția Generală pentru Politici Interne – Februarie 2023, p. 19.

Recomandarea Comisiei Europene din 8 decembrie 2022 privind drepturile procedurale ale suspectilor și inculpaților supuși detenției preventive și condițiilor materiale de detenție (n. 8) paragrafele 34 și 35.

<https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt>.

Închisorile din România continuă să se confrunte cu provocări extinse: Raportul Comitetului Împotriva Torturii – *extras media* – <https://rm.coe.int/0900001680a62e94>.

Răspunsul Guvernului României la raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) referitor la vizita ad-hoc în România între 10 și 21 mai 2021.

Raportul către Guvernul României privind vizita în România efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) între 19 și 30 septembrie 2022.

Răspunsul Guvernului României la raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) privind vizita sa în România între 19 și 30 septembrie 2022.

Planul de acțiune pentru perioada 2020-2025 elaborat în vederea executării hotărârii pilot Rezmives și alții împotriva României, precum și a hotărârilor pronunțate în grupul de cauze Bragadireanu împotriva României.

Morris Tidball-Binz, Raportor Special al Națiunilor Unite privind execuțiile extrajudiciare, sumare sau arbitrale, la cea de-a 76-a sesiune a Adunării Generale a ONU, 26 octombrie 2021.

Decese în închisoare: Examinarea cauzelor, răspunsurilor și prevenirii deceselor în închisori la nivel mondial – Penal Reform International și Universitatea din Nottingham 2022.

U. Ram, P. Kumar, „Populația încarcerată în India”, International Journal of Prisoner Health, Volumul 17, Nr. 2, 28 mai 2021, p. 171-186.

Penal Reform International, Coronavirus – Preventing harm and human rights violations in criminal justice systems, 14 July 2020, p. 11.

Raportului anual de activitate aferent anului 2023, întocmit de Administrația Națională a Penitenciarelor, p. 44.